

BIBLIOTEKA GŁÓWNA AKADEMII WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

BIBLIOTEKA UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO

BIBLIOTHECA NOSTRA

RADA NAUKOWA

JAN MALICKI - przewodniczący (Uniwersytet Śląski), ANTONI BARCIAK (Uniwersytet Śląski), NADIA CAIDI (University of Toronto), GIUSEPPE CATALDI (Università degli Studi di Napoli „L'Orientale”), ELŻBIETA GONDEK (Uniwersytet Śląski), JANUSZ ISKRA (Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach), MARIA ANNA JANKOWSKA (University of Idaho), MILAN KONVIT (Slezská univerzita, Opava), DARIUSZ PAWELEC (Uniwersytet Śląski), MIROSLAW PONCZEK (Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach), MIRCEA REGNEALĂ (Universitatea din București), IRENA SOCHA (Uniwersytet Śląski), WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ (Uniwersytet Śląski), JACEK WÓDZ (Uniwersytet Śląski)

REDAKCJA

JOLANTA GWIOZDZIK – redaktor naczelny (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ), MARIA KYCLER - redaktor (Biblioteka UŚ), MARIUSZ PACHA - redaktor (Biblioteka Główna AWF), KATARZYNA BARAN - sekretarz (Biblioteka Główna AWF)
JOANNA STARZAK, DAMIAN ZIÓLKOWSKI (Biblioteka Główna AWF), ANETA DRABEK (Biblioteka UŚ), AGATA MUC, BOGUMIŁA WARZACHOWSKA (Biblioteka Teologiczna UŚ), MARTA KUNICKA (Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji UŚ), HANNA LANGER, IZABELA SWOBODA (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ), MONIKA MOSZCZYŃSKA (Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej), IZABELA JURCZAK (Biblioteka Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu), HANNA BATOROWSKA (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie), GRAŻYNA TETELA (UŚ), WESELINA GACIŃSKA (Universidad Autónoma de Madrid) - tłumaczenie abstraktów

CZASOPISMO POWSTAJE PRZY WSPÓŁDZIALE
SEKCJI BIBLIOTEK SZKÓŁ WYŻSZYCH STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH
PRZY ZARZĄDZIE OKREGU W KATOWICACH

CZASOPISMO UKAZUJE SIĘ W WERSJI DRUKOWANEJ (REFERENCYJNEJ) ORAZ ELEKTRONICZNEJ

BIBLIOTEKA GŁÓWNA AKADEMII WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

BIBLIOTEKA UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

BIBLIOTHECA NOSTRA

ŚLĄSKI KWARTALNIK NAUKOWY

NR 2 (32) 2013

CENZURA

KATOWICE 2013

REDAKTOR TEMATYCZNY
MARIA KYCLER, AGATA MUC

REDAKCJA MERYTORYCZNA
Grażyna Wilk

REDAKCJA JEZYKOWA
Irina Lewandowska, Paulina Poplawska, Joachim Weitz

KOREKTA
Weselina Gacińska, Maria Kycler, Bogumiła Warząchowska, Agata Muc

TŁUMACZENIE ABSTRAKTÓW
Weselina Gacińska, Jacek Kempa, Maria Kycler

WYDAWCA

Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
© Copyright by Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki
w Katowicach 2013

ADRES REDAKCJI

Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
ul. Mikołowska 72 A, 40-065 Katowice,
tel. 32 207 51 48, e-mail: bibliothecanostra@gmail.com

WERSJA ELEKTRONICZNA

<http://www.bibliothecanostra.awf.katowice.pl>

REDAKCJA TECHNICZNA,
SKŁAD I ŁAMANIE
Firma Usługowa „VIOLETPRESS”

DRUK
Poligrafia AWF im. Jerzego Kukuczki,
ul. Mikołowska 72 C, 40-065 Katowice
Nakład: 210 egz.

Zapraszamy zainteresowane instytucje do zamieszczania informacji
o swojej ofercie na łamach Bibliotheca Nostra.
Kontakt: tel. 32 207 51 35, e-mail: bibl@awf.katowice.pl

ISSN 1734-6576
e-ISSN 2084-5464

SPIS TREŚCI

CENZURA

ARTYKUŁY • 10

Janusz Kostecki *Cenzorzy w Warszawie w latach 1870–1905* • 10

Галина Иосифовна Колосова *Книги XIX века, запрещенные царской цензурой, в библиотеке профессора и цензора А.В. Никитенко* • 20

Наталья Генриховна Патрушева *Репертуар российских запрещенных изданий XIX – начала XX века: итоги и перспективы изучения* • 30

Agata Muc *Cenzura uprzednia w prawodawstwie kościelnym – zarys problematyki* • 38

Roland Bärwinkel *Zensur in wissenschaftlichen Bibliotheken der DDR zwischen 1970 und 1990. Versuch zu einem unabgeschlossenen Kapitel Bibliotheksgeschichte* • 50

Maria Bosacka *Czasopisma drugiego obiegu w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu* • 64

Magdalena Gwóźdźnik *Freedom to read. „Censorship” addressed to school libraries in the USA* • 77

SPRAWOZDANIA • 83

Sabina Kwiecień, Beata Langer *II Konferencja Naukowa „Nauka o informacji (informacja naukowa) w okresie zmian”* • 83

Renata Ćmiel *„Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich” – konferencja w ramach XXVII Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* • 87

Sabina Kwiecień, Beata Langer *„Jan Muszkowski: ludzie, epoka, książki. Polska bibliologia uniwersytecka w 60 lat od śmierci Profesora”* • 92

Hanna Batorowska „*Biblioteka w świecie cyfrowym. Kultura – edukacja – wychowanie informacyjne*” • **96**

Jadwiga Witek *Śląskie czyta w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej* • **100**

OMÓWIENIA I RECENZJE • 104

Bogumiła Warząchowska : *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)* (Maria Kycler) • **104**

Zdzisław Gębołyś : *Biblioteki mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej. Nauka kontra stereotyp.* (Małgorzata Gwadera) • **109**

WYDARZENIA • 114

**BIBLIOTEKA AWF w KATOWICACH
MATERIAŁY • ZBIORY • WYDARZENIA**

MATERIAŁY • 122

Adam Cichosz *Zwyczajne i dobre obyczaje w nauce* • **122**

INFORMACJE • 134

Aktualny wykaz czasopism dostępnych w Bibliotece Głównej AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach • **134**

Bazy danych dostępne w Bibliotece Głównej AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach • **138**

NOWOŚCI W ZBIORACH • 139

Wykaz książek zarejestrowanych w Bibliotece Głównej AWF w Katowicach w II kwartale 2013 roku • **139**

WYDAWNICTWA AWF • 154

CONTENTS

CENSORSHIP

ARTICLES • 10

Janusz Kostecki *Censors in Warsaw between the years 1870-1905* • 10

Galina Iosifovna Kolosova *The 19th century books forbidden by the censorship in the collection of professor and censor A.V.Nikitenko* • 20

Natal'â Genrihovna Patruševa *The research on the forbidden books in the 19th and early 20th century in Russia* • 30

Agata Muc *Prior censorship in the Church law – an outline of the problem* • 38

Roland Bärwinkel *The censorship in the academic libraries in GDR in the years 1970-1990. A contribution to the unclosed chapter of the libraries' history* • 50

Maria Bosacka *The „second circulation” journals in the collections of the University Library in Wrocław* • 64

Magdalena Gwioździk *Freedom to read. „Censorship” addressed to school libraries in the USA* • 77

REPORTS • 83

Sabina Kwiecień, Beata Langer *II Academic Congress: „Information Science (scientific information) in the time of changes”* • 83

Renata Ćmiel *„Union in diversity. The collaboration between the academic libraries” – a conference on the 27th Forum of the Section of Academic Libraries of the Polish Librarians' Association* • 87

Sabina Kwiecień, Beata Langer *Jan Muszkowski: people, times, books. Polish academic bibliography 60 years after Professor's death* • 92

Hanna Batorowska *A library in the digital world. Culture – education – information training* • **96**

Jadwiga Witek „Silesia reads” in the Scientific Information Centre and Academic Library in Katowice • **100**

DISCUSSIONS AND REVIEWS • 104

Bogumiła Warząchowska : *The book, the press and the library in the Catholic Church’s activity in the Silesian Voivodeship (1922-1939)* (Maria Kycler) • **104**

Zdzisław Gębołyś : *The libraries of the German minority in the II Republic of Poland. Science versus stereotype.* (Małgorzata Gwadera) • **109**

EVENTS • 114

**ACADEMY OF PHYSICAL EDUCATION (AWF) IN KATOWICE
MATERIALS • COLLECTIONS • EVENTS**

MATERIALS • 122

Adam Cichosz *The habits and the good manners in science* • **122**

INFORMATION • 134

A current register of periodicals available at the Main Library of The Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice (Biblioteka Główna AWF) • **134**

Data bases available at the Main Library of The Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice (Biblioteka Główna AWF) • **138**

NEWS IN THE COLLECTION • 139

Books registered in the Main Library of The Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice (Biblioteka Główna AWF) in the second quarter of 2013 • **139**

AWF’S PUBLISHING NEWS • 154

A detailed illustration of a scroll, likely made of parchment or leather, with four metal clasps or rings at the corners. The scroll is unrolled, showing a large, blank rectangular area in the center. The text is printed in a serif font, centered on the scroll.

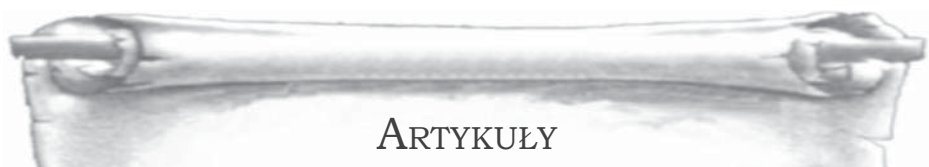
CENZURA

ARTYKUŁY • 10

SPRAWOZDANIA • 83

OMÓWIENIA I RECENZJE • 104

WYDARZENIA • 114

JANUSZ KOSTECKI
Instytut Książki i Czytelnictwa
Biblioteka Narodowa

CENZORZY W WARSZAWIE W LATACH 1870–1905

Warszawski Komitet Cenzury (WKC) – podporządkowany Zarządowi Głównemu do spraw Druku w Petersburgu – ustanowiono Najwyższym Ukazem z 17/29 września 1869 r., „w zamian istniejących obecnie w Warszawie osobnych władz cenzury: komitetu cenzury i oddziału prasy periodycznej” [Ukaz, 1869, s. 439, Ukaz do rządzącego Senatu]. Pierwszy urząd podlegał wcześniej kuratorowi Okręgu Naukowego Warszawskiego, drugi – namiestnikowi [Ramotowska, 1992, s. 163, 166]. Nowa instytucja rozpoczęła działalność w marcu 1870 r. i w niemal niezmienionej formie przetrwała do początków XX w., kiedy to 13/26 kwietnia 1906 r., zgodnie z „Przepisami tymczasowymi” z 11/24 listopada 1905 r., „Komitet Cenzury S.-Petersburski, Moskiewski, Warszawski i Tyfliski przemianowano na Komitety do spraw druku; [a] wchodzących w skład Komitetów Cenzury cenzorów – na członków Komitetów do spraw druku” [Устав, 1906, s. 4 (art. 11, uwaga), przekład mój – J.K.].

Tak zwany etat Komitetu obejmował początkowo 15 osób (od przełomu XIX i XX w. – 16), w tym prezesa i dziewięciu (potem dziesięciu) cenzorów¹. Na początku XX w. była to więc – po Centralnym Komitecie Cenzury Zagranicznej w Petersburgu (18 urzędników) – najliczniejsza instytucja kontroli publikacji w Cesarstwie (pracował w niej częściej niż co dziewiąty urzędnik etatowego aparatu cenzuralnego Imperium). Cenzorzy dzielili się na starszych (trzech) i młodszych (sześciu, później siedmiu; z czego trzech, a następnie czterech z wyższymi poborami, natomiast trzech – z niższymi).

---

¹ Pozostali pracownicy to sekretarz i jego dwaj pomocnicy oraz dwóch inspektorów nadzoru nad drukarniami i handlem księgarskim.

Prezesowi WKC – podobnie jak prezesom innych komitetów cenzury – przysługiwała IV klasa w tabeli rang (rzeczywisty radca stanu) oraz pensja roczna w wysokości 4000 rs. Ze stanowiskiem starszego cenzora związane były: stopień VI w tabeli rang (radca kolejalny) i roczna pensja 2500 rs., a ze stanowiskami młodszego cenzora odpowiednio: stopień VII (radca dworu) i wynagrodzenie 2000 rs. lub stopień VIII (radca kolejalny) i pobory w wysokości 1500 rs. O ile pensje przypisane do stanowisk cenzorskich w WKC były stałe, choć niższe niż w komitetach w Petersburgu i Moskwie, o tyle zdarzało się, że zwłaszcza starsi cenzorzy – wzorem kolegów z głębi Rosji – osiąkali wyższe niż przysługujące im na zajmowanym stanowisku stopnie w hierarchii służbowej. Mimo to – jak wspominał Christofor Władimirowicz Emmausski – „mało było chętnych do pracy w Komitecie. Względnie niewielkie miesięczne pensje bez prawa do emerytury, które przysługiwało cenzorom komitetów stołecznych, niskie kategorie służbowe i nieograniczona ilość pracy odbierały chęć wstępowania do naszego urzędu” [Emmausski, 1994, s. 30]. Kolejni prezesi WKC (np. Nikołaj Iwanowicz Ryżow w 1881 r., Iwan Konstantinowicz Jankulio w 1897 r. oraz cytowany wyżej Emmausski w latach 1899, 1901 i 1906) bezskutecznie występowali o podwyższenie pensji cenzorów i przyznanie im specjalnych praw emerytalnych, motywując to nie tylko większym niż w innych urzędach obciążeniem pracą, ale także specyficznym charakterem rozpatrywanych tekstów².

Do niedawna o urzędnikach WKC wiadomo było bardzo niewiele³. Informacje na ich temat czerpano głównie ze wspomnień kilku zaledwie osób związanych z ówczesnym rynkiem książki, przy czym były to z reguły opinie negatywne, dodatkowo silnie nacechowane emocjonalnie. Celował w nich zwłaszcza Franciszek Gawroński, który pisał m.in.: „Oprócz powolnych czynowników, spełniających nieświadomie nieraz rozkazy swoich dostojnych zwierzchników, można tu [w WKC] było spotkać takich renegatów, spodlonych i zaprzędanych, jak Ożarowski, potomek tego, który wisiał na latarni warszawskiej, ludzi «gadających przez nosy, a często bez nosów», jak Łagodowski, ludzi zdziczałych moralnie, jak Iwanowski, idyotów, jak Kiticyn, chorych umysłów, jak Nikolicz, zdenerwowanych psychopatów, jak Czystilin [Czestilin] – i tylu, tylu innych! Na czele zaś tej całej falangi dwóch renegatów – potomek szlachcica polskiego Hurko, i *meches* najpospolitszy – Jankulio”⁴ [Gawroński,

² Więcej informacji na temat historii WKC zob. [Kostecki, 2010, s. 289–301].

³ Nawet w materiałach zebranych w latach 20. i 30. XX w. przez Awgustę Władimirowną Miezjer, uzupełnionych i opublikowanych po latach na podstawie brudnopisu – choć wykaz obejmuje około 300 nazwisk – wzmianki na temat cenzorów warszawskich są sporadyczne [Мезьер, 2000]

⁴ Nie wiadomo, którego Łagodowskiego autor miał na myśli: Awgusta Awgustinowicza czy Michała Awgustinowicza? Zob. też szczegółowe sądy na temat Władimira Michajłowicza Iwanowskiego (s. 44–45, 47, 54, 58–59), Pawła (Iosifowicza) Lachmanowicza (s. 58), jednego z Worszewów (Piotra Iwanowicza lub Władimira Iwanowicza – s. 58), Aleksandra Iwanowicza Nikolicza (s. 60), Władimira Stiepanowicza Dragomireckiego (s. 86–87) i Wiktora Gawrilowicza Czestilina (s. 59–60). Hoesick najgorzej wypowiadał się o Aleksieju Aleksiejewiczu Sidorowie [Hoesick, 1929, s. 13].

1982, s. 59]. Jedyńm cenzorem, który budził swoisty szacunek, był Władimir Michajłowicz Iwanowski. Antoni Gustaw Bem pisał, że to „jeden z najbystrzejszych i najwytrawniejszych cenzorów (mówimy bez ironii)” [Bem, 1892, s. 41], a Ferdynand Hoesick twierdził następująco: „najinteligentniejszy z cenzorów [...], o ile był surowym cenzorem, mającym specjalny talent czytania między wierszami, o tyle jako człowiek materialnie niezależny, a nawet zamożny (miał w Warszawie dwie kamienice), był na swem stanowisku starszego cenzora niezłomnym: nie brał łapówek [...]. A przytem był doskonałym znawcą historii i literatury polskiej, naprawdę odczytanym w tej dziedzinie. Język polski znał gruntownie” [Hoesick, 1929, s. 15–16].

W ostatnich latach stan wiedzy na temat pracowników carskich urzędów kontroli publikacji uległ znacznemu wzbogaceniu. Jako efekt zbiorowego projektu naukowo-badawczego „Cenzorzy w Imperium Rosyjskim od końca XVIII do początku XX. Przewodnik bio-bibliograficzny” opublikowano w Rosji w latach 2000–2008 serię obszernych artykułów, w których omówiono historię poszczególnych centralnych i lokalnych instytucji cenzuralnych⁵, a przede wszystkim zamieszczono notki biograficzne zatrudnionych w nich urzędników.

Wykaz dotyczący WKC ukazał się jako ostatni [Антонов, 2008, s. 414–459]. Wykorzystano w nim głównie akta z zespołu Zarządu Głównego do spraw Druku (f. 776) przechowywane w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu (Rossijskij Gosudarstwiennyj Istoriceskij Archiw – RGIA), przede wszystkim formularze odnoszące się do poszczególnych osób, zawierające: nazwisko, imię, otczestwo, wiek (później datę urodzin), pochodzenie społeczne, wyznanie, stan majątkowy, wykształcenie, informacje o przebiegu służby oraz o sytuacji rodzinnej [Патрушева, 2011, s. 17]. Choć zachowane materiały dotyczą większości zatrudnionych, mają jednak liczne luki.

Na podstawie wspomnianego wykazu oraz Protokołów posiedzeń WKC, znajdujących się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie⁶, wiadomo, że cenzurowaniem publikacji zajmowało się w badanym okresie co najmniej 65 osób⁷. Pięć z nich (nieodnotowanych w wykazie) znamy tylko z nazwiska, dwie także z imienia i otczestwa (wiemy też w jakich latach pracowały). Dokładniejszymi informacjami dysponujemy w wypadku 58

⁵ Były to instytucje zlokalizowane w Sankt-Petersburgu, Moskwie, Rydze, Rewlu, Dorpacie, Mitawie, Wilnie, Tyflisie, Kijowie, Odessie, Władywostoku, Jekatierinosławiu, Niżnym Nowgorodzie, Rostowie nad Donem, Saratowie, Tomsku, Charkowie, Kazaniu, Warszawie i w Łodzi. W pozostałych miastach cenzurą czasopism miejscowych zajmowali się urzędnicy lokalnej administracji (od 1881 r. wicegubernatorzy lub osoby przez nich wskazane). Książki zaś (zarówno publikowane w danej miejscowości, jak też importowane) przesyłano do najbliższego z wymienionych ośrodków.

⁶ Zachowała się tylko część z nich. Wykorzystano 12 roczników (1873, 1879, 1885, 1886, 1888–1891, 1897, 1899 i 1903).

⁷ Pominięto sekretarzy WKC i ich zastępców, a także tych inspektorów nadzoru, którzy nigdy nie brali udziału w procesie cenzurowania.

urzędników, wśród nich czterech, którzy w różnym czasie zajmowali się także kontrolą instytucji druku i rozpowszechniania publikacji⁸.

Według Gawrońskiego kompletowaniem kadr do Komitetu w nowym kształcie zajął się jego drugi prezes Ryżow (1871–1887). Gdy nastał, „Komitet cenzury w Królestwie Polskim posiadał dawną organizację, miał urzędników Polaków, ludzi starych, poważnych, wykształconych”. Ale rychło „Starzy cenzorowie szli do dymisji bez własnej woli, lub usuwali się ze wstrętem, a ich miejsce zastępować zaczęła drużyna zbierana z różnych sfer, niemających nic i nigdy do czynienia z żadną literaturą, a tem mniej polską” [Gawroński, 1892, s. 72]. Druga fala zmian nastąpiła za czasów kolejnego prezesa, Jankulia (1887–1899), który – zdaniem jego następcy, Emmauskiego (1899–1911) – postanowił WKC „oczyścić [...] z Polaków i zastąpić ich urzędnikami rosyjskimi” [Emmauski, 1994, s. 31]. Nie wydaje się jednak, by ta ostatnia opinia była do końca prawdziwa, gdyż – choć rzeczywiście występowała wówczas duża rotacja – to w owym czasie cenzorów-Polaków już prawie w Komitecie nie było.

Nie dysponujemy danymi o narodowości cenzorów, ale pewną orientację w tym zakresie dają nam informacje o ich wyznaniu. Otóż spośród 49 urzędników, których wyznanie znamy, 31 (blisko 2/3) to prawosławni⁹, a po sześciu (po blisko 1/8) – katolicy¹⁰, ewangelicy i żydzi.

Pracownicy WKC byli reprezentantami trzech pokoleń (najstarszy z nich urodził się 63 lata przed najmłodszym). Spośród 53 urzędników, których data urodzin jest znana, pięciu przyszło na świat w drugiej dekadzie XIX w. (karierę zawodową kończyli w latach 70.)¹¹, dwunastu – w latach 20., dziesięciu – w 30., pięciu – w 40., dziesięciu – w 50., ośmiu – w 60., a trzech – w 70.¹² Jeśli przyjąć umownie, że w dorosłość wkracza się w wieku lat 20, to większość z nich uczyniła to za panowania carów znanych z ograniczania swobody wypowiedzi (22 za Mikołaja I, ośmiu za Aleksandra III). Za stosunkowo liberalnego Aleksandra II w dorosłe życie weszło 20 cenzorów, a za Mikołaja II – trzech.

⁸ Byli to: Nikołaj Glebowicz Wołoczeninow, Aleksandr Trofimowicz Kiticyn, Nikołaj Kazimierz Ożarówski oraz Aleksandr Matwiejewicz von Koch.

⁹ O tym, że wyznania nie można utożsamiać z narodowością świadczy choćby to, że przy dwóch „prawosławnych” znajduje się określenie „cudzoziemiec” (byli to Iljarion Andriejewicz Gabła oraz Grek – Konstantin Gawriłowicz Tieodoridi), a jeden był Żydem (Władimir Wasiljewicz Fiedorow, wcześniej Cwi Hersz Grinbaum).

¹⁰ Byli to: Anton Adamowicz Funkenstein (cenzurował w latach 1858–1886), Lachmanowicz (1863–1888), Stanisław Iwanowicz Strojnowski (1868–1870), Jewgienij Pietrowicz Wojewodski (1876–1878), Mawrikiij Antonowicz Krupowicz (1883–1891), Nikołaj Kazimierz Ożarówski (1886–1890).

¹¹ Byli to: Wiktor Nikołajewicz Zołotuchin (1813), Fiedorow (1818), Julij Fiedorowicz von Gan (1818), Siergiej Iwanowicz Pisariew (1820) i Wojewodski (1820).

¹² Byli to: Wiktor Franczewicz Modl (1874), Aleksandr Władimirowicz Nazarijewski (1876) i Giorgij Iwanowicz Pastiernacki (1876).

Pracę w WKC urzędnicy rozpoczynali jednak najczęściej już jako ludzie dojrzały, przeciętnie prawie czterdziestoletni (średnia 39 lat). Spośród tych samych co poprzednio 53 osób tylko sześć zostało zatrudnionych przed ukończeniem 25 lat¹³. Dziewięciu miało wówczas 26–30 lat, pięciu – 31–35, po ośmiu – 36–40 i 41–45, dziewięciu – 46–50, a po czterech – 51–55 i 56–60¹⁴.

Cenzorzy wywodzili się z różnych grup społecznych. Dysponujemy informacjami o pochodzeniu 45 urzędników. Aż blisko 2/3 spośród nich (29) stanowili synowie szlacheccy. Ojcami pozostałych byli: mieszczenie (sześciu), urzędnicy (z reguły niskich rang – pięciu), wojskowi (dwóch), duchowni (dwóch) oraz chłopci (jeden)¹⁵. Na tle wszystkich wyróżniał się niewątpliwie Władimir Iosifowicz Gurko (Hurko), syn feldmarszałka Iosifa Władimirowicza Romiejko-Gurko (Hurko), w latach 1883–1894 generał-gubernatora warszawskiego i dowódcy Warszawskiego Okręgu Wojskowego. Po skończeniu studiów przez ponad rok (1886–1887) pracował w WKC na stanowisku młodszego cenzora (prawdopodobnie z niższymi poborami). Już jednak w 1906 r. został wiceministrem spraw wewnętrznych, a w 1912 r. – członkiem Rady Państwa.

Oczywiście, na stanowiskach cenzorskich najważniejszej roli nie odgrywały ani wyznanie, ani wiek, ani pochodzenie społeczne, lecz wykształcenie, przy czym – inaczej niż w wypadku przygotowywania do innych rodzajów służby państwowej – w Rosji nigdy nie było szkoły zajmującej się kształceniem kadr na potrzeby instytucji kontroli publikacji. Ustawa o cenzurze stawiała jednak kandydatom do zawodu wysokie wymagania: „Na cenzorów, tak w dziale wewnętrznej, jak i w dziale zewnętrznej cenzury, mogą być mianowani tylko urzędnicy, którzy otrzymali wykształcenie w wyższych zakładach naukowych, lub też na innej drodze zdobyli gruntowne wiadomości naukowe, gdy są nadto dostatecznie obznajmieni z rozwojem historycznym i ruchem bieżącym literatury ojczystej, lub obcej, stosownie do tego, do jakiego działu mają być wyznaczani”¹⁶ [Prawo, 1896, s. 458, art. 25]. Analiza poziomu wykształcenia 52 urzędników WKC wskazuje, że wymogi te istniały nie tylko na papierze, stosowano je także w praktyce. Blisko 4/5 cenzorów miało wykształcenie na poziomie wyższym: 40 ukończyło uczelnie cywilne, dwóch – wojskowe (Cesarską Akademię Wojskową lub Konstantynowską Szkołę Wojskową – obie w Petersburgu), jeden – Moskiewską Akademię Duchowną. Pozo-

¹³ Byli to: Nazariowski (23 lata), Władimir Iosifowicz Gurko (Hurko; 23), Pastiernacki (24), Koch (24?), Emmauski (25 lat), Michaił Awgustinowicz Łagodowski (25). W wypadku Kocha wzięto pod uwagę datę jego zatrudnienia jako inspektora drukarni. Wiadomo, że cenzurował także nuty, ale nie sposób ustalić od kiedy.

¹⁴ Byli to: Siemien Chaimowicz Chodak (60 lat), Krupowicz (58), Żołotuchin (57) i Wojewodski (56).

¹⁵ Synem chłopca był Władimir Uljanowicz Trofimowicz. Ukończył on jednak Uniwersytet Warszawski i w 1910 r. (po 18 latach służby) został nawet starszym członkiem Warszawskiego Komitetu do spraw Druku.

¹⁶ Bardzo duże znaczenie przywiązywano też do znajomości języków obcych.

stali byli absolwentami: gimnazjów (czterech – w Warszawie, Radomiu, Kijowie i Władimirie), szkoły rabinów w Wilnie (trzech), korpusu kadetów w Moskwie (jeden) i szkoły bazylianów w Wilnie (jeden).

Spośród 40 osób z cywilnym wykształceniem wyższym 32 studiowało na uniwersytetach: w Warszawie (jedenastu), Kijowie (sześciu), Moskwie (pięciu), Petersburgu (czterech), Dorpacie (trzech) oraz Charkowie, Berlinie i Lwowie (po jednym). Trzy osoby ukończyły Liceum Aleksandryjskie w Petersburgu, a po jednej – Liceum Riszeliwskie w Odessie (w 1865 r. przemianowane na Cesarski Uniwersytet Noworosyjski), Politechnikę w Rydze, oraz różne uczelnie w Petersburgu: Instytut Historyczno-Filologiczny (miał profil nauczycielski), Cesarską Szkołę Prawoznawstwa oraz Instytut Korpusu Inżynierów Linii Komunikacyjnych.

Połowa absolwentów uniwersytetów, których kierunek studiów znamy, ukończyła prawo (dziesięciu), pozostali studiowali na kierunkach: historyczno-filologicznym (trzech); filozoficznym, matematyczno-fizycznym i na medycynie (po dwóch); na teologii (jeden). Ogólnie rzecz biorąc, w WKC przeważali więc cenzorzy o wykształceniu humanistycznym.

Fridrich Aleksandrowicz Fecht był doktorem filozofii uniwersytetu w Berlinie, dziewięciu cenzorów legitymowało się stopniem kandydata, a siedmiu – rzeczywistego studenta¹⁷. O pozostałych 15 studentach uniwersytetów tego typu danych brakuje.

Trzeba oczywiście pamiętać, że o przydatności do zawodu i przebiegu kariery decydowały też cechy niedające się łatwo zmierzyć, takie jak: przekonanie zwierzchników o prawomyślności politycznej danego urzędnika; umiejętność lawirowania pomiędzy całą masą przepisów ustawowych, okólników i instrukcji oraz aktualnych poglądów przełożonych (często niezgodnych z prawem); zdolność do radzenia sobie z dylematami moralnymi w wypadku konfliktu między obowiązkami służbowymi a własnymi poglądami na dany problem [Парпушева, 2011, s. 169].

Umiejętności tego rodzaju kandydaci do pracy w WKC uczyli się – przynajmniej częściowo – w poprzednich miejscach zatrudnienia. O tym, co robili wcześniej, wiemy (bardziej lub mniej dokładnie) w wypadku 55 urzędników. Tuż po studiach trafiło do Komitetu prawdopodobnie zaledwie pięć osób, pozostałe miały już jakiś staż zawodowy, często bogaty. Nie sposób prześledzić wszystkich karier, ograniczę się więc do wymienienia tych zawodów (i instytucji), które cenzorzy uprawiali (z którymi byli związani) bezpośrednio przed podjęciem pracy w WKC. Połowa z nich (25) pracowała na stanowiskach urzędniczych w instytucjach administracji państwowej, a ponad 1/4 (13) było nauczycielami (najczęściej języków). Jeśli chodzi o pozostałych, to sześciu urzędników już wcześniej było związanych z cenzurą, dwóch pracowało w wymiarze sprawiedliwości, dwóch było rabinami,

¹⁷ Ten najniższy stopień wprowadzono w 1819 r.; w zmienionej formie przetrwał do 1884 r.

a pozostali dwaj zajmowali podrzędne stanowiska w innych instytucjach. Należy przypuszczać, że nieco ponad 3/5 cenzorów zatrudnionych było wcześniej w Królestwie Polskim, znali więc dobrze warunki miejscowe.

Średni staż pracy w WKC 59 urzędników, których okres zatrudnienia jest znany, wynosił blisko 10 lat¹⁸. Spośród nich rok i krócej pracowało 10, 2–5 lat – 16, 6–10 lat – 13, 11–20 lat – 11, 21–30 lat – 8, a powyżej 30 lat – jeden cenzor.

Najdłużej w Komitecie pracował Emmausski – 35 lat (1876–1911). Zaczął jako młodszy cenzor z niższymi poborami, w latach 1879–1881 był starszym inspektorem nadzoru nad drukarniami i handlem księgarskim (początkowo jako pełniący obowiązki), w latach 1881–1888 piastował stanowisko młodszy cenzora z wyższymi poborami, a potem przez 10 lat – starszego cenzora. W okresie 1899–1911 był prezesem WKC. W stan spoczynku przeszedł w wieku lat 60. Według Hoesicka „Emmausskij, który ze starszego cenzora awansował – w braku lepszego kandydata – na prezesa, nie cieszył się najgorszą opinią. [...] Że jednak nie miał takich «pleców» jak Jankuljo [...] więc nie czuł się mocnym na swem stanowisku, bojąc się własnego cienia. Bojaźliwie licząc się ze wszystkim, najchętniej, żeby się nikomu nie narazić, nie robił nic [...]. chętnie brał łapówki pod wszystkimi możliwymi postaciami, nie wyłączając gotówki ciepłą ręką, wprost z rączki do rączki”. [Hoesick, 1929, s. 19–20]

Wśród pozostałych ośmiu urzędników o stażu ponad dwukrotnie przekraczającym średnią, znalazło się trzech cenzorów najstarszego pokolenia, którzy rozpoczęli pracę przed reorganizacją urzędu, oraz pięciu z pokolenia, które przyszło tam dopiero na przełomie lat 80. i 90.

Przez 28 lat cenzorem był Anton Adamowicz Funkenstein, który jako młodszy cenzor trafił do urzędu jeszcze w 1858 r. Po dwóch latach awansował na starszego cenzora, ale po reorganizacji WKC, w 1870 r. znów został młodszym cenzorem (najpierw z niższymi, a po kilku miesiącach – z wyższymi poborami). W 1879 r. awansował na starszego cenzora i jednocześnie mianowano go rzeczywistym radcą stanu – IV stopień w tabeli rang [Kostecki, 2011, s. 65]. Zmarł, pozostając na służbie, w wieku 56 lat. Tylko rok krócej pracował w WKC Fecht. Zatrudniony jako młodszy cenzor jeszcze przed Funkensteinem (w 1855 r.), starszym cenzorem został dopiero w 1863 r. W latach 1864–1870 był inspektorem szkół warszawskich. Wrócił do WKC na stanowisko starszego cenzora w 1870 r. i piastował je do 1888 r. Ćwierć wieku przepracował w Komitecie Pawieł Iosifowicz Lachmanowicz. Zaczął w 1863 r. jako młodszy cenzor, lecz już pod koniec roku awansował na starszego cenzora. Przed 1870 r. trzykrotnie przez kilka miesięcy pełnił obowiązki przewodniczącego Komitetu. Po reorganizacji WKC został mianowany młodszym cenzorem z wyższymi

¹⁸ W obliczeniach brano też pod uwagę zatrudnienie poza okresem objętym badaniami.

poborami i pozostał na tym stanowisku do 1888 r., kiedy to w wieku 67 lat odszedł na własną prośbę¹⁹.

Nikołaj Pawłowicz Kuzniecowa był już przedstawicielem młodszego pokolenia cenzorów. Swą 26-letnią karierę rozpoczął dopiero w 1890 r., jako pełniący obowiązki młodszego cenzora z niższymi, a po roku – z wyższymi poborami. Co prawda zatwierdzono go na tym stanowisku dopiero w 1901 r., ale już w 1905 r. został starszym cenzorem. Od 1914 r. był cenzorem wojennym. Zmarł na służbie w wieku 52 lat. Dwa lata krócej od niego pracował Władimir Stiepanowicz Dragomirecki. Do WKC trafił w 1891 r. także jako p.o. młodszego cenzora z niższymi, a niebawem – z wyższymi poborami. Jednak już dwa lata później awansował na p.o. starszego cenzora, choć zatwierdzono go na tym stanowisku dopiero w 1903 r. W 1911 r. krótko pełnił obowiązki prezesa Komitetu. W 1915 r. był p.o. cenzora wojennego. Wolniej rozwijała się 22-letnia kariera Władimira Uljanowicza Trofimowicza, który p.o. młodszego cenzora z niższymi poborami został w 1892 r., ale na awans na p.o. młodszego cenzora z wyższymi poborami czekał aż do 1899 r., a na zatwierdzenie go na tym stanowisku do końca 1902 r. Starszym członkiem WKdsD mianowano go w 1910 r. W 1914 r. pełnił obowiązki cenzora wojennego. Nietypową postacią był w WKC Konstantin Gawriłowicz Tieodoridi, zatrudniony w 1888 r. Zapewne dlatego, że ukończył jedynie cztery klasy gimnazjum, początkowo cenzurował tylko sporadycznie, zarządzając głównie „wydziałem prasy zagranicznej”. Pełniącym obowiązki młodszego cenzora z niższymi poborami został dopiero w 1901 r., a zatwierdzono go na tym stanowisku w 1908 r. Zmarł, pozostając na służbie, w 1910 r. w wieku 54 lat. O rok krócej od niego (21 lat) pracował w Komitecie młodszy z braci Łagodowskich – Michaił Awgustinowicz. Przyszedł tu także w 1888 r. Zaczął tradycyjnie od stanowiska młodszego cenzora z niższymi poborami (od 1890 r. – z wyższymi), w 1899 r. został starszym cenzorem. W latach 1905–1911 pracował poza Komitetem, lecz w 1911 r. wrócił do niego, i to jako prezes. W 1914 r. organizował cenzurę wojenną²⁰.

Przeгляд tych kilku najdłużej trwających karier zawodowych wskazuje na dwie prawidłowości: warunkiem awansu zawodowego było posiadanie wykształcenia wyższego (i stopnia kandydata). Awans na stanowisko starszego cenzora, dające pewną stabilizację finansową, uzyskiwało się dopiero po przepracowaniu kilkunastu lat.

Jak kończono pracę w Komitecie wiemy w wypadku 42 cenzorów. Około 2/5 z nich (17) zmarło w czasie pełnienia służby, czterech przeszło w stan spoczynku (na emeryturę), dwóm dalszą pracę uniemożliwiła choroba, dwóch zdymisjonowano. Tylko 19 cenzorów odeszło do innych instytucji:

¹⁹ Przyczyną tego, że Lachmanowicz nie awansował na starszego cenzora mogło być to, że ukończył tylko gimnazjum.

²⁰ Tylko jako ciekawostkę chciałbym podać, że najkrócej w WKC (dwa tygodnie) pracował Fiedor Iwanowicz Knorring, późniejszy cenzor w Odessie i Kijowie.

dziewięciu do innych organów cenzury (na ogół awansując), pięciu znalazło pracę w administracji lokalnej, czterech w resorcie spraw wewnętrznych lub w wojsku, a jeden został nauczycielem w Tyflisie.

Sumując, można powiedzieć, że cenzorem w Warszawie zostawał na ogół Rosjanin w wieku około 40 lat, mający wykształcenie wyższe (z reguły humanistyczne), zatrudniony wcześniej w miejscowej administracji lub w szkolnictwie. Pracował on w Komitecie około 10 lat, często do końca życia, mozolnie wspinając się na kolejne szczeble kariery.

Bibliografia

- Антонов В.В. (и др.) (2008), *Материалы для библиографического справочника «Цензоры Российской Империи. Конец XVIII–начало XX века»*. W: Цензура в России. История и современность. Сборник научных трудов. Вып. 4. Ред. М.А. Бенина, М.Б. Коначев, Н.Г. Патрушева. Санкт-Петербург, s. 373-466.
- Мезьер А.В. (2000), *Словарь русских цензоров. Материалы к биографии по истории русской цензуры*. Москва.
- Патрушева Н.Г. (2011), *Цензор в государственной системе дореволюционной России (вторая половина XIX – начало XX века)*. Санкт-Петербург.
- Bem A. G. [Raclawicki T.] (1892), *Z pod zaboru rosyjskiego*. Poznań.
- Emmauski Ch. (1994), *Ze wspomnień warszawskiego cenzora*. W: Świat pod kontrolą. Wybór materiałów z archiwum cenzury rosyjskiej w Warszawie. Wybór, przekł. i oprac. M. Prussak. Warszawa, s. 15–37.
- Gawroński F.R. [Wigura St.] (1892), *Dziesięciolecie cenzury rosyjskiej w Królestwie Polskim (1880–1891)*. Kraków.
- Hoesick F. (1929), *Ze wspomnień o cenzurze rosyjskiej w Warszawie*. Warszawa.
- Kostecki J. (2010), *Warszawski Komitet Cenzury w latach 1870–1906*. W: Książka zawsze obecna. Prace ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Migoniewi. Wrocław, s. 289–301.
- Kostecki J. (2011), *Trudny proces przenikania. Carska cenzura zagraniczna wobec importu publikacji w języku polskim w latach 1865–1904*. Warszawa.
- [Prawo, 1896] *Prawo prasowe. A. W Cesarstwie Ruskiem obowiązujące. (Wydanie nieurzędowe, w przekładzie dosłownym z wydania urzędowego z roku 1890)*. W: Podręcznik księgarski. Przewodnik praktyczny dla wydawców, księgarzy, pomocników i praktykantów księgarskich, na podstawie swojskich i obcych źródeł opracowany. Red. T. Paprocki. Warszawa, s. 453–492.
- Ramotowska F. (1992), *Sto lat „cenzury rządowej” pod zaborem rosyjskim (1815–1915) – podstawy normatywne, instrumenty wykonawcze*. W: Piśmiennictwo – systemy kontroli – obiegi alternatywne. T. 1. Red. J. Kostecki i A. Brodzka. Warszawa, s. 122–174.
- [Ukaz, 1869] *Ukaz Najwyższy z 17 (29) września 1869 r. – o ustanowieniu w miejsce istniejącego w Warszawie komitetu cenzury i wydziału prassy periodycznej – „Warszawskiego komitetu cenzury”, i oddanie takowego pod zarząd ministerstwa spraw wewnętrznych*.

„Dziennik Praw Królestwa Polskiego”,
t. 69, nr 239, s. 430–445.

Российской Империи 1906 года. Ч.
5. Статьи к томам 13, 14, 15 и 16.
Санктпетербург br.

[Устав, 1906] Устав о цензуре и печати.

W: Продолжение Свода Законов

Janusz Kostecki

Censors in Warsaw between the years 1870-1905

Summary

This paper describes the censors employed in Warsaw Committee of Censorship (WCC) from 1870 to 1906. The author used the personal individual officials' forms, stored in the Russian State Historical Archive in St. Petersburg and published by Russian researchers in 2008.

The statement considers the following variables: religion (indirectly indicating the nationality), year of birth, age at which they began the work in the Committee, social background, education, previous employment, the number of years spent in the WCC, the further course of their careers.

The analysis shows that the average profile of a censor in Warsaw was a male Russian, around the age of 40, with a university degree (usually in humanities), previously employed in local government or in education. He used to have worked in the Committee for about 10 years, often until his death, laboriously climbing up on the career ladder.

ГАЛИНА ИОСИФОВНА КОЛОСОВА
Научная библиотека Томского государственного университета

КНИГИ XIX ВЕКА, ЗАПРЕЩЕННЫЕ ЦАРСКОЙ ЦЕНЗУРОЙ, В БИБЛИОТЕКЕ ПРОФЕССОРА И ЦЕНЗОРА А.В. НИКИТЕНКО

В истории книжной культуры России XIX века издания, запрещенные царской цензурой, занимают особое место. В фонде Научной библиотеки Томского государственного университета хранится собрание нелегальных и запрещенных произведений печати XIX века, насчитывающее около ста названий книг, которые отражены в каталоге *Русские нелегальные и запрещенные издания XIX века в Научной библиотеке Томского университета* [Колосова, 1983]. Многие из них поступили в составе частных библиотек, которые покупались или передавались в дар первому университету Сибири. Личные библиотеки – это не только ценнейший источник для изучения личности самого владельца и круга его общения, его духовных и профессиональных интересов, но и своеобразный исторический документ того времени, в котором жил и работал ее владелец. В таком контексте несомненный интерес представляет библиотека Александра Васильевича Никитенко (1804–1877), который известен как профессор Петербургского университета, академик, историк литературы и литературный критик, писатель и цензор. А.В. Никитенко с 1833 по 1848 год, параллельно с преподавательской и научной деятельностью, выполнял ещё обязанности цензора в Петербургском цензурном комитете, с 1860 по 1862 был членом Главного управления цензуры, а с 1862 по 1865 – членом Совета министра внутренних дел по делам книгопечатания. Благодаря такой многообразной деятельности он находился в самой гуще событий в общественной и литературной жизни России XIX столетия. На протяжении всей своей жизни А.В. Никитенко вел *Дневник* [Никитенко, 1955а], который считается одним из авторитетных документов того времени. *Дневник* даёт представление о его научной деятельности, о круге общения с людьми своего времени, а также содержит живые непосредственные отклики очевидца на множество политических, общественных и культурных событий того времени. Кроме того, в нем показан процесс его работы

с книгой, и не только как читателя, но и как литературоведа и цензора, что позволяет узнать его мнение по тому или другому случаю и понять сложившуюся к тому времени ситуацию.

В апреле 1833 года С.С. Уваров, бывший в то время министром народного просвещения, предложил Никитенко занять должность цензора. При назначении его на эту должность в 1834 году министр напутствовал: „Действуйте [...] по системе, которую Вы должны постигнуть не из одного цензурного устава, но из самих обстоятельств и хода вещей. Но при том действуйте так, чтобы публика не имела повода заключить, будто правительство угнетает просвещение” [Никитенко, 1955b, с. 130]. Свое решение о совмещении преподавательской деятельности с работой в цензурном комитете Александр Васильевич охарактеризовал как „опасный шаг”, но шаг, длиною в пятнадцать лет, был им всё же сделан.

Следует отметить, что в то время, когда Никитенко был назначен на должность цензора, в России уже действовал новый (второй) жесткий цензурный устав, утвержденный Николаем I в 1826 году, прозванный современниками „чугунным”. Хотя в 1828 году он был заменен несколько смягченным вариантом, однако цензурные ограничения и преследования авторов и издателей всё же значительно усилились. Согласно уставу были созданы Главное управление цензуры при Министерстве народного просвещения и сеть подчинявшихся ему местных цензурных комитетов. На практике цензуру осуществляло 3-е отделение Собственной его императорского величества канцелярии, так как цензоры были обязаны сообщать сведения о вольнодумных авторах и их произведениях. Ужесточение цензурного контроля коснулось, прежде всего, общественно-литературных журналов, художественных произведений. Период же с 1848 по 1855 год вошёл в историю России как „эпоха цензурного террора”, причиной были революционные события, происходившие в странах Западной Европы. 2 апреля 1848 года по распоряжению Николая I был учрежден постоянный негласный комитет, получивший название „Бутурлинский”, по фамилии его первого председателя Д.П. Бутурлина. В задачу комитета входило рассматривать то, что уже вышло из печати, а также осуществлять высший надзор за журналистикой и наблюдающими за ними учреждениями. Членам комитета рекомендовалось обращать большое внимание на содержание, скрывающееся „между строк”, и обо всех своих наблюдениях и замечаниях докладывалось Николаю I. Таким образом, наряду с предварительной цензурой вводилась и карательная, так как комитету была предоставлена и самостоятельная власть, если решение его было единогласным. Специальными циркулярами запрещалось публиковать исследования по фольклору, истории народных движений и тому подобных, резко

сократилось и количество издаваемых журналов, газет, книг. В таких условиях проходила цензурная деятельность Никитенко.

Интересно, что в своем *Дневнике* Никитенко очень подробно изложил историю своего ареста и восемь дней, которые он провел на гауптвахте в декабре 1834 года за то, что разрешил напечатать в журнале „Библиотека для чтения” перевод на русский язык стихотворения В. Гюго *Красавице*. Уже в 1835 году Никитенко, которому было поручено осуществлять цензурный контроль художественных сочинений и журналов гуманитарного направления, в одной из своих дневниковых записей отметил: „Один только цензор может читать по обязанности все, что ныне у нас пишут. Иначе и быть не может. У нас нет недостатка в талантах; есть молодые люди с благородными стремлениями, способные к усовершенствованию. Но как могут они писать, когда им запрещено мыслить?” [Никитенко, 1955b, с. 171]. Достаточно быстро он приобрел репутацию авторитетного советника по делам печати при многих министрах народного просвещения. С другой стороны, служба в цензурном комитете дала Никитенко возможность быть у истоков литературного процесса того времени, а кроме того, от него порой зависела дальнейшая судьба многих произведений. Известны случаи, когда ему удавалось добиться публикации сочинений, ранее отклоненных его сослуживцами по комитету. Ярким примером является его участие как цензора в издании поэмы Н.В. Гоголя *Мертвые души* в 1842 году [Литературное наследство, 1952, с. 614].

А.В. Никитенко всю свою сознательную жизнь собирал библиотеку, служившую базой для его постоянного самообразования и формирования его личности от крепостного крестьянина до академика. История поступления книжного собрания А.В. Никитенко в библиотеку Томского университета связана с именами достаточно известных людей в России того времени. Прежде всего, это В.М. Флоринский (1834-1899), которого по праву считают не только устройтелем императорского Томского университета, но и основателем его библиотеки, а также И.Т. Глебов (1806-1884), известный русский физиолог и анатом, долгие годы друживший с А.В. Никитенко. В письме от 5 января 1879 года Глебов пишет Флоринскому: „При сем случае нужным считаю сообщить о следующем. Вероятно, Вы помните бывшего некогда профессором Санкт-Петербургского университета, а потом академика Академии наук А.В. Никитенко. Он умер, и после него осталась замечательная библиотека, составляемая им для себя. Вдова отдает ее дешево. Для университета это будет драгоценное приобретение. Это не то, что наши книги. Не упустите случая. Если хотите, можете познакомиться близко и подробно с этою библиотекою. Есть каталог” [Ястребов, 1995, с. 67]. Вскоре Флоринский получил каталог и, ознакомившись с ним, сообщил вдове профессора о своем намерении приобрести библиотеку. В 1880

году она была куплена, причем деньги на ее покупку в размере 2000 рублей были выделены Томской городской думой.

В настоящее время, благодаря сохранившемуся рукописному алфавитному каталогу, библиотека почти полностью восстановлена, она насчитывает более 2660 экземпляров книг и периодических изданий. По хронологическому охвату в собрании представлены издания с начала XVIII века до 1876 года. Большую часть библиотеки составляют книги по истории, философии, литературоведению, а также художественные произведения, причем многие из них с дарственными надписями современников А.В. Никитенко [Колосова, 2009]. Несомненный интерес представляют издания XIX века, которые в свое время по разным причинам были запрещены царской цензурой, но нашли свое место на книжных полках профессора и цензора А.В. Никитенко. Всего в его библиотеке выявлено 18 таких книг, рассмотрим только некоторые из них.

В 1837 году в Петербурге чиновник Министерства юстиции Е.Ф. Бутович-Бутовский издает, переведенный им на русский язык рассказ французского писателя Ж.Б. Шампаньяка *Убийство Фюальдеса: процесс 1*. В предисловии Бутович-Бутовский пишет что намерен издать некоторые известные уголовные процессы в серии под названием *Рассказы о преступлениях и невинности*. А.В. Никитенко был цензором, который 10 сентября 1837 года дал разрешение на печатание этого сочинения. Но уже в 1838 г. книга, в количестве около 100 экземпляров, была изъята из обращения по распоряжению Николая I, который нашел неприличным печатать книгу с таким названием. В библиотеке Никитенко сохранился один экземпляр этого сочинения, подаренный ему, видимо, в знак благодарности, переводчиком и издателем. На обороте обложки имеется запись: „Его Высокоблагородию Александру Васильевичу Никитенко. Признательный Бутович-Бутовский”. Следует отметить, что согласно данным *Сводного каталога русской нелегальной и запрещенной печати XIX века* [Каталог, 1982, с. 183] только в шести крупных библиотеках страны сохранились экземпляры этого издания.

Наиболее яркий пример, показывающий личную оценку Никитенко одной из запрещенных книг – это история с изданием И.Е. Великопольским своей трагедии *Янетерской*. Она была написана в 1838 году и первоначально имела название *Незаконнорожденный*. 17 сентября 1840 года цензор Е.И. Ольдекоп, ознакомившись с рукописью, дал разрешение на печатание этого произведения, которое автор издал на свои средства. В феврале 1841 года цензор выдал билет на выпуск тиража книги из типографии. Вот запись, которую Никитенко сделал в *Дневнике* 5 марта того же года: „Некто [И.Е.] Великопольский, псевдоним Ивельев, написал драму *Янетерской*. Она плоха и сверх того безнравственна и полна сценами и выражениями, которые у нас не

допускаются в печати. По непонятному недоразумению, однако, она была пропущена цензором Ольдекопом. Лишь только драма вышла из печати и попала в руки министра, он немедленно отрешил от должности цензора и велел повсюду отобрать экземпляры её и сжечь. Сегодня в одиннадцать часов утра состоялось это аутодафе, при котором велено было присутствовать мне и Куторге” [Никитенко, 1955b, с. 229]. Вероятно, что Никитенко, присутствуя на этом аутодафе, взял один экземпляр этой книги, на форзаце которой затем сделал следующую запись: „Драма эта сожжена по предписанию Министра народного просвещения и распоряжению Цензурного комитета, мною и цензором Куторгою марта 5 1841 года в числе 700 экземпляров, для чего были затоплены четыре печки”. Как видим, запись на книге дополняет запись, сделанную Никитенко в *Дневнике*. По официальным данным тираж издания был 720 экземпляров.

В библиотеке Никитенко сохранились два сочинения П.А. Кулиша *Михайло Чарнышенко или Малороссия восемьдесят лет назад и Украина*, изданные в 1843 году в Киеве. При этом на экземпляре *Михайло Чарнышенко* имеется дарственная надпись: „Его Высочородию Александру Васильевичу Никитенку [sic] в знак отличного уважения от Автора”. А.В. Никитенко был хорошо знаком с П.А. Кулишем ещё по Петербургскому университету. Вот как Никитенко описывает в своем *Дневнике* историю запрещения произведений П.А. Кулиша. Запись в *Дневник* была сделана 2 мая 1847 года: „В нескольких номерах журнала «Звездочка», издаваемого А.И. Ишимовой, была в прошлом году напечатана краткая история Малороссии. Автор её П.А. Кулиш. Теперь из-за неё поднялась страшная история. Кулиш был лектором русского языка у нас в университете: его выписал сюда и пристроил Плетнев. По ходатайству последнего он был призван Академией наук достойным отправлением за границу на казенный счет. Его послали изучать славянские наречия. Он поехал и взял с собой пачку отдельно отпечатанных экземпляров своей *Истории Малороссии* и по дороге раздавал их, где мог. Теперь эту историю и Кулиша схватили. Он уже в Варшаве с молодой женой, на которой всего два месяца женат. У цензора Ивановского спрашивают: «Как он пропустил сочинение Кулиша?» Он ответил прямо, что «это ошибка и что он виноват». На отдельных книжках стоит имя Куторги и он тоже призван к допросу”. Далее Никитенко пишет: „Я, наконец, достал «Звездочку» и прочел историю Кулиша; теперь мне понятно, почему Ивановский не мог ответить ничего, кроме: «виноват». Государь, увидев под отдельными книжками имя цензора Куторги, велел посадить его в крепость” [Никитенко, 1955b, с. 303-304].

В июне 1847 года эти два произведения П.А. Кулиша вместе с сочинением Т.Г. Шевченко *Кобзарь* были запрещены циркулярным распоряжением Департамента полиции по высочайшему повелению импера-

тора Николая I. Цензурному ведомству было предписано „не позволять впредь перепечатывать означенные сочинения новым изданием” [Добровольский, 1962, с. 35].

Интерес представляет и цензурная история издания *Карманного словаря иностранных слов, вошедших в состав русского языка*, предпринятого Н. Кириловым. Редактором первого выпуска, который увидел свет в 1845 году, был В.Н. Майков. Второй выпуск вышел в апреле 1846 года, но редактором уже был М.В. Буташевич-Петрашевский, который являлся также автором многих статей, помещенных в словаре. Издание словаря осталось незаконченным, так как уже в мае Петербургский цензурный комитет вынес решение о конфискации второго выпуска. В связи с этим 12 октября 1846 года в *Дневнике* Никитенко сделал запись: „По цензуре новая скандальная история. Цензор А.А. Крылов пропустил книгу: „Словарь иностранных слов”, которую издает какое-то общество молодых людей. Книга действительно такая, что по уставу её не следовало пропускать. Но всего интереснее, что издание посвящено великому князю Михаилу Павловичу. Произошла тревога, Крылову сделали выговор, книгу велели отобрать у книготорговцев, тем дело и кончилось. По крайней мере, все затихло” [Никитенко, 1955b, с.297-298]. В ноябре 1849 года, после суда над петрашевцами, вспомнили и о первом выпуске словаря. Тщательно просмотрев словарь, члены негласного комитета по надзору за печатью, также признали книгу вредной и опасной и постановили выявить оставшиеся в магазинах и складах экземпляры и конфисковать.

4 января 1847 года в *Дневнике* Никитенко записал, что первого января вышел первый номер журнала „Современник”, который произвел хорошее впечатление и получил благоприятные отзывы. Следует отметить, что издатели журнала И.И. Панаев и Н.А. Некрасов пригласили А.В. Никитенко на должность официального редактора журнала. Правда, на этой должности он пробыл недолго, так уже 5 февраля он пишет: „Я начинаю подумывать о том, чтобы отказаться от редакции «Современника». Скоро, но что же делать. Мне слишком тяжело находиться в постоянной борьбе с издателями, которых в свою очередь может тяготить мое влияние” [Никитенко, 1955b, с. 301].

В начале 1848 года И. Панаев и Н.А. Некрасов подготовили к изданию „Иллюстрированный альманах”, как приложение к журналу „Современник”, но несмотря на то, что уже имелось цензурное разрешение на выпуск альманаха, редакция приостановила рассылку его подписчикам. Это было связано с резко изменившейся политической обстановкой в России после февральской революции 1848 года во Франции. В стране, особенно после создания негласного комитета по надзору за печатью, началась полоса жесточайшей реакции, особенно по отношению к изданиям художественных произведений и периоди-

ческих изданий. А.В. Никитенко, опасаясь неприятностей по службе, вышел из состава редакции журнала „Современник”. Н.А. Некрасов и И.И. Панаев, беспокоясь за судьбу своего журнала, вторично представили „Иллюстрированный альманах” в Петербургский цензурный комитет. Альманах был отослан на отзыв цензору А.А. Крылову, который дал отрицательную оценку. Среди прочих нарушений цензурных предписаний цензор отметил, „что нельзя дать разрешение на появление в свет иллюстраций, которые были помещены в альманахе, так как в них можно узнать карикатурные портреты многих лиц, весьма известных публике” [Долгих, 1977, с. 125]. Запрещение на карикатурные портреты действовало долгие годы по отношению к иллюстрированным изданиям, выходившим в России. Окончательное решение о запрете „Иллюстрированного альманаха” было вынесено 20 октября 1848 года на заседании Главного управления цензуры, но тираж не был уничтожен и альманах смог найти своих читателей. Судя по инициалам „И.П.”, вытисненным на кожаном корешке книги, ранее экземпляр принадлежал И.И. Панаеву, который и передал его А.В. Никитенко.

Что может быть безобиднее народных сказок и легенд? Но, тем не менее, *Народные русские легенды*, собранные А.К. Афанасьевым и изданные в Москве в 1859 году, были запрещены, а цензор Д.М. Наумов, разрешивший сборник к изданию, был уволен с должности. Медлительность цензурных органов по изъятию книги из обращения позволила издателям распространить тираж сборника почти полностью. Один экземпляр Никитенко успел купить в свою библиотеку. Интересна судьба этой книги уже в библиотеке университета. Библиографические данные об этом издании сборника, хотя он и был издан в 1859 году, были внесены в *Алфавитный каталог изданиям, на русском языке, запрещенным к обращению и перепечатыванию в России* [Алфавитный каталог, 1888, с.6], который рассылался по крупным библиотекам России. На этом основании библиотекарь университета С.К. Кузнецов на экземпляре из библиотеки Никитенко сделал отметку: „Не подлежит выдаче”.

В библиотеке Никитенко сохранилась небольшая брошюра под названием *Для тех, кому ведать надлежит: записки русского литератора о польско-русском деле*, изданная в 1861 году в Берлине. Хотя автор в книге не указан, но его имя установлено – им являлся И.А. Арсеньев, журналист, сотрудник „Северной почты”, редактор „Петербургского листка” и „Петербургской газеты” [Лемке, 1904, с.168]. На экземпляре, который находился в библиотеке Никитенко, имеется дарственная надпись: „Глубокоуважаемому Александру Васильевичу Никитенко на память о польско-русском деле”. Надпись без подписи, но в своем Дневнике Никитенко пишет о многочисленных встречах с И.А. Арсеньевым, что дает нам возможность считать надпись авторской.

Представляет особый интерес целый блок книг на русском языке, изданных в Берлине, Женеве, Лейпциге, но запрещенных к ввозу и распространению в России. Так, например, в библиотеке Никитенко сохранилось сочинение В.Л. Пушкина *Опасный сосед*, напечатанное в типографии Брокгауза в 1855 году в Лейпциге с предисловием С.Д. Полторацкого. Возникает вопрос: где и как Никитенко смог их приобрести? Записи, сделанные Никитенко в *Дневнике* во время его поездок за границу, во многом подтверждают, что книги он покупал в книжных магазинах во время этих поездок.

Конечно, Никитенко прекрасно знал, что все издания А.И. Герцена, напечатанные в Лондоне в Вольной русской типографии, были в России под строжайшим запретом, но тем не менее, во время пребывания в Швейцарии в июне 1860 года Никитенко, судя по записи в *Дневнике*, сообщил о том, что читал последний номер газеты „Колокол”, которую принес ему граф А.А. Апраксин.

Еще об одном интересном событии во время поездки по Германии говорит запись А.В. Никитенко сделанная в *Дневнике* летом 27 августа 1862 года: „Четверг. (В Берлине). Прочитал брошюру А.И. Кошелева: *Конституция, самодержавие и земская дума*, которую купил в здешнем магазине. В брошюре много справедливого. Мысль о земской думе мне кажется и верною и практически применимою, если государь захочет и ему не помешают. Но тут есть одна щекотливая вещь: не нарушится ли с думою принцип самодержавия?” [Никитенко, 1955b, с. 297]. Эта брошюра, изданная в Лейпциге в 1862 году, была запрещена для распространения в России, как и многие другие произведения А.И. Кошелева. К сожалению, в библиотеке Никитенко брошюра не сохранилась.

Книга *Письма Александра Ивановича Тургенева к Николаю Ивановичу Тургеневу*, которая была издана в Лейпциге в 1872 году в издательстве Ф. А. Брокгауза, вероятно, была приобретена Никитенко за границей. Как известно, Н.И. Тургенев был одним из руководителей Союза благоденствия и видным членом Северного общества. После восстания декабристов он был заочно приговорен к смертной казни, но так как он находился за границей, то в Россию он не вернулся и стал политическим эмигрантом. Долгое время в России упоминание имен декабристов было под запретом.

Для ввоза и распространения в России были запрещены и четыре небольших по формату книги, изданные в Женеве Э.Л. Каспровичем в серии *Международная библиотека: Записки Ивана Дмитриевича Якушкина* (1874), *Материалы для биографии императора Павла I* (1875), *Материалы для биографии К.Ф. Рыльева* (1875), *Материалы для биографии А.С. Пушкина* (1875). Все они были запрещены для ввоза в Россию, поскольку материал, помещенный в них, был перепечатан из „Исторического сборника” и „Полярной звезды”, издаваемых А.И. Гер-

ценом. Можно предположить, что они были приобретены Никитенко во время его последней поездки в 1876 году по странам Западной Европы. На всех книгах этой серии имеется запись, сделанная уже в библиотеке университета: „Не подлежит выдаче. Библиотекарь С. Кузнецов”.

Таким образом, рассмотренные истории и судьбы даже нескольких книг, запрещенных царской цензурой к распространению, но сохранившиеся в библиотеке А.В. Никитенко, дают дополнительное представление о круге интересов её владельца – профессора-литературоведа и цензора. Источники поступления таких изданий в его библиотеку различны. Так некоторые книги были ему подарены, о чем свидетельствуют дарственные надписи, что делает экземпляр сугубо индивидуализированным. Другие книги он смог купить, а что-то взял в цензурном комитете „от печки”, как, например, экземпляр сочинения И.Е. Велькопольского *Янетерской*. Книги, изданные на русском языке в зарубежных странах, были им приобретены во время заграничных поездок. Сохранение „крамольных книг” в своей библиотеке характеризует Никитенко с положительной стороны, поэтому можно предположить, что в его отношении к книгам учёный-литературовед часто побеждал в нём цензора. На примере книг из библиотеки Никитенко показан небольшой эпизод в истории распространения запрещенных изданий в XIX веке в России, при этом нельзя не отметить, что связан он с человеком, который имел непосредственное отношение к действиям Петербургского цензурного комитета и Главного управления цензуры. Изучение запрещенных царской цензурой изданий – это только один аспект исследования состава книжного собрания А.В. Никитенко, которое требует системного подхода к его изучению, поскольку оно имеет большое историко-культурное значение как ценнейший книжный памятник своего времени.

Библиография

Алфавитный каталог изданиям, на русском языке, запрещенным к обращению и перепечатыванию в России. Санкт-Петербург 1888.

Добровольский А. М. (1962), *Запрещенная книга в России, 1825-1904. Архивно-библиографические разыскания.* Москва.

Долгих У. М. (1977), *Цензурная история Некрасовского „Иллюстрированного*

альманаха”. „Русская литература”, №2, с. 122-126.

[Каталог, 1981] *Сводный каталог русской нелегальной и запрещенной печати XIX века. Ч. 1: Книги А-М.* Москва.

[Каталог, 1982] *Сводный каталог русской нелегальной и запрещенной печати XIX века. Ч. 2: Н-Я. Периодические издания.* Москва.

- Колосова Г. И. (2009), *А.В. Никитенко и Н.В. Гоголь (По материалам библиотеки А.В. Никитенко, хранящейся в Научной библиотеке Томского государственного университета)*. В: Н. В. Гоголь. Материалы и исследования. Вып. 2. Москва, с. 90–108.
- Колосова Г.И. (сост.) (1983), *Русские нелегальные и запрещенные издания XIX века в Научной библиотеке Томского университета. Каталог*. Томск.
- Лемке М.К. (1904), *Очерки по истории русской цензуры и журналистики XIX столетия*. Санкт-Петербург.
- Литературное наследство. А.С. Пушкин, М.Ю. Лермонтов, Н.В. Гоголь.* (1952) Т.58. М., С. 614.
- Никитенко А.В. (1955а), *Дневник. Т.1: 1826-1857*. Москва.
- Никитенко А.В. (1955b), *Дневник. Т.2: 1858-1865*. Москва.
- Никитенко А.В. (1956), *Дневник. Т.3: 1866-1877*. Москва.
- Ястребов Е. Я. (1995), *Сто неизвестных писем русских ученых и государственных деятелей к Василию Марковичу Флоринскому*. Томск.

Galina Iosifovna Kolosova
Książki XIX wieku, zakazane przez carską cenzurę,
w bibliotece profesora i cenzora A.V. Nikitienki

Streszczenie

Artykuł omawia niewielką kolekcję książek zakazanych przez carską cenzurę, które zachowały się w bibliotece A.V. Nikitienki. Przybliża historię księgozbioru, ponad 50 lat gromadzonego przez właściciela, a znajdującego się obecnie w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Tomsku. Książka odegrała istotną rolę w życiu A.V. Nikitienki – wspierała jego samokształcenie i formowanie osobowości na drodze od chłopca pańszczyźnianego do akademika. W kolekcji odnaleziono 18 pozycji niedozwolonych przez cenzurę. Tytułem przykładu omówiono tylko niektóre publikacje, wyjaśniono przyczyny umieszczenia ich na listach druków zakazanych, przez co każdej z nich nadano rys indywidualny. Do tego celu wykorzystano zapiski dziennika, prowadzonego przez Nikitienkę na przestrzeni półwiecza. Zbadano zespół książek wydanych w języku rosyjskim w Berlinie i Lipsku, których rozpowszechnianie w Rosji uznano za nielegalne. Pokazano ich źródła wpływu do kolekcji – darowizny, poświęcone dedykacjami darczyńców; zakupy podczas wyjazdów zagranicznych; legalne zakupy jeszcze przed umieszczeniem książki na liście i konfiskata, a także tytuły ocalone przed spalaniem w komitecie cenzury. Egzemplarz utworu I.E. Wielkopolskiego *Янетерской* jest doskonałym przykładem udokumentowania przez Nikitienkę historii palenia konfiskowanych książek. Ocalenie wywrotowych książek dla swej prywatnej biblioteki pozwala przypuszczać, że w kontakcie z literaturą profesor-literaturoznawca często brał górę nad cenzorem. Kolekcja książek A.V. Nikitienki, jako cenny zabytek swoich czasów, ma wielkie znaczenie historyczne i kulturowe.

НАТАЛЬЯ ГЕНРИХОВНА ПАТРУШЕВА
Российская национальная библиотека, Санкт-Петербург

РЕПЕРТУАР РОССИЙСКИХ ЗАПРЕЩЕННЫХ ИЗДАНИЙ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА: ИТОГИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИЗУЧЕНИЯ

Карательная политика российских властей в отношении печати изучалась многими исследователями. Запрещенные издания – один из источников по истории цензуры в России. Они являются редкими изданиями и хранятся в крупнейших библиотеках. Создание библиографического репертуара запрещенной печати – одна из задач современных исследователей. В настоящей статье мы остановимся на справочных изданиях и перспективах изучения темы в изданиях этого типа.

История запрещенных изданий изучалась в Научно-исследовательском институте книговедения при Публичной библиотеке им. М.Е. Салтыкова-Щедрина. С 1925 по 1933 год в Комиссии по изучению нелегальных и запрещенных изданий под председательством С.Н. Валка работал выпускник Петроградского университета А.М. Добровольский (1900–1963), впоследствии известный историк, архивист, библиограф – по праву считающийся одним из основных знатоков запрещенной печати. Научные работы Добровольского посвящены изучению революционного и общественного движения в России, описанию нелегальных листовок, литературному источниковедению. Основная тематика его исследовательской работы была связана с историей цензуры в России XIX — начала XX века. Он подготовил ряд докладов¹ и опубликовал серию статей по этой теме [Добровольский, 1932; 1933; 1934; 1938; 1940; 1948; 1961].

После окончания Великой отечественной войны Добровольский защитил диссертацию на соискание ученой степени кандидата филологических наук *Русская запрещенная книга, 1855–1905 гг.* В 1962 году на основе диссертации было опубликовано отдельное издание. Добровольский расширил хронологические рамки исследования, включив

¹ К истории цензурного устава 1865 г. (1929), Значение документов цензурных учреждений при описании запрещенных изданий (1929), Русские запрещенные книги 1860–1870-х гг. (1930).

в него книги, запрещенные в царствование Николая I. В указателе *Запрещенная книга в России, 1825–1904 годы: архивно-библиографические разыскания* [Добровольский, 1962] представлена цензурная история 248 запрещенных и уничтоженных книг. Самостоятельное значение имеет вступительная статья, где приводится обзор источников для изучения русской запрещенной книги, излагается процедура прохождения изданий в цензуре, а в библиографических справках к каждой записи указываются хранилища, в которых имеются уцелевшие экземпляры, ставшие библиографической редкостью. Добровольского заставили исключить указатель имен и описания цензурной истории изданий, запрещенных по 1001 статье Уложения о наказаниях, – это книги, „противные нравственности и благопристойности”. Добровольский разослал *Дополнения* к указателю – машинописный экземпляр указателя имен и описания изъятых четырнадцати книг, а также справки о них в крупнейшие библиотеки и своим коллегам. Исследование Добровольского получило высокую оценку научной общественности, на его результатах стала основываться статистика по цензурным репрессиям в отношении книг. В 2000 году в научный оборот были введены материалы *Дополнений* [Добровольский, 2000, с. 168–183].

В планы работы Комиссии была включена тема *Изучение русских книг, запрещенных царской цензурой после первой революции 1905 года* [Отдел]. Добровольский отмечал, что в исследовательской литературе по истории русской печати нет точных данных об общем количестве изданий, запрещенных цензурой в этот период. Он писал, что по данным указателей Главного управления по делам печати за период 1905–1917 годов было запрещено более 2300 книг и брошюр на русском языке [Добровольский, 1962, с. 4]. В 1933 году институт книговедения был закрыт и тема осталась неразработанной.

Отметим, что запрещенные издания отражены в сводных каталогах и каталогах различных книгохранилищ. В 1981–1982 годах вышло второе дополненное и переработанное издание *Сводного каталога русской нелегальной и запрещенной печати XIX века* [Каталог, 1981–1982]², в подготовке которого принимал участие большой круг авторов. Были обследованы фонды 75 библиотек, архивов и музеев. Бóльшее внимание было уделено произведениям нелегальной печати, которые были изданы помимо цензуры в подпольных типографиях и литографиях. Однако целью авторского коллектива было выявление литературы лишь общественно-политического характера, поэтому в него практически не были включены словари, справочники, путеводители, сочинения по медицине, религиозная литература и литература порнографического содержания. В результате проделанной работы был выявлен ряд

² Первое издание было опубликовано в 1971 г.

неизвестных ранее памятников русской революционной мысли, новые центры печатания нелегальных изданий, атрибутированы издания, вышедшие в свет без фамилии автора и выходных данных. Тем самым был введен в научный оборот богатый документальный материал [Ноткина и Логвинова, 1976–1978; Антипова и Кушнерова, 1981].

На сегодняшний день запрещенные издания периода 1905–1917 годов изучены значительно слабее. Это объясняется прежде всего гораздо большим объемом изданий, печатавшихся в это время, что было обусловлено введением системы карательной цензуры по новым Временным правилам о цензуре 1905–1906 годов. Теперь издание проходило контроль до его обнародования. Каждый номер периодического издания одновременно с выходом в свет должен был доставляться в местный цензурный комитет или отдельному цензору. Номер мог быть арестован только одновременно с возбуждением судебного преследования, а суд мог приостановить издание до судебного приговора. Иллюстрированные издания необходимо было предоставлять за 24 часа до выпуска из типографии. Книги объемом менее 1 листа могли быть выпущены в свет не позднее чем через 2 дня после представления их в цензуру, а издания, объемом свыше 1 и до 5 листов – через 7 дней, издания более 5 листов – одновременно с представлением в цензуру.

Периодическая печать подвергалась еще и административным взысканиям на основании *Положения о мерах к охранению Государственного порядка и общественного спокойствия* от 14 августа 1881 г. Оно предусматривало введение режима „усиленной охраны”, когда местные власти получали право запрещать органы печати, арестовывать, штрафовать и высылать в административном порядке неугодных лиц, или положений „чрезвычайной охраны”, когда вся полнота власти передавалась генерал-губернатору или специально назначенному главноначальствующему, которому подчинялся весь местный гражданский и военный аппарат [Полное].

В 1906 году в канцелярии Главного управления по делам печати были созданы новые отделения по территориальному принципу. В них велись дела по изданиям, против которых было возбуждено судебное преследование в округах различных судебных палат.

В 9-й и 10-й описи 776 фонда Российского государственного исторического архива содержатся дела о рассмотрении изданий в округе Петербургской судебной палаты, в 16-й и 17-й – в округе Московской, Киевской, Одесской, Харьковской и Новочеркасской судебных палат, в 21-й, ч. 2-й – в Саратовской, Казанской, Тифлисской, Ташкентской, Иркутской и Омской судебных палат.

В качестве примера кратко остановимся на петербургских материалах (9-я и 10-я описи 776 фонда – округ Петербургской судебной палаты). В период с 1906 по 1917 год Петербургской судебной пала-

той был наложен арест более чем на 500 книг на русском языке, а также на латышском³, эстонском и польском языках. В том числе на русском языке более 20 книг Л.Н. Толстого, произведения Дж. Лондона, Д.И. Писарева, М. Горького, М.П. Арцыбашева, А.В. Амфитеатрова, Н.А. Рубакина, М.А. Бакунина, К. Каутского, П.А. Кропоткина, П. Лафарга, В.И. Ленина, А.В. Луначарского, Л. Мартова, К. Маркса, Г.В. Плеханова, Ф. Энгельса. Кроме этого в этих описях собраны дела о петербургских периодических изданиях, выпуск которых был приостановлен петербургским градоначальником в административном порядке на основании постановлений о чрезвычайной охране [Полное].

В одном из таких дел, например, есть сведения о 26 периодических изданиях, против которых было возбуждено судебное преследование в период с 10 июля по 14 октября 1906 г. [Российский, оп. 9, д. 352, л. 1–3]. Другое дело содержит сообщения о конфискованных номерах газет. Так, например, в рапорте чиновника особых поручений при севастопольском градоначальнике, наблюдавшего за типографиями и книжной торговлей в Севастополе, сообщалось, что, исполняя циркуляр министра внутренних дел, 8 и 9 июня на станции Севастополь сотрудниками были задержаны прибывшие с поездами, предназначенные для Севастополя, Ялты и Алупки газеты: 10-й номер газеты „Вперед”, в количестве 340 экземпляров и 11-й номер – 20 экземпляров, 13-й номер „Голоса” – 216 экземпляров, 1-й номер газеты „Русский набат” – 50 экземпляров, 4-й номер „Трудовой России” – 18 экземпляров, 19-й номер „Курьера” – 85 экземпляров [Российский, оп. 6, д. 138, л. 1]. Сохранились подобные рапорты из Владимирской, Псковской, Ставропольской губерний.

На станции „Калуга” унтер-офицер Ермаков изъял печатные издания, подлежащие аресту: 3 экземпляра газеты „Мысль” от 22 июня 1906 года и 1 экземпляр „Эхо” от того же числа [Российский, оп. 6, д. 138, л. 29].

Случалось, что чиновники превышали свои полномочия. Так, черноморскому губернатору были возвращены 47 экземпляров 70-го номера газеты „Двадцатый век” с разъяснением Главного управления по делам печати о том, что на этот номер арест не был наложен [Российский, оп. 6, д. 138, л. 33].

Там же хранятся дела со списками уголовных преследований, возбужденных Петербургским комитетом по делам печати по книгам и брошюрам за разные периоды времени. Они содержат таблицы, в которых указаны фамилии авторов, названия изданий и типографий, в которых они печатались, против кого и по каким статьям было возбуждено судебное преследование. Так, например, 10 мая 1906 года

---

³ См., например, дело об уголовных преследованиях, возбужденных рижским инспектором по делам печати [Российский, оп. 9, д. 757].

Петербургским комитетом по делам печати было возбуждено судебное преследование в отношении сочинения Л.Н. Толстого *К политическим деятелям* издательства „Борьба”, напечатанного в типографии „Общественная польза” против издателя А.С. Чемиковского по п. 3 ст. 129 Уголовного уложения 1903 года [Российский, оп. 9, д. 106, л. 1, 8]. На основании подобных дел можно составить предварительный список книг, против которых было возбуждено судебное преследование.

Дела, имеющие название *О брошюре...* или *О книге...* содержат документы по процедуре наложения ареста и вынесения приговора. Например, дело *О брошюре „Два закона”* [Российский, оп. 9, д. 658, л. 1-7]. содержит документ, в котором указано, что брошюра была издана книгоиздательством „Рабочий народ”, напечатана в типографии Н.Н. Фридберга и 4 ноября 1906 года на нее был наложен арест, а против представителя издательства было возбуждено судебное преследование по п. 1 и 6 ст. 129 Уголовного уложения. Затем следует определение С-Петербургской судебной палаты об утверждении отношения Петербургского комитета по делам печати о наложении ареста на брошюру („усматривая в напечатании сей брошюры признаки преступного деяния, предусмотренного 129 статьей Уголовного уложения”). В приговоре судебной палаты об уничтожении брошюры есть краткое изложение ее содержания: „Князья [...] стали забирать власть в свои руки, завели чиновников и стали жить на крестьянские труды [...] Московские князья, ставшие потом царями, оставили выгодные им татарские порядки [...] С того времени на Руси пошли два закона – один писанный чиновничий, другой неписанный крестьянский т.е. народное право трудящихся. [...] Русское трудовое крестьянство само через своих выборных [...] издает новый народный закон, по которому возьмет в свои руки всю волю, всю власть и всю землю” [Российский, оп. 9, д. 106, л. 5 об.]. Затем петербургская инспекция по надзору за типографиями и книжной торговлей уведомяла Главное управление по делам печати, что 25 сентября 1906 года в типографии петербургского градоначальника в присутствии комиссии были уничтожены „посредством разрывания на мелкие части” арестованные экземпляры нескольких брошюр, в том числе *Два закона*, *Политические партии в России* Л. Мартова, *Анархия и ее место в социалистической эволюции* П.А. Кропоткина, *Народное дело* М.А. Бакунина и др.

По 2 экземпляра уничтоженных книг направляли в Главное управление по делам печати, которое уведомяло прокурора окружного суда о приведении приговора в исполнение.

Назовем еще в качестве примера дело с таким же набором документов о наложении ареста и исполнении приговора в отношении брошюры А. Амфитеатрова *Женщина в общественных движениях России* [Российский, оп. 9, д. 698].

Несколько иного содержания дело *О брошюре „Полное собрание речей императора Николая II, 1894–1906 г.“ по официальным данным „Правительственного вестника“*. Суть этого дела в том, что после запроса Министерства Императорского Двора, петербургский градоначальник получил секретное распоряжение Департамента полиции „о немедленной выемке брошюры“ [Российский, оп. 9, д. 758].

В РГИА хранится коллекция циркуляров, в которой значительное место занимают циркуляры 1906–1917 гг. о запрещенных и уничтоженных по приговорам суда произведениях печати [Российский, оп. 34, д. 18 (1905-1916); д. 26 (1900-1909)].

Крупнейшие Российские библиотеки, такие, например, как Российская национальная библиотека, получали через органы цензуры обязательный экземпляр всех изданий, в том числе и запрещенных. Поэтому ее фонды также являются источником.

Кроме архивных материалов и самих запрещенных книг в качестве источника могут служить Алфавитные указатели запрещенных в судебном порядке книг, издававшиеся Главным управлением по делам печати ежегодно вплоть до 1914 г. [Алфавитный]. С 1 апреля 1914 г. все сведения о запрещенных изданиях стали помещать в журнале „Книжная летопись“ (который издавался при Главном управлении по делам печати) в разделе „Алфавитный перечень запрещенных изданий. Добавление к общему каталогу запрещенных изданий“ [Книжная летопись, № 15. 19 апр., с. 48–49].

Указанные источники позволяют продолжить разработку книговедческой темы запрещенных изданий 1905–1917 гг., традиционно изучаемой в Российской национальной библиотеке.

Библиография

- Алфавитный указатель книгам и брошюрам, арест на которые утвержден судебными установлениями по 1-е января 1908 года. (Взамен изданного Главным управлением по делам печати в 1907 году такого же Указателя с дополнениями к нему). Санкт-Петербург, 1908.
- Антипова А.Е., Кушнерова Н.Н. (1981), *Сводный каталог нелегальной и запрещенной печати XIX века, имеющейся в крупных библиотеках Белоруссии*. Минск.
- Белокрыс М.А. (1988), *Запрещенные издания в личных библиотеках забайкальцев*. В: Макушинские чтения. Материалы. Новосибирск, с. 113–117.
- Ансберг О.Н. (2003), *К истории запрещенной брошюры „Китай или мы“ (1904)*. В: Книжное дело в России в XIX – начале XX века. Вып. 11. Санкт-Петербург, с. 114–120.
- Блюм А. (1968), *Запрещенный Толстой*. „Урал“, № 9, с. 172–174.

- Блюм А. (1968), *Запрещенный Толстой. (По страницам дореволюционной якутской печати)*. „Полярная звезда”, № 6, с. 106–108.
- Блюм А.В. (1965), *Запрещенная книга сибирского журналиста*. „Сибирские огни”, № 12, с. 156–158.
- Блюм А.В. (1970), *Запрещенные книги о Сахалине и Амурском крае. (По материалам архивов царской цензуры)*. „Дальний Восток”, № 9, с. 124–125.
- Вахрушев И.С. (1979), *Запрещенная печать 70—80-х годов XIX века и Вятская губерния*. В: *Очерки истории революционного движения в России в 60–80-х годах XIX века*. Киров, с. 86–102.
- Галин Г. (1964), *К истории запрещения „Литературной газеты” А. А. Дельвига*. В: *Из истории русской и зарубежной литературы*. Саранск, с. 72–84.
- Добровольский Л.М. (1961), *Библиографический обзор дореволюционной и советской литературы по истории русской цензуры*. „Труды Библиотеки Академии наук СССР и фундаментальной библиотеки общественных наук Академии наук СССР”, т. 5, с. 245–252.
- Добровольский Л.М. (1962), *Запрещенная книга в России, 1825–1904. Архивно-библиографические разыскания*. Москва.
- Добровольский Л.М. (2000), *Запрещенная книга в России, 1825–1904. Дополнения*. Публикация Н. Г. Патрушевой. В: *Историко-библиографические исследования*. Вып. 8. Санкт-Петербург, с. 168–183.
- Добровольский Л.М. (1933), *Запрещенные и уничтоженные книги В. В. Берви-Флеровского*. „Литературное наследство”, т. 7/8, с. 163–180.
- Добровольский Л.М. (1934), *Запрещенные и уничтоженные книги В. В. Берви-Флеровского*. „Литературное наследство”, кн. 13/14, с. 97–170.
- Добровольский Л.М. (1948), *К истории цензурной политики русского правительствa во второй половине XIX века*. „Ученые записки Ленинградского педагогического института”, т. 67, с. 260–264.
- Добровольский Л. М. (1938), „Коммунистический манифест” и царская цензура. „Историк-марксист”, № 2, с. 106–119.
- Добровольский Л.М. (1940), *Новые материалы о Ленине: К истории издания одного марксистского сборника*. „Ленинград”, № 9/10, с. 33.
- Добровольский Л.М. (1932). *Парижская коммуна в русских запрещенных изданиях 70-х годов*. В: *Книга о книге*. Сб. 3. Ленинград, с. 279–294.
- [Каталог, 1981] *Сводный каталог русской нелегальной и запрещенной печати XIX века*. Ч. 1: *Книги А-М*. Москва.
- [Каталог, 1982а] *Сводный каталог русской нелегальной и запрещенной печати XIX века*. Ч. 2: *Н-Я*. Периодические издания. Москва.
- [Каталог, 1982б] *Сводный каталог русской нелегальной и запрещенной печати XIX века*. Ч. 3. Москва.
- „Книжная летопись” Главного управления по делам печати. 1914. № 15. 19 апр.
- Ковалев И.Ф. (1978), *Толстой под цензурным запретом*. „Яснополянский сборник”, с. 290–296.
- Козловский Б.И. (1965), *Нелегальные и запрещенные издания XIX века в от-*

- деле редких книг Государственной библиотеки СССР имени В. И. Ленина. „Труды Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина”, т. 8, с. 10–23.
- Нечкина М.В. (1980), *Встреча двух поколений. Из истории русского революционного движения конца 50-х – начала 60-х гг. XIX в.* Москва, с. 24–53.
- Ноткина О.Ю., Логвинова Т. Я. (1976–1978), *Русская нелегальная и запрещенная литература XIX века в фондах Научной библиотеки Одесского государственного университета. Аннотированный указатель.* Одесса, ч. 1–2.
- Отдел рукописей Российской национальной библиотеки (ОР РНБ). Ф. 316, д. 288, л. 12 об.
- Петрова И.А. (1966), *Собрание запрещенных книг Библиотеки Академии наук СССР (1825–1904 гг.).* „Материалы и сообщения по фондам отдела рукописной и редкой книги библиотеки Академии наук СССР”, с. 117–121.
- Петрова Л.Н. (1956), *Обзор нелегальных и запрещенных изданий, поступивших в ГБЛ им. В. И. Ленина из коллекции В. А. Десницкого.* „Труды Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина”, т. 9, с. 95–107.
- Полное собрание законов Российской империи (ПСЗ). Собр. 3, т. 1, № 350.
- Потапова Е.В. (1997), *К истории вопроса о запрещенных цензурой сочинениях авторов конца XIX века. Язык, человек, культура.* Краснодар.
- Российский государственный исторический архив. Ф. 776
- Толстяков А.П. (1982), *К истории издания и запрещения «Сочинений» Радищева 1872 года. (По неопубликованным архивным материалам).* „Книга. Исследования и материалы”, сб. 44, с. 126–139.
- Ушакова Г.А. (1998), *«Запрещенные» книги в библиотеке Лазаревских.* В: Петряевские чтения-98. Киров-на-Вятке, с. 28–30.

Natal'â Genrihovna Patruševa
Badanie zakazanych ksiązek XIX - początku XX wieku w Rosji

Streszczenie

Artykuł poświęcono bibliograficznej analizie repertuaru rosyjskich ksiązek zakazanych. Uwagę skierowano na katalogi dziewiętnastowiecznych wydawnictw nielegalnych i zabronionych; zanalizowano także źródła do bibliografowania zakazanych ksiązek z lat 1905-1917, zwracając uwagę na skromniejszy stan badań wydawnictw tego okresu.

CENZURA UPREDNIA W PRAWODAWSTWIE KOŚCIELNYM – ZARYS PROBLEMATYKI

Początki cenzury kościelnej

Tradycja kontrolowania oraz aprobowania pism przez władzę kościelną sięga początków piśmiennictwa chrześcijańskiego. Pierwszymi cenzorami, czyli osobami badającymi oraz oceniającymi teksty pod względem ich zgodności z zasadami wiary i moralności byli papieże oraz biskupi. Już pod koniec IV wieku św. Ambroży (340–397) wysyłał swoje dzieła do biskupa Sabina z Piacenzy (+420) z prośbą o lekturę i ocenę tekstów przed ich opublikowaniem. W jednym z listów skierowanych do biskupa św. Ambroży pisał: „[...] proszę cię, abyś był sędzią tych pism [...]. Pragnę bowiem nie tyle, aby moje dzieła, które niekiedy publikuję, były przez ciebie czytane, lecz aby zostały poddane osądowi twojego wyroku [...]. Przeto w duchu życzliwości przyjmij postawę krytyczną i przebadaj wszystko szczegółowo” [Ambroży z Mediolanu, 1997, s. 238–239]. Również św. Augustyn (354–430) przedstawił swoje dzieło *Libri quatuor contra duas epistolas Pelagianorum* papieżowi Bonifacemu I (418–422), aby ten dokonał przeglądu i, jeśli zajdzie taka potrzeba, także poprawy [Szczepański, 1903, s. 22]. Przytoczone przykłady są dowodem na obecność kościelnej cenzury prewencyjnej (*censura praevia*), zwanej również uprzednią, ponieważ stosowano ją w odniesieniu do książek i pism przed ich opublikowaniem. W tym miejscu należy przypomnieć, że władze kościelne posługiwały się także cenzurą represyjną, tworząc indeksy ksiąg zakazanych, jednak nie stanowi to przedmiotu poniższego opracowania [zob. Szczepański, 1903; Petroni, 1933, s. 291–299; Krukowski, 1970, s. 217–227].

Kościelna cenzura uprzednia aż do XIII wieku, to jest do czasu ukazania się specjalnych przepisów w prawie partykularnym zakonu franciszkańskiego oraz na uniwersytecie paryskim, rządziła się jedynie prawem zwyczajowym. Jako pierwsi unormowali tę kwestię franciszkanie, ogłaszając tak zwane *Konstytucje Narboneńskie* (Francja, 1260), w których

domagali się cenzury dla wszystkich nowych pism przed ich rozpowszechnieniem poza obszar zakonu. Według *Konstytucji* funkcje cenzorów mieli pełnić przełożeni generalni lub prowincjalni. Powyższe przepisy zostały obwarowane sankcjami karnymi i należały do nich: post trzydniowy o chlebie i wodzie oraz pozbawienie autora tekstu.

Drugim chronologicznie tego rodzaju dokumentem była ustawa uniwersytetu paryskiego, który w 1275 roku wydał całkowity zakaz rozpowszechniania przez pracowników naukowych wykładów bez uprzedniej aprobaty. Nad poprawnością tekstów miała czuwać kancelaria uniwersytecka wraz z profesorami wydziału teologicznego. Bezpośrednim powodem wprowadzenia restrykcji było pojawienie się fałszywych egzemplarzy wykładów na terenie uczelni. Z czasem przepisy paryskie zaczęły naśladować władze innych uniwersytetów – m.in. we Włoszech, Niemczech i Hiszpanii [Misztal, 1973, s. 107].

Przytoczone przykłady świadczą o stosowaniu przepisów prawnych z zakresu cenzury uprzedniej jedynie w wybranych miejscach w Europie. Dopiero wynalezienie druku sprzyjające znacznemu upowszechnieniu książek stało się impulsem do tworzenia ustawodawstwa powszechnego. W 1487 roku papież Innocenty VIII (1432–1492) ogłosił bullę *Inter multiplices nostrae sollicitudines curas*, w której nakazywał, aby wszystkie pisma przed wydrukowaniem były przedłożone pod groźbą klątwy i kary pieniężnej biskupowi ordynariuszowi, a w samym Rzymie nadwornemu teologowi papieskiemu w celu uzyskania zgody na tłoczenie. Dokument nie zawierał rozróżnienia na dzieła o tematyce religijnej i świeckiej, co znacznie rozszerzyło zakres cenzury. Dalsze sformułowania bulli odnosiły się do osoby cenzora i nakazywały, aby do oceny ksiąg biskup powoływał „mężów doświadczonych i katolickich”, oprócz doktorów zakonnych także mistrzów uniwersyteckich. W rezultacie powyższych ustaleń cenzura została oddana jednocześnie w ręce władzy kościelnej oraz świeckiej, co w konsekwencji prowadziło do licznych sporów¹. Nie ma dowodów, czy bulla Innocentego VIII dotarła do wszystkich diecezji Kościoła i czy powszechnie ją stosowano, jednak dokument ten był na tyle ważny, że zawarte w nim przepisy z zakresu cenzury prewencyjnej powtórzył pod takim samym tytułem papież Aleksander VI (1430–1503) w 1501 roku i kolejny raz kierowano je do wiernych całego Kościoła katolickiego.

Kilkanaście lat później Sobór Laterański V ponownie zajął się zagadnieniem aprobowania pism i druków. Papież Leon X (1475–1521) w nowej konstytucji *Inter sollicitudines* z 1515 roku, podtrzymując dotychczasowe ustawodawstwo, domagał się dodatkowo zwiększenia liczby cenzorów (każdy tekst miał być badany przez 2 osoby) i zaostrzenia niektórych kar. Za dru-

¹ W 1523 roku w Polsce urząd cenzury prewencyjnej został powierzony rektorowi Akademii Krakowskiej [Por. Szyndler, 1993, s. 19; Ociecek, 1998, s. 140].

kowanie dzieł zawierających poglądy sprzeczne z wiarą groziła ekskomunika, zniszczenie całego nakładu, kary pieniężne oraz pozbawienie prawa drukowania książek na okres jednego roku. Ponadto w tekście konstytucji jednoznacznie określono cel stosowania cenzury uprzedniej w odniesieniu do wszystkich rodzajów publikacji: „Rozciągnęliśmy swoją pieczę nad sprawą drukowania książek – pisał papież – aby to, co zostało wynalezione na chwałę Bożą, dla pomnożenia wiary, oraz dla upowszechnienia dobrej sztuki, nie przeciwstawiło się swemu celowi przynosząc szkodę zbawieniu chrześcijan” [cyt. za Misztal, 2001, s. 35].

Szczegółową procedurę badania cenzorskiego uporządkowano w najpełniejszy sposób w ramach prac Soboru Trydenckiego. Owocem podjętych wówczas wysiłków kodyfikacyjnych było wydanie w 1546 roku *Decretum de editione et usu sacrorum librorum* oraz – w 1564 – *De libris prohibitis regulae decem* [Misztal, 1979, s. 2–3]. Sobór Trydencki nie tylko odnowił dekret Soboru Laterańskiego V podtrzymując zakaz rozpowszechniania jakichkolwiek książek bez aprobaty, ale także przedstawiał i unormował stosunek Kościoła do dzieł napisanych przez heretyków oraz częściowo błędnych. Książki, które w swej zasadniczej części były poprawne, a tylko ubocznie zawierały błędy heretyckie, zabobony i praktyki wróżbiarskie mogły być po oczyszczeniu z nich dozwolone katolikom. Po raz pierwszy uregulowano wówczas kwestię pozwolenia na druk na terenie różnych klasztorów. Zakonnicy poza uzyskaniem aprobaty właściwego biskupa zostali zobligowani do otrzymania zgody bezpośredniego przełożonego, który miał obowiązek zbadania dzieła według wymagań konstytucji danego zakonu. Wprowadzono także nowy przepis nakazujący cenzorom przechowywanie jednego autentycznego i podpisanego przez autora egzemplarza sprawdzonego tekstu. Domy i miejsca, gdzie drukowano i przechowywano książki miały być często wizytowane przez wysłanników biskupa i inkwizytora. Dodatkowo do biskupa i inkwizytora należało się zwracać, gdy ktoś chciał sprowadzać książki do jakiejś miejscowości, pożyczać do czytania lub sprzedawać, chyba że publicznie było wiadomo, że tytuł jest dozwolony przez kościół [Misztal, 2001, s. 42–43]. Ostatnią i najważniejszą instancją w sprawach cenzury kościelnej stawały się odtąd wybrane kongregacje rzymskie – Kongregacja Inkwizycji i Kongregacja Indeksu².

Kolejnym dokumentem kościelnym normującym instytucję cenzury była konstytucja papieża Benedykta XIV (1675–1758) *Sollicita ac provida* z 1753 roku. Konstytucja zakładała, że książki zawierające błędy, ale napisane przez katolików można publikować po wprowadzeniu poprawek. Ponadto autor miał możliwość obrony swojego dzieła, a jeżeli sam nie

² Kongregację Inkwizycji założył papież Paweł IV (1476–1559) w 1542 roku konstytucją *Licet ab initio*. Natomiast Kongregację Indeksu powołał papież Pius V (1504–1572) w 1571 roku i zajmowała się ona sprawą aprobaty, druku i ewentualną korektą książek [Por. Misztal, 2001, s. 45].

mógł tego uczynić, Kongregacja Indeksu powoływała w tym celu konsulora [Szczepański, 1903, s. 40–43]. Pełnej kodyfikacji i reformy zasad cenzury kościelnej dokonał papież Leon XIII (1810–1903) w konstytucji *Officiorum ac munerum* z 1897 roku. Rozpoczął od zniesienia wszystkich dotychczasowych przepisów rozproszonych w różnego rodzaju źródłach i znanych jedynie w prawie partykularnym. Następnie uporządkował normy obowiązujące w prawie powszechnym i usystematyzował je, ujmując w formę kodeksową, co sprawiło, że przepisy konstytucji Leona XIII niemal w całości weszły do pierwszego Kodeksu Prawa Kanonicznego [zob. Codex, 1917].

Pełna kodyfikacja cenzury uprzedniej w 1917 roku

Kodeks Prawa Kanonicznego (dalej: KPK) promulgowany przez papieża Benedykta XV (1854–1922) w 1917 roku, był pierwszą pełną i jednocześnie całkowitą kodyfikacją prawa w dziejach Kościoła. Wprowadzał wiele nowych przepisów o charakterze reformatorskim oraz normował instytucje prawne znajdujące uprzednio podstawę jedynie w zwyczaju lub doktrynie. Przepisy Kodeksu jednoznacznie precyzowały pojęcie oraz przedmiot uprzedniej cenzury książek, jak też wskazywały władzę właściwą do przeprowadzania egzaminu tekstów i udzielania aprobaty na druk [zob. Bączkowicz, 1933, s. 298–302].

Najważniejszą kwestią uregulowaną przez Kodeks było określenie przedmiotu cenzury kościelnej poprzez dokładne wskazanie, jakie rodzaje pism powinny zostać poddane badaniu cenzorskiemu. Wydzielono dwie kategorie publikacji, które miały podlegać odrębnym przepisom oraz wskazano podmioty uprawnione do udzielania aprobaty. Do pierwszej kategorii zaliczono dzieła podlegające przepisom ogólnym KPK o cenzurze uprzedniej, zawartym w kanonie 1385 § 1 i podzielono ją na trzy grupy:

1. Księgi Pisma Świętego, adnotacje i komentarze.
2. Wydawnictwa o tematyce religijno-moralnej, w tym:
  - książki z zakresu nauk teologicznych: prawa kanonicznego, historii Kościoła, bibliistyki itp.;
  - książki służące do praktyk religijnych np. modlitewniki, rozważania;
  - pisma o specjalnym znaczeniu dla religii np. czasopisma lub same artykuły o treści religijnej.
3. Obrazy święte – druki przedstawiające np. święte osoby, tajemnice wiary, sceny biblijne [Misztal, 2001, s. 72–81].

Druga kategoria wydawnictw, o której stanowiły kanony 1387–1391 KPK, otoczona była szczególną troską Kościoła i miała dla niego specjalne znaczenie, dlatego w większości wypadków wymagano dla niej aprobaty Stolicy Apostolskiej. Znalazły się tu przede wszystkim różnego rodzaju dokumenty kościelne odnoszące się do kwestii związanych z beatyfikacjami,

kanonizacjami, odpustami, a także zbiory dekretów kongregacji rzymskich. W zależności od typu publikacji pozwolenia na druk udzielały poszczególne kongregacje, takie jak np. Święta Penitencjaria Apostolska, Kongregacja Obrzędów, Kongregacja Doktryny Wiary. Do druków szczególnie ważnych dla władz kościelnych zaliczano także księgi liturgiczne, ich części oraz litanie. Księgami liturgicznymi w rozumieniu przepisów prawa kanonicznego były: Mszał rzymski, Breviarz rzymski, Pontyfikał rzymski, Martyrologium rzymskie, Ceremoniał biskupów, Rytuał rzymski, Rytuał podręczny, Oktawariusz rzymski i zbiór dekretów Kongregacji Obrzędów. Natomiast za części druków liturgicznych uważano wyjątki z wymienionych ksiąg, np. Psalterz, Godziny kanoniczne, Oficjum Wielkiego Tygodnia, Oficjum za zmarłych, Lekcjonarz, msze za zmarłych itp. Wszystkie tego rodzaju dzieła podlegały dodatkowo odrębnym przepisom prawa liturgicznego i nakładały na wydawcę obowiązek zachowania całkowitej zgodności publikowanego druku z wydaniem wzorczym (*editio typica*), co miało gwarantować poprawność doktrynalną nowego wydania. Każdy tekst, a w nim kolejność słów, ich miejsce, zachowanie zasad gramatycznych, nuty, a nawet odpowiednia forma wydania, musiały być bardzo dokładnie uzgodnione z wydaniem rzymskim. Oprócz dokumentów kościelnych oraz ksiąg liturgicznych do omawianej kategorii zaliczono również nowe wydania oraz przekłady Pisma Świętego na języki nowożytnie. Władze kościelne w trosce o zachowanie wierności tłumaczeń i tożsamości tekstów, każdorazowo domagały się przeprowadzenia cenzury oraz uzyskania pozwolenia na druk [Misztal, 2001, s. 72–90].

Kolejną ważną kwestią, którą regulował KPK było ustanowienie władzy uprawnionej do cenzurowania publikacji. Badaniem zawartości tekstów mogły zajmować się jedynie osoby wyznaczone przez ordynariusza miejsca autora dzieła, miejsca wydania lub druku. Przy czym przez termin „ordynariusz miejsca” w prawie kanonicznym rozumiano: na obszarze całego Kościoła katolickiego – papieża, a na własnych terytoriach – biskupów rezydencjalnych, opatów i prałatów udzielnych, ich wikariuszy generalnych, administratorów, wikariuszy i prefektów apostolskich oraz następców na wymienionych urządach [Misztal, 2001, s. 98–110]. Jednocześnie istniał zapis, że każdy z ordynariuszy miał prawo do samodzielnego egzaminowania dzieł oraz wydawania pozwolenia na druk. W praktyce jednak ze względu na dużą ilość przedkładanych do oceny prac oraz ich zróżnicowanie tematyczne, ordynariusze mianowali wielu cenzorów, a ich liczba była uzależniona od wielkości produkcji wydawniczej na danym terytorium. Przepisy określały ponadto cztery warunki konieczne, jakie spełniać musieli kandydaci na urząd cenzora: stan duchowny, stosowny wiek, wystarczające wykształcenie oraz roztropność. Miało to gwarantować bezstronność wydawanych sądów [Misztal, 1974, s. 82–83].

Kanonistyka kościelna ustanowiła również procedury przeprowadzania samego badania cenzorskiego oraz udzielania pozwolenia na druk, formu-

lując zestaw odpowiednich norm. Były to normy doktrynalne, tekstowe, dyscyplinarne, a także oddzielne wytyczne dla dzieł sztuki sakralnej. Najistotniejszy walor miały normy doktrynalne, na podstawie których dokonywano oceny przedłożonego dzieła pod względem jego zgodności z dogmatami wiary katolickiej oraz zwyczajnym nauczaniem Kościoła, zawartym w dekretach soborów powszechnych, konstytucjach oraz przepisach Stolicy Apostolskiej. Normy tekstowe miały zastosowanie tylko w odniesieniu do wybranych wydawnictw, przede wszystkim podczas egzaminowania tłumaczeń Pisma Świętego na języki nowożytny, a także kolejnych wydań ksiąg liturgicznych, ksiąg ogłaszających odpusty i zbiorów dekretów kongregacji rzymskich. W ten sposób dbano o zachowanie zgodności przedruków oraz tłumaczeń z oryginałami. Na szczególną uwagę zasługiwały także normy określane mianem dyscyplinarnych, związane z czasem, miejscem oraz osobami, których dotyczył oceniany tekst. W tym względzie cenzor winien był wykazać się wnikliwością oraz szeroką wiedzą na temat istniejącego kontekstu sytuacyjnego, zwłaszcza polityczno-społecznego oraz zdolnością do przewidywania ewentualnych negatywnych konsekwencji przedłożonej publikacji [Misztal, 1974, s. 87; Gwioździk, Kowalczyk, 1994, s. 92–105].

Po sprawdzeniu dzieła pod względem doktrynalnym, tekstowym oraz dyscyplinarnym, cenzor formułował swój osąd na piśmie kierowanym do instytucji kurialnej zlecającej mu przeprowadzenie cenzury. Opinia musiała mieć postać pisemną, ponieważ stanowiła udokumentowanie faktu przeprowadzenia egzaminu tekstu. Jeżeli była przychylna, wyrażano ją ogólnym *nihil obstat*. Jeżeli dzieło wymagało poprawy i istniała nadzieja, że po korekcie będzie pozytywnie odebrane, cenzor miał prawo użyć formuły *aliquid obstat donec corrigatur*, lecz w takim przypadku był także zobowiązany wskazać miejsca wymagające poprawy. Natomiast negatywny osąd był zazwyczaj wyrażany krótkim *aliquid obstat*, co miało oznaczać kategoryczną odmowę. Jeżeli badany tekst stanowił tłumaczenie i jego zawartość nie budziła zastrzeżeń, to wówczas cenzor mógł napisać *concordat cum originali*, co miało potwierdzić zgodność z oryginałem [Misztal, 2001, s. 113–114; Misztal, 1974, s. 86–87]. Po otrzymaniu przychylniej opinii cenzora, ordynariusz zwykle udzielał pozwolenia na wydanie dzieła – *imprimatur* (z łac. wolno drukować), które było uznawane przez prawo kanoniczne za urzędowy akt administracyjny przesyłany wydawnictwu w formie reskryptu [Wróbel, 2007]. Po otrzymaniu aprobaty wydawca był zobowiązany umieścić o tym informację na odwrocie strony tytułowej lub na końcu publikowanej książki, podając nazwisko wydającego zgodę na druk, datę, miejsce, jak też sam fakt udzielenia pozwolenia poprzez użycie sformułowania *imprimatur*. Nie istniał natomiast obowiązek drukowania nazwiska cenzora lub jego opinii, aczkolwiek czasem miało to miejsce [Misztal, 1997, s. 99]. Należy nadmienić, że tego rodzaju adnotacje wydawca musiał podawać nie tylko w książkach, ale także na kilkustronicowych broszurkach

lub pojedynczych okolicznościowych obrazkach z wydrukowanymi modlitwami. Miało to zapobiegać nieporozumieniom lub nadużyciom w oficynach publikujących książki religijne, a także stanowiło wskazówkę dla czytelników, że tekst nie zawiera treści niezgodnych z zasadami wiary katolickiej [Muc, 2012, s. 146–149].

KPK podawał także szereg innych, niezwykle szczegółowych wytycznych skierowanych do wydawców oraz samych autorów starających się o uzyskanie *imprimatur*. Jednym z istotniejszych wymogów było zachowanie odpowiedniej formy dostarczanych tekstów: każdorazowo musiał to być starannie przygotowany maszynopis całości pracy wraz ze wszystkimi ilustracjami i ewentualnymi dodatkami, jak indeksy czy bibliografie. Tylko w wyjątkowych sytuacjach mogła to być książka już wydrukowana – przywilej taki dotyczył jedynie autorów, których szczególna pozycja (autorytet w zakresie nauk teologicznych) została oficjalnie uznana. Pisarz lub wydawca wysyłający do cenzury pracę już wydrukowaną narażał się na ryzyko finansowe, gdyż cenzor mógł całkowicie pracę odrzucić lub nakazać dokonanie zmian [Misztal, 1974, s. 85]. Przy czym wydawca musiał pamiętać, aby dzieło poprawione ponownie oddać do cenzury, gdyż nadal mogłaby zajść możliwość wydrukowania pracy z błędami. Jednak jeżeli wydawca nie dostał pozwolenia na druk, mógł poprosić innych kompetentnych ordynariuszy o dokonanie ponownej oceny – oczywiście informując o fakcie otrzymania odmowy. Ostatnią instancją, do której mógł się odwołać zainteresowany opublikowaniem tekstu, była Kongregacja Doktryny Wiary w Rzymie [Misztal, 2001, s.118].

Prawo obowiązujące

Obecnie podstawę prawną funkcjonowania instytucji cenzury uprzedniej stanowi Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w 1983 roku, będący efektem reformy i odnowy prawa kanonicznego opartej na nauce Soboru Watykańskiego II oraz posoborowych dokumentach kościelnych [Codex, 1984]. W Kodeksie znalazły się uregulowania z zakresu cenzury pism dokonane przez Kongregację Doktryny Wiary, która w 1975 roku wydała w tej sprawie specjalny dekret: *De Ecclesiae pastorum vigilantia circa libros*. Dokument wprowadzał niewielkie wprawdzie, lecz znaczące modyfikacje, koncentrując się głównie na odbiorcy publikacji. Kongregacja ustanowiła nową formę zwalczania złej książki, odwołując się do krytycyzmu, dojrzałości umysłowej i religijnej wiernych, a jednocześnie rezygnując ze stosowania sankcji karnych i dyscyplinarnych [Bar, 1976, s. 93; Misztal, 1976, s. 88–91]. Ponadto w przeciwieństwie do przepisów z 1917 roku, domagających się *imprimatur* dla bardzo wielu kategorii pism, a nawet druków ikonograficznych, obecny Kodeks nakłada tego rodzaju obowiązek jedynie na ściśle określone książki [por.

Pawluk, 1986, s. 349]. Co prawda prawodawca nadal pozostawia władzy kościelnej możliwość cenzurowania wszystkich publikacji odnoszących się do wiary i moralności, ale jednocześnie korzystanie z tego prawa pozostawia jej uznaniu. Tak więc biskup diecezjalny zawsze może zażądać, aby poszczególne osoby lub wydawnictwa katolickie przesyłały do oceny publikowane przez siebie pisma o tematyce religijnej, jednak w praktyce ma to miejsce niezwykle rzadko [Dyduch, 1993, s. 59].

Współczesna kanonistyka kościelna wyróżnia cztery kategorie cenzury. Pismo, by mogło zostać wydane, wymaga uzyskania aprobaty (*aprobatio*), zezwolenia (*licentia*), rozpoznania (*recognitio*) albo osądu (*iudicium*).

Zezwolenie i aprobata różnią się od siebie, a wynika to z różnego znaczenia książek i pism podlegających jednemu lub drugiemu wymogowi. Zezwolenie, to zgoda właściwego ordynariusza miejsca na druk książki, poprzedzona roztropnym osądem jej treści z uwzględnieniem zasady stosowności. Przez udzielenie zezwolenia ordynariusz deklaruje, że recenzowana treść jest wolna od błędów o charakterze moralnym oraz doktrynalnym. Natomiast przez aprobatę należy rozumieć oficjalną zgodę na druk, poprzedzoną oceną, której dokonuje cenzor kościelny pod kątem zgodności treści publikacji z nauką Kościoła o wierze i obyczajach. Ta kategoria cenzury zawiera w sobie poparcie autorytetu kościelnego dla publikacji, co może stanowić zachętę do lektury dla czytelnika poszukującego książki katolickiej.

Obecnie wymogiem aprobaty objęte są następujące kategorie pism:

- księgi Pisma Świętego wydawane przez katolików;
- katechizmy i pomoce katechetyczne;
- podręczniki (na wszystkich szczeblach nauczania) do nauki teologii, historii Kościoła, prawa kanonicznego i innych gałęzi wiedzy religijnej lub moralnej;

- niektóre z pism dystrybuowanych w kościołach lub kaplicach.

Natomiast zezwolenie wymagane jest dla:

- ksiąg Pisma Świętego wydawanych wraz z braćmi odłączonymi;
- modlitewników;
- zbiorów akt i dokumentów władzy kościelnej;
- tekstów napisanych przez kapłanów i zakonników zamieszczanych w gazetach lub innych periodykach, które mają zwyczaj atakować religię katolicką lub dobre obyczaje [Instrukcja, s. 384–385].

Zezwolenie może być udzielane przez ordynariusza miejsca w tradycyjnej formule *imprimatur*, oznaczającej wcześniejsze *nihil obstat* wyznaczonego do analizy cenzora. Przy czym *nihil obstat* gwarantuje jedynie, zgodnie ze swym założeniem, że pismo może być opublikowane bez uszczerbku dla integralności wiary i obyczajów. Inny natomiast jest cel aprobaty, która jest kategorią dalej idącą niż licencja. W przypadku katechizmu lub podręcznika dla uzyskania aprobaty nie wystarczy brak błędów w ocenianym tek-

ście, konieczne jest spełnienie kolejnych warunków: publikacja nie może pomijać zasadniczych prawd wiary, musi ponadto przedstawiać je we właściwy sposób. Natomiast aprobowanie kolejnych wydań Pisma Świętego nie polega na badaniu zgodności z zasadami wiary i moralności, ale ma na celu zachowanie wierności i nienaruszalności tekstu w stosunku do wydań w językach oryginalnych i starożytnych tłumaczeniach. Szczególny charakter tego rodzaju publikacji pociąga za sobą konieczność dokonywania aprobaty przez Stolicę Apostolską lub konferencję episkopatu, lub też obie jednocześnie [Codex, 2011, s. 628–629].

Kolejną kategorią cenzury kościelnej jest rozpoznanie wymagane dla ksiąg liturgicznych. Podmiotem uprawnionym do stosowania *recognitio* jest wyłącznie Stolica Apostolska, która w tej materii działa przez Kongregację do Spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów publikującej wydania typiczne wszystkich ksiąg liturgicznych. Druk tego rodzaju pism odbywa się na polecenie oraz pod nadzorem konferencji biskupich poszczególnych krajów, a tłumaczenia na języki narodowe mogą być dokonywane ściśle według ram określonych przez *editio typica*. Następnie przetłumaczony tekst należy przesłać do sprawdzenia do Stolicy Apostolskiej, której przysługuje prawo wniesienia poprawek i uzupełnień oraz ostatecznego zatwierdzenia do druku. W kompetencji Kongregacji do Spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów leży zatem nie tylko wydanie ksiąg liturgicznych, ale także potwierdzanie ich przekładów na języki narodowe.

Natomiast ostatniej kategorii cenzury, czyli osądowi należy poddawać:

- pisma nie będące podręcznikami, a dotyczące Pisma Świętego, teologii, prawa kanonicznego, historii Kościoła i innych gałęzi wiedzy religijnej lub moralnej,
- pisma o treści szczególnie dotyczącej religii lub obyczajów [Rakoczy, 2005, s. 296–297].

Istnienie różnych kategorii cenzury nie powinno sugerować bynajmniej, że autor czy przełożony kościelny ma prawo samodzielnego wyboru sposobu oceny tekstu, ponieważ każda z nich jest ściśle przyporządkowana rodzajowi recenzowanego pisma.

Obowiązujący KPK, podobnie jak poprzedni Kodeks z 1917 roku, uznaje za podmiot cenzury ordynariusza miejsca, który może samodzielnie dokonywać oceny publikacji lub powierzyć to zadanie wybranym przez siebie cenzorom. Obecnie obowiązki cenzora może pełnić zarówno osoba duchowna, jak i świecka odznaczająca się: odpowiednią wiedzą, zdrową nauką oraz roztropnością. Odpowiednia wiedza jest potrzebna, aby fachowo przebadaną pracę. Zdrowa nauka służy temu, aby ocenić adekwatność każdej wypowiedzi zgodnie z wiarą i dobrymi obyczajami Kościoła. Natomiast roztropność pozwala rozróżnić dozwolone poszukiwania od świadomych lub nieświadomych uchybień przeciwko nauczaniu Kościoła [Rakoczy, 2005, s. 293–294].

Cenzor nadal ma obowiązek przedstawiania opinii o tekście w formie pisemnej – dokument ten wysyła do ordynariusza. Jednak ostateczna decyzja w sprawie publikacji należy do biskupa, a ocena cenzorska stanowi jedynie argument pomocniczy. W praktyce, tylko w wyjątkowych sytuacjach ordynariusz może odmówić wydania pozwolenia na druk pomimo pozytywnej opinii cenzora. Przy czym odmowa udzielenia *imprimatur* zawsze musi być uzasadniona na piśmie. W przypadku braku aprobaty dla książki autor może zwrócić się o dokonanie ponownej oceny do innego ordynariusza, ale musi poinformować go, że dzieło uzyskało wcześniej odmowę druku. W ostateczności każdemu piszącemu przysługuje prawo złożenia rekursu do Kongregacji do Spraw Doktryny Wiary [Rakoczy, 2005, s. 296].

Najnowszym dokumentem kościelnym poruszającym kwestię cenzury jest wydana w 1992 roku *Instrukcja o pewnych aspektach używania społecznych środków przekazu dla głoszenia nauki wiary*. Pomimo że Kongregacja do Spraw Doktryny Wiary powtarza w niej przepisy Kodeksu z 1983 roku, to dodatkowo zaleca „pełen szacunek dialog z autorem” prowadzony tak, aby tekst mógł się ukazać. Ponadto podaje dokładne wskazówki, w jaki sposób ma być zaznaczony fakt uzyskania kościelnej aprobaty: „[...] nie wystarcza więc użycie formuły «za aprobatą kościelną», lub inne podobne; powinno się drukować imię Ordynariusza, który jej udziela, a także czas i miejsce zezwolenia” [Instrukcja, 1995, s. 387].

W instrukcji zawarto także wytyczne odnoszące się do działalności wydawców zależnych od instytucji katolickich (diecezji, instytutów zakonnych, stowarzyszeń katolickich itp.). Obecnie oficynom katolickim nie wolno publikować bez kościelnej aprobaty niczego, co owej wymaga, a ordynariusz powinien czuwać, by ich repertuar był zawsze zgodny z nauką Kościoła. Ponadto nie może dopuszczać do sytuacji, w której książki traktujące o sprawach religijnych i moralnych, a wydane bez zgody czy aprobaty władz kościelnych byłyby wystawiane, rozdawane lub sprzedawane w kościołach lub kaplicach. Dystrybucja pism w takich miejscach stanowi bowiem dla katolików gwarancję, że ich zawartość jest poprawna pod względem doktrynalnym, a nawet są przez Kościół preferowane.

Podsumowanie

Przytoczone dokumenty oraz przepisy prawa kanonicznego pokazują, że Kościół od początku swego istnienia zwalczał pisma, które propagowały idee sprzeczne z wiarą i moralnością chrześcijańską. Na przestrzeni wieków zmianom ulegały forma, nasilenie oraz sposób funkcjonowania cenzury prewencyjnej. Jednak zarówno instytucja, jak i sam urząd cenzora przetrwały do czasów współczesnych. Aktualnie można zaobserwować znaczący wzrost liczby tytułów o tematyce religijnej, a modlitewniki czy innego rodzaju książki teologiczne są wydawane nie tylko przez oficyny kościelne,

ale także świeckie. U czytelnika może pojawić się pytanie, jaka jest wiarygodność danej publikacji w przypadku, kiedy wydaje ją edytor niekościelny? Jeżeli brak *imprimatur*, pojawia się podejrzenie co do wiarygodności i pochodzenia publikacji, aprobata władzy kościelnej stanowi natomiast gwarancję, że pozycja nie zawiera błędów teologicznych.

Bibliografia

- Ambroży z Mediolanu (1997), *Listy*. T. 1. Kraków.
- Bar J.R. (1976), *Zmiana przepisów kanonicznych o wydawaniu książek treści religijnej*. „Prawo Kanoniczne”, R. 19, nr 1–2, s. 93–98.
- Bączkowicz F. (1933), *Prawo kanoniczne: podręcznik dla duchowieństwa*. T. 2. Kraków.
- Codex iuris canonici: auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus = Kodeks prawa kanonicznego: przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*. (1984), Poznań.
- Codex iuris canonici = Kodeks prawa kanonicznego: komentarz : powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego, podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. (2011), Kraków.
- Codex iuris canonici: Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. (1917), Romae.
- Dyduch J. (1993), *Kościelna aprobata publikacji – aspekt prawny*. „Prawo Kanoniczne”, R. 36, nr 1/2, s. 55–67.
- Gwóźdź J., Kowalczyk H. (1995), *Aprobacje księdza Jana Kudery. Z dziejów cenzury kościelnej w diecezji katowickiej w latach 1924–1939*. W: Książka polska na Śląsku w latach 1922–1945. Zarys problematyki. Red. M. Pawłowiczowa. Katowice, s. 92–105.
- Instrukcja o niektórych aspektach wykorzystania środków społecznego przekazu w promowaniu nauki wiary (1995)*. W: W trosce o pełnię wiary: dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994. Tarnów, s. 381–389.
- Krukowski J. (1970), *Zagadnienie indeksu książek zakazanych w świetle posoborowych dokumentów Stolicy Apostolskiej*. „Prawo Kanoniczne”, R. 13, nr 1/2, s. 217–227.
- Misztal H. (1973), *Cenzura uprzednia w ustawodawstwie Kościoła zachodniego do Soboru Trydenckiego*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. 20, z. 5, s. 101–114.
- Misztal H. (1974), *Kościelni cenzorzy ksiąg*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. 21, z. 5, s. 81–94.
- Misztal H. (1976), *Kościelna cenzura wydawnictw w świetle dekretu „De Ecclesiae pastorum vigilantia circa libros”*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. 23, z. 5, s. 87–95.
- Misztal H. (1979), *Cenzura kościelna*. W: Encyklopedia katolicka. T. 3. Lublin, s. 2–3.
- Misztal H. (1997), *Imprimatur*. W: Encyklopedia katolicka. T. 7. Lublin, s. 99.

- Misztal H. (2001), *Cenzura uprzednia pism i druków w Kościele zachodnim (studium historyczno-prawne)*. Lublin.
- Muc A. (2012), *Wpływ cenzury kościelnej na program wydawniczy Księgarni i Drukarni Katolickiej*. W: Zalecenia i przestrogi lekturowe (XVI-XX wiek). Red. M. Jarczykowska, A. Bajor. Katowice, s. 145–168.
- Ocieczek R. (1998), *O cenzorach staropolskich uwag kilka*. W: Autor, tekst, cenzura: prace na Kongres Słowistów w Krakowie w roku 1998. Red. J. Pelc, M. Prejs. Warszawa, s. 139–151.
- Pawluk T. (1986), *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 2, Lud Boży jego nauczanie i uświęcenie. Olsztyn.
- Petroni A. (1933), *Indeks książek zakazanych i jego rozciągłość*. „Ateneum Kapańskie”, t. 32, s. 291–299.
- Rakoczy T. (2005), *Kompetencje biskupów w dziedzinie cenzury*. „Roczniki Nauk Prawnych”, t. 15, nr 2, s. 279–297.
- Szczepański W. (1903), *Nowy indeks książek zakazanych oraz jego uzasadnienie, dzieje i nowe prawo*. Kraków.
- Szyndler B. (1993), *Dzieje cenzury w Polsce do 1918 roku*. Kraków.
- Wróbel J. (2007), *Rola i znaczenie imprimatur w procesie wydawniczym książki katolickiej – wybrane problemy*. „EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” [online]. 2007, nr 10 (91) [dostęp: 2012-07-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.info/2007/91/a.php?wrobel>.

Agata Muc

Prior censorship in the Church law – an outline of the problem

Summary

The history of the Catholic Church's censorship reaches the beginnings of Christianity, when some authors send their writings to the Church authorities asking for approval before publication. Initially the institution of censorship was practiced as a custom but with time the Church canonistic developed detailed procedures and norms of evaluation of the texts and approval of printing. Although the law regulations, forms and the intensity of the prior restraint have changed, the institution and the censor's figure still remain. Nowadays the Church authorities still demand that some books should be controlled due to their coherence with the principles of faith and Christian morality before publication.

ROLAND BÄRWINKEL
Klassik Stiftung Weimar
Herzogin Anna Amalia Bibliothek

**ZENSUR IN WISSENSCHAFTLICHEN BIBLIOTHEKEN DER DDR
ZWISCHEN 1970 UND 1990.
VERSUCH ZU EINEM UNABGESCHLOSSENEN KAPITEL
BIBLIOTHEKSGESCHICHTE¹**

Begriffsbestimmung und Forschungsstand

Zensur ist ein „transepochoales Kulturphänomen“ [Aulich, 1988, S. 183], das sich potenziell auf alle Medien erstreckt. So ist Zensur in unserem Zusammenhang, genauer Nachzensur, Bestandteil der bibliothekarischen Arbeit aller Einrichtungen der DDR gewesen. Bestandteil des mittels Repression und Kampagnen geführten politischen Kampfes im Namen einer Weltanschauung. Diese Form der Zensur meint die Kontrolle der literarischen Distribution, die auf die Multiplikatoren (Drucker, Verleger, Händler und Bibliothekare) zielt. Unter Nachzensur an Bibliotheken verstehen wir zudem die Kontrolle der literarischen Aufnahme. „Hier werden die Leser und deren Rezeption ins Visier genommen, um dem vorliegenden Gedankengut entgegenzutreten und seine weitere Verbreitung zu verhindern“ [Ruppelt, 2000, S. 42]. Als bestimmende Konstanten wirkten die Grundelemente staatlicher und parteilicher Einflussnahme wie Vorzensur, Selbstzensur, Zensur und Nachzensur in und auf die Buchproduktion und deren Verbreitung der DDR und beeinflussten nachhaltig die Möglichkeiten zum Erwerb von Literatur und zur Benutzung wissenschaftlichen Bibliotheken. Wechselwirkungen sind die Folge, zu denen auch gehört, dass sie Einfluss nimmt auf ihre Akteure und die Leser².

Mittlerweile gut erforscht sind die Rahmenbedingungen und Auswirkungen der von 1945 bis 1953 in Leipzig erarbeiteten Listen der aussonderten Literatur, die für die Bibliotheken der Sowjetischen Besatzungszone (SBZ) und späteren DDR neben dem Verzeichnis von Autoren

---

¹ Zum Thema hat der Verfasser mehrfach publiziert: [1993; 1998, S. 2-5; 2001, S. 117-129; 2005, S. 125-165; 2007, S. 227-237; 2008, S. 225-230]. Seit 1991 trägt diese Bibliothek den Namen Herzogin Anna Amalia Bibliothek.

² Jede zensorische Regulierung unterwirft nicht nur ihr Objekt, sondern formt es auch mit, und außerdem entwickelt sie sich selbst unter seinem Einfluss [Müller, 2010, S. 341].

und Schriften auch die Bestimmungen und Handlungsmuster im Umgang mit der indexierten Literatur enthielten [Steigers, 1991, S. 236-256].

Ihre nachhaltige Wirkung für die bibliothekarische Praxis lässt sich deutlich daran erkennen, dass sämtliche Bibliotheksleiter aufgefordert blieben, auch künftig politische Wachsamkeit gegenüber dem Bestand und dessen Zugangsmöglichkeiten auszuüben.

Dies gilt auch in der Phase zwischen 1970 und 1990, als es für derlei Umgang mit Neuerscheinungen und Altbestandsprüfungen längst keine einheitlich vorgegebenen Verordnungen, Richtlinien und keinen Index mehr gab³. Aus der Zeit bis 1990 existieren in der DDR-Bibliotheksfor- schung⁴ [Swierk, 1981, S. 47-67] keine publizierten Studien oder Einzel- untersuchungen zum Thema Zensur⁵. Erst in den neunziger Jahren des letzten Jahrhunderts erschienen Darstellungen zu diesem Thema⁶.

Das ausdrückliche Nichtvorhandensein des Themas Zensur in vierzig Jahren deutscher sozialistischer Bibliotheksgeschichte⁷, lässt sich als ein Indiz für die Macht und den uneingeschränkten Einfluss der tatsächlich agierenden Zensur bewerten.

Wie sehr man die gängige Praxis der Zensur tabuisierte, um sie nicht im öffentlichen Raum thematisieren zu müssen, und mit welchem Absolutheitsanspruch die Kultur- und damit auch Bibliothekspolitik der DDR dieses Thema zu umgehen versuchte, zeigt sich in den Nachschlagewerken

---

³ Eine Rundverfügung des Ministeriums für Volksbildung des Landes Thüringen vom 12. Mai 1948 an die Bibliotheken deklarierte als verbotene Literatur u. a. sämtliche Schriften von Heinrich Brandler, Wilhelm Münzenberg und Karl Radek sowie weitere Werke, die sich kritisch mit dem Stalinismus auseinandersetzten. Der mit seinen Werken in der Zeit des NS verbotene und nach sieben Jahren Haft in Gefängnissen und Konzentrationslagern – wegen Protest gegen die Judenverfolgung und Pazifismus – emigrierte Armin T. Wegner wurde mit seinem Buch Fünf Finger über dir von 1930 auf den 1953 erschienen Index des 3. Nachtrags zur Liste der auszusondernden Literatur gesetzt.

⁴ Vgl. dazu: Alfred Swierk (1981), Darin: Die Zensur, S. 47-67

⁵ Die Beiträge behandeln das Thema im zeitlichen Rahmen von 1816 bis 1985, ein eigenständiger Beitrag über die Zensur in Bibliotheken der DDR enthält dieser Studienband nicht [Müller, 2003].

⁶ Die Autorin liefert mit dieser Untersuchung einen ersten Überblick [Ferret, 1997, S. 387-416].

⁷ 1981 erschien ein Informationsheft für die Fachschule für Bibliothekare „Erich Weinert“ in Leipzig mit dem Titel: Geschichte der Bibliotheken nach 1945 in der DDR. Darin heißt es unter dem Thema Aussonderung: „Die Aussonderung der faschistischen Literatur [...] war eine Sache der deutschen Bibliothekare selbst. Diese Aufgabe wurde daher zu einer ersten Bewährungsprobe für die Entwicklung des antifaschistisch-demokratischen Bewusstseins der Bibliothekare. [...] Zum Beispiel wurden in Thüringen bis Ende 1949 mehr als 427 000 Bände aus den Volksbüchereien entfernt.“ Der Artikel hinterlässt den Eindruck, als seien 1949 Aussonderung und Benutzungsbeschränkung als Phänomene einer Nachzensur abgeschlossen gewesen.

zum Bibliothekswesen [Kunze, 1975] und zur Literaturwissenschaft⁸. Entsprechende Erläuterungen zum Thema Zensur werden eingeleitet mit der politisch relevanten Aussage, dass es sich hierbei um eine Spezifik kapitalistischer Kulturpolitik handele. Nach der apodiktischen Feststellung, in der sozialistischen Gesellschaft existiere weder ein politisches noch ein moralisches Zensurproblem, kam der Verfasser auf den Bereich der Bibliotheken der DDR zu sprechen:

Die häufig aus Bestandsschutzgründen erfolgende Benutzungsbeschränkung für bestimmte Literatur hat ebenso wenig mit autoritärer Zensur zu tun wie eine verantwortungsbewusste, parteiliche, differenzierte, d.h. den individuellen und gesellschaftlichen Bedürfnissen Rechnung tragende Erwerbungs- und Ausleihpolitik [Kunze, 1975, Sp. 141].

Die Praxis der einer tatsächlichen Nachzensur gleichzusetzenden Benutzungseinschränkung wird folgendermaßen begründet:

Aufgrund ihrer Funktion stellen wissenschaftliche Bibliotheken die Belletristik wegen ihres Wertes als Quellenschrifttum nur dann zur Verfügung, wenn sie für wissenschaftliche oder berufliche Zwecke benötigt wird. Darüber hinaus werden Bücher, deren Inhalt die Werte und Normen der sozialistischen Moral verletzt, nur bei nachweislich wissenschaftlicher Tätigkeit an den Nutzer ausgehändigt. Schließlich unterliegen alle Schriften, die faschistische, militaristische, antikommunistische oder andere undemokratische Ideologien propagieren, einer strengen Benutzungsbeschränkung⁹.

Dieses Verständnis von der Verantwortung der Bibliothekare in der DDR im Gefüge eines von den politischen Machthabern definierten permanenten Klassenkampfes und einer andauernden Revolution, bestimmte die Arbeit an den

⁸ Träger [1986], unter dem Stichwort Zensur führt der Verfasser aus: „Zensur [...] in der Klassengesellschaft historisch entstandenes System zur Überwachung und Unterdrückung der die gegebenen Verhältnisse in dieser oder jener Form in Frage stellenden (progressiven, demokratischen usw.) Meinungsbildung; in erster Linie gegen Druckerzeugnisse aller Art gerichtet, dient sie dem Ziel, das Meinungsmonopol und die ideologische Dominanz der jeweils herrschenden Gesellschaftskräfte zu erhalten. Formen der Z. sind: Prüfung vor Veröffentlichung (Vor-Z.), Verfolgung nach Veröffentlichung (Nach-Z.); die drastischste Form der Z. ist die Bücherverbrennung. [...] Unter sozialistischen Gesellschaftsverhältnissen [...] bleiben prinzipiell Publikationen ausgeschlossen, die den Frieden, die Völkerverständigung, die Menschenwürde und den sozialen Fortschritt gefährden.“

⁹ Ebenda. Zudem galt die Zehnte Durchführungsbestimmung zur Bibliotheksordnung - Ordnung über den Internationalen Leihverkehr der Bibliotheken vom 1.3.1976, § 6. Danach war eine schriftliche Bestätigung durch den Auftraggeber der wissenschaftlichen Arbeit für das Entleihen dieser Art von Literatur vorgeschrieben. Danach waren die Direktoren persönlich für die Einhaltung und Durchsetzung verantwortlich.

wissenschaftlichen Bibliotheken entscheidend. Auf die Benutzungsmöglichkeit von Beständen hatte auch die seit den siebziger Jahren gewählte Definition Einfluss, wonach die entwickelte sozialistische Gesellschaft in der DDR unter den Bedingungen des sich verschärfenden Klassenkampfes alles zu ihrem Schutz nach außen und nach innen zu unternehmen habe. Und dies zu einer Zeit, da sich zunächst Entwicklungen in der Entspannungspolitik abzeichneten und in der DDR internationale Autoren intensiver als zuvor verlegt worden. Der von beiden Blöcken geführte Kalte Krieg, der unablässig auch ein medialer war, politisch-militärische Einflussnahmen auf die Souveränität anderer Staaten als auch die Wiederaufrüstung sind wesentliche Konstanten und Prozesse gewesen, die bis in den kulturellen Alltag hinein wirkten.

Rahmenbedingungen

Die Bibliotheksverordnung vom 31. Mai 1968 übertrug dem Bibliotheksverband der DDR die Aufgabe, sich für eine „hohe politisch-ideologische, wissenschaftliche und geistig-kulturelle Wirksamkeit aller Bibliotheken“ einzusetzen [Die Bibliotheksverordnung, 1978]. Diesen Forderungen konnte er jedoch nur bedingt genügen, da Beschaffenheit und Umfang der Bibliotheksbestände sehr unterschiedlich und vielfach auch einseitig waren. Die Gründe hierfür liegen im Politischen wie im Ökonomischen. So waren die vorab ausgewählten und nicht selten schon dadurch zensierten Werke des Marxismus-Leninismus oder apologetische Literatur überall auszuleihen. Hingegen beschränkte man die Nutzungsmöglichkeiten bei modernen philosophischen, pädagogischen, politikwissenschaftlichen, soziologischen und ökologische Publikationen sowie Zeitschriften und Zeitungen aus dem Westen¹⁰. Spätestens in den achtziger Jahren des letzten Jahrhunderts betraf dieses Vorgehen auch Veröffentlichungen aus den sich politisch wandelnden und öffnenden Ländern des realsozialistischen Staatensystems und auch aus der DDR selbst. Auch in den wenigen Einrichtungen, in denen diese zum Bestand gehörten waren, waren sie kaum zugänglich oder wurden als „Spezielle Forschungsliteratur“ eingestuft, was wiederum eine demokratische Nutzung verhinderte.

Ausdrücklich hatten Nutzer der wissenschaftlichen Bibliotheken für diese Publikationen bis 1990 eine schriftliche Befürwortung des jeweiligen Institutsleiters oder des gesellschaftlichen Auftraggebers vorzulegen,

---

¹⁰ Die Nationalen Forschungs- und Gedenkstätten der klassischen deutschen Literatur, seit 1991 Klassik Stiftung Weimar, führten für die Generaldirektion und die Direktoren verschiedene Produkte westdeutscher Zeitungsverlage, um hauptsächlich Vorstellungen von Neuerscheinungen und Rezensionen zum Kerngebiet zur Kenntnis zu erhalten und zu archivieren. Die entsprechenden Beiträge wurden an einer einzigen Stelle eingesendet, der Artikel ausgeschnitten und auf ein A4-Blatt geklebt. Der Rest der Zeitung wurde vernichtet, anderen Mitarbeitern der Einrichtung war es verboten, diese Zeitung zur Kenntnis zu nehmen.

um die Genehmigung der Benutzung bei dem zuständigen Mitarbeiter der wissenschaftlichen Bibliothek beantragen zu können. Insofern wurden die allgemeinen und speziell die wissenschaftlichen Informations- und Kommunikationsmöglichkeiten dauerhaft kanalisiert, beschränkt und gegebenenfalls unterbunden. Der gesellschaftliche Diskurs innerhalb der DDR erfuhr damit in den Inhalten und in den Teilnahmemöglichkeiten eine erhebliche Einschränkung und widersprach dem Verfassungsrecht auf Information und Bildung. Wissenschaftliche Bibliotheken waren an dieser Stelle Bestandteile der politischen Bevormundung durch den Staat.

Die Zeit zwischen 1970 und 1990

Die Zentralstelle für wissenschaftliche Literatur, angegliedert an das 1950 gegründete Amt für Literatur und Verlagswesen der DDR hatte den offiziellen Gesetzesauftrag, zur „Entwicklung einer fortschrittlichen demokratischen Kultur des deutschen Volkes und zur weiteren Verbesserung der Arbeits- und Lebensbedingungen der Intelligenz“ beizutragen. Insbesondere auf dem Gebiet der Bekanntmachung der im Dritten Reich verfolgten Autoren hat sich diese Institution, im Vergleich zu Verlagsproduktionen der BRD, frühzeitig bleibende Verdienste erworben. Gleichermäßen lautete ihr Auftrag, die Auswertung sämtlicher außerhalb der DDR veröffentlichten Schriften vorzunehmen und zugleich die Verbreitung von Publikationen aus anderen sozialistischen Staaten zu fördern. Letztlich diente diese Zentralstelle der Kontrolle über die Bibliotheken und sie verstärkte den Druck auf die Bildungseinrichtungen, Kontakte zu westlichen Partnerinstitutionen und Verlagshäusern zu vermeiden.

Eine durchgreifende Wirkung ist dieser Zentralstelle für den Bereich der Bibliotheken allerdings abzusprechen. Es kam zu Beschwerden von Bibliothekaren und Forschern, Eingaben an das Zentralkomitee der SED häuften sich. Überprüfungen in den Bibliotheken ergaben, dass politisch „zweifelhafte Literatur“ in den Katalogen etwa in Dresden oder in Weimar nicht durchgängig gekennzeichnet worden war oder dass die nach 1945 auf den Index gesetzten Werke weiterhin in der Deutschen Staatsbibliothek in den Lesesälen zugänglich blieben. Verallgemeinernd lässt sich sagen, dass die geplante vereinheitlichte Steuerung der Bibliotheken zu keinem Zeitpunkt ihr Ziel erreichte.

So weigerte man sich, Vorschriften für bundesdeutsche Verlagserscheinungen einzuhalten und entschied im Einzelfall, dem Wunsch nach Lektüre volkstümlicher, sentimentaler historischer und Abenteuerliteratur nachzukommen, obgleich die Option der Listen der auszusondernden Literatur galt¹¹.

---

¹¹ Danach galt die Option, Bücher, die die Geschichte verfälschten und historische Ereignisse verniedlichten, bagatellisierten oder mit falschen Pathos erfüllten, Bücher minderwertigen Inhaltes, unechter und kitschiger Erlebnisschilderungen aus den Beständen zu entfernen [Liste, 1953].

Die Bibliotheken blieben aufgefordert, alle Bücher mit im Sinne der kommunistischen Doktrin unwissenschaftlichem, zum Beispiel pazifistischem, militaristischem, kosmopolitischem, marxismuskritischem, objektivistischem oder opportunistischem Inhalt konsequent aus dem Buchbestand zu entfernen und an Zentralstellen in Berlin oder Leipzig abzugeben bzw. zu sperren. Zu den Ausnahmen im Umgang mit dieser Art Literatur ist die Zentralbibliothek der deutschen Klassik (ZB) in Weimar¹² zu rechnen, vor allem aufgrund ihrer Sondersituation [Bärwinkel, 1999, S.159-200] als Thüringische Landesbibliothek bis 1969 und ihres Kernsammelgebietes. Diese Sonderrolle prägte einschneidend den Umgang mit den vorhandenen Beständen, die bereits in den siebziger Jahren aus anderen Einrichtungen entfernt bzw. an die Deutsche Bücherei (DB) in Leipzig und die Staatsbibliothek Berlin abgegeben worden waren. Denn so blieben nur wenige Bibliotheken, unter ihnen die ZB, die über dieses Literaturspektrum überhaupt verfügten.

Die Direktiven und Prinzipien, die seit der Nachkriegszeit bis in die fünfziger Jahre zum Umgang mit solcherlei eher weiträumig und unscharf bezeichneter Literatur führten, blieben in den Bibliotheken bis zur Wende gültig. Einen offiziellen Widerruf hat es nicht gegeben. Aktualisierungen, und das meint Verschärfungen der Zensur, folgten zwischen 1970 und 1989 als Reflex auf die politischen Entwicklungen innerhalb der DDR, des sozialistischen Lagers und auf die internationale Lage. Zeitlich begrenzte Kampagnen wechselten, ohne dass Zensurmaßnahmen an Bibliotheken je wieder öffentlich thematisiert wurden, allmählich in den Verantwortungsbereich und damit das Hoheitsgebiet der einzelnen Bibliotheken und ihrer unmittelbar zuständigen übergeordneten Einrichtungen.

Praktiken der Nutzungsbeschränkung

Die praktische Umsetzung der Nachzensur ist an den wissenschaftlichen Bibliotheken sehr unterschiedlich gehandhabt worden, dies sollen einige Beispiele veranschaulichen.

Ein stringentes Verfahren zur Praxis der Zensurausübung für diese Bildungseinrichtungen hat es nicht gegeben. Heterogen gestaltete sich die Verwendung hauseigener Symbole in diesen Einrichtungen. Farbige Kreise und Kreuze fanden am häufigsten Anwendung.

In der Deutschen Bücherei [Seela, 2008, S. 212-219] stand auf dem eingereichten Leihschein der Stempel <<Abteilung für spezielle Forschungsliteratur/Nachweis des wissenschaftlichen Benutzungszweckes

---

¹² 1691 als Herzogliche Bibliothek gegründet, von 1919 bis 1968 Thüringische Landesbibliothek, nach der Fusion mit der Institutsbibliothek der Nationalen Forschungs- und Gedenkstätten der klassischen deutschen Literatur 1969 Zentralbibliothek der deutschen Klassik und seit 1991 Herzogin Ana Amalia Bibliothek der Klassik Stiftung Weimar.

erforderlich>>. Nur der mit einem sogenannten „Giftschein“ ausgestattete Leser konnte die vorab bestellten Publikationen einsehen. Für jede weitere Lektüre war eine erneute Genehmigung erforderlich. Für die beaufsichtigte Lektüre gab es einen sogenannten „Giftschrank“; ein für sich abgeschlossener Raum, in dem sekretierte Literatur aus dem Sperrmagazin nur mit schriftlicher Erlaubnis zu wissenschaftlichen Zwecken eingesehen werden konnte. Dazu gehörte neben der Gruppe der pornografischen Schriften und der nationalsozialistischen Literatur auch die Literatur antidemokratischen Charakters. Zu letzterer konnten aufgrund der bewusst allgemein gehaltenen Formulierung in jeder Bibliothek potentiell weite Bereiche der Geisteswissenschaften und Weltliteratur gestempelt werden, insofern sie von der ideologischen Linie, der Staatsdoktrin des Marxismus-Leninismus abwich. Ein wirkungsmächtiges Verdikt. So entstand, erhielt und aktualisierte sich eine Grauzone von Buch zu Buch, wenn über die Benutzbarkeit für die Allgemeinheit oder nur für einen bestimmten, ausgewählten Lesekreis zu entscheiden war.

Die ZB markierte ihre nur mit „Nachweis des wissenschaftlichen Verwendungszweckes“ ausleihbaren Bestände optisch mit einem roten Punkt auf dem Buchrücken bzw. – deckel und versah die Titeltkarten im Zettelkatalog mit einem entsprechenden Stempel. Die UB Greifswald arbeitete mit ähnlichen Vermerken und deutlicheren Unterscheidungen wie „bürgerliche wissenschaftliche Literatur“ oder „gegnerische Literatur“, um Verbotsstufen zu beschreiben. Deren Gegenstück wurde als „fortschrittliche wissenschaftliche Literatur“ bezeichnet. An der UB Leipzig kennzeichnete man seit 1973 die sogenannte spezielle Forschungsliteratur außen mit einem gelben Viereck und innen mit dem Vermerk <<b v>> (bedingt verleihbar). Zutritt zu den im Sondermagazin aufbewahrten Publikationen erhielten nur ausgewählte Personen [Täschner, 2008, S. 220-224].

Bücher, die der „Abteilung für spezielle Forschungsliteratur“ (ASF), also der Sperrbibliothek an der Staatsbibliothek Berlin [Waligora, 2008, S. 191-200] zugewiesen worden, erhielten die schärfste Benutzungseinschränkung. Ein Sondergeschäftsgang mit exakten Titellisten regelte für solche Fälle die Festlegung und Umsetzung. Das Kürzel ASF am Ende einer Signatur im Zettelkatalog bedeutete, dass man das Werk nur gegen Vorlage eines „Giftscheins“ in einem Sonderlesesaal einsehen konnte. Die weniger restriktive und wesentlich häufiger angewandte Einschränkung von Titeln erfolgte in der Kennzeichnung durch ein „W“ für wissenschaftliche Benutzung (früher mit dem Rotkreis).

Zensierte Auswahlkataloge, die man von „verdächtigen“ vorhandenen Titeln vor und nach 1945 „gesäubert“ hatte und die als Publikumskataloge bis zum Ende der DDR an der Staatsbibliothek Berlin und der Sächsischen Landesbibliothek Dresden, beide mögen als bedeutsamste stellvertretend stehen, hat es an der ZB nicht gegeben. Auch eine Unterscheidung

in der „Vertrauenswürdigkeit“ der wissenschaftlichen Bibliothekare, die das Zugangsrecht zu den eigenen Beständen qualifizierte, hat der Leiter der Bibliothek in Weimar offiziell nie getroffen. So praktizierte die Deutsche Bücherei in Leipzig die Unterscheidung von Mitarbeitern, denen man den Zutritt zu zensierten Beständen einräumte und Mitarbeitern, denen man den Zugang verwehrte. Abstufungen in der Benutzungsbeschränkung durch Symbole auf Titeln und Bucheinbänden und verbale Kennzeichnungen, an anderen wissenschaftlichen Bibliotheken im Gebrauch, fanden in der ZB keine Verwendung mehr.

Der Zugang zu den „Giftschrank“ und Sperrmagazinen war ebenso wie die Festlegung verschiedener Benutzerkategorien in den Verwaltungsbestimmungen der Bibliotheken festgelegt.

Zur Praxis an der ZB

In einem sehr kurzen Zeitraum vollzogen sich in dieser Bibliothek nach der Zwangsfusion gravierende personelle und Verwaltungsänderungen, die auf eine fachliche und politische Straffung der Bibliotheksarbeit ausgerichtet waren. Bereits kurze Zeit später erarbeitete der neue Direktor eine Bibliotheksordnung. Die Mitarbeiter wurden verpflichtet, auftauchende Zweifel hinsichtlich der Ausleiherlaubnis und Benutzbarkeit der Bestände der Bibliotheksleitung zur Prüfung vorzulegen. Aus den unklaren gesetzlichen und internen Verbindlichkeiten dieses unausgesetzten Kontrollsystems erklärt sich eine hohe Rechtsunsicherheit bei den Bibliothekaren, die gelegentlich einen vorauseilenden Gehorsam in dieser Sache förderte. Beendet wurde die Praxis regelmäßiger Kennzeichnung der in der Ausleihbarkeit eingeschränkten Bücher im Zugangsbuch. Der den Büchern im Geschäftsgang beiliegende Laufzettel, der für die bei der Kaufsitzung getroffenen Entscheidungen auch über ein Feld „Benutzungsbeschränkung“ verfügte, wurde kurze Zeit nach der Fusion durch einen neuen abgelöst, auf dem kein gesondertes Feld mehr aufgedruckt war. Ab 1970¹³ unterließen die mit der Indizierung von Neuerscheinungen und Altbeständen Beauftragten das Abzeichnen mit Datum und Namenskürzel im Buch, wie es in der LB über Jahrzehnte Praxis gewesen war. Die bis 1969 in der LB verwendeten Stempel und Eintragungen auf der Titelnkarte wurden fast durchgängig ersetzt durch den Vermerk „Nachweis des Benutzungszweckes erforderlich“. Die 1984 in Kraft getretene Benutzungsordnung [Benutzungsordnung 1970; 1984, S. 6] der ZB gibt näher Aufschluss über die offiziellen Richtlinien der Benutzungsmöglichkeiten in den achtziger Jahren. Die neue Bibliothek diente laut dieser Ordnung der Forschung und Lehre, der politischen und fachlichen Weiterbildung und Infor-

¹³ Für das Jahr 1969 liegen noch handschriftlich vorgenommene, mit Datum und Namenskürzel des Direktors und weiterer verantwortlicher Mitarbeiter versehene Indizierungen vor.

mation „sowie jedem echten Bildungsstreben“. § 7 dieser Benutzungsordnung regelte die Benutzungsbeschränkungen: „Belletristische Literatur wird wegen ihres Wertes als Quellschrifttum nicht für Unterhaltungszwecke ausgeliehen; sie steht nur für einen wissenschaftlichen oder beruflichen Verwendungszweck zur Verfügung“. Dieser Passus der Benutzungsbeschränkung ist in der ZB durch die Mitarbeiter großzügig umgangen worden.

Weiter heißt es: „Literatur jedoch, deren Inhalt gegen das Gesetz zum Schutze des Friedens und gegen Artikel 6 der Verfassung verstößt oder den Auffassungen der sozialistischen Moral¹⁴ widerspricht, wird nur zur Verfügung gestellt, wenn die Notwendigkeit der Benutzung für einen wissenschaftlichen Zweck schriftlich nachgewiesen und bestätigt wird“¹⁵. Nach der Vergabe einer Signatur erhielt der Direktor eine Vorauswahl an Büchern zur Prüfung, unabhängig von der Tatsache, dass ihm sämtliche Erwerbungen vorzulegen waren. Seinem Handlungs- und Ermessensspielraum blieb es in den meisten Fällen überlassen, eine Benutzungsbeschränkung ergehen zu lassen, die Entfernung von Titeln aus dem Alphabetischen Katalog sowie von Beständen aus den Magazinen zu veranlassen und die in der Verfügbarkeit eingeschränkte Literatur mit der Standortzuweisung „Direktor-Zimmer“ zusätzlich einer verschärften Kontrollaufsicht zu unterstellen¹⁶. Im Dezember 1975 zwang das September-Oktoberheft der Zeitschrift „Sinn und Form“ das komplette Leitungskollektiv der NFG (Nationalen Forschungs- und Gedenkstätten der Klassischen deutschen Literatur in Weimar (Nachfolger ist die Klassik Stiftung Weimar)) zu einer Sondersitzung; die durch den Abdruck der

¹⁴ Mit Sicherheit sind aus diesem Grund in den sechziger Jahren die Romane Lady Chatterley von D. H. Lawrence, Lolita von V. Nabokov sowie Das Tal der Puppen von J. Susann unter eine Benutzungsbeschränkung gefallen. Diese Bücher kamen aus westlichen Verlagen in die Bibliothek und in der DDR wurden sie zu diesem Zeitpunkt nicht gedruckt. Zudem führten diese Werke die öffentlichen Bibliotheken nicht in ihrem Bestand, so dass sehr leicht als Argument das Sperren aus Bestandschutzgründen vorgebracht werden konnte. Spätere Auflagen der beiden erstgenannten konnten ohne Einschränkung ausgeliehen werden.

¹⁵ Diese weit auslegbare Formulierung ist nahezu identisch abgeleitet aus der Benutzungsordnung der Staatsbibliothek Berlin von 1961. In der Benutzungsordnung der Universitätsbibliothek Leipzig aus dem Jahr 1971 heißt es dazu unter dem Punkt Spezielle Forschungsliteratur: „In diesem Falle bedarf es der persönlichen Einholung der Benutzungsgenehmigung bei dem zuständigen wissenschaftlichen Mitarbeiter, dem eine schriftliche Befürwortung des jeweiligen Institutsleiters oder des gesellschaftlichen Auftraggebers vorzulegen ist. Für die Außenstellen können zusätzliche Benutzungsbeschränkungen festgelegt werden.“

¹⁶ Ein exemplarisches Beispiel für die Tatsache, dass veränderte kulturpolitische Verhältnisse sich auf einzelne Werke auswirken konnten, ist der Umgang mit den Büchern von Renier Kunze nach dessen erzwungener Übersiedlung in die BRD. 1977 hat der Direktor die in der DDR erschienen und bislang frei zugänglichen Bände *Gedichte* von 1968 und *Brief mit blauem Siegel* von 1973 gesperrt und beide Bücher in seinem Büro verwahrt.

Erzählung „Unvollendete Geschichte“¹⁷ von Volker Braun ausgelöste Diskussion unter den Mitarbeitern der NFG sollte auf Beschluss des Gremiums politisch gesteuert werden: Es „wird beschlossen, dass sich die staatliche Leitung, die Parteiorganisation der SED und die Gewerkschaft im Kollektiv dazu eine Position schaffen und überlegen, in welcher Form diskutiert werden soll. Natürlich müssen die einzelnen Direktoren, wenn in ihrem Bereich die Diskussion überhand nimmt, einschreiten und Stellung beziehen“¹⁸. Das Heft wurde wenig später „eingezogen“ und stand der freien Benutzung nicht mehr zur Verfügung.

Nicht außer Acht gelassen werden darf das politische Kontrollmoment¹⁹ innerhalb der Bibliotheken, das auch für die Weimarer Bibliothek Verbindlichkeiten festlegte. Auch in diesem Zusammenhang ist die Beteiligung von Mitarbeitern bei der Festlegung des Ausleihstatus zu sehen. Von der Möglichkeit interner Bespitzelung und Denunzierung abgesehen, blieb die latente Gefahr, dass auch Leser politisch wirksam wurden, wenn Literatur entleihbar war, die nach deren Vorstellungen eher gesperrt zu stellen gewesen wäre. Ein Zeugnis über mangelnde politische Wachsamkeit, die die vorgesetzten fachlichen und politischen Instanzen beschäftigen konnte, war damit schnell ausgestellt. Es gibt Hinweise darauf, dass dies in der Weimarer Bibliothek tatsächlich geschah.

Autorenangaben, Titel oder Klappentext, Vor- und Nachwort, Register und Inhaltsverzeichnis bildeten die Reizwortfelder einer Publikation und galten bis 1990 als bibliothekarisches Untersuchungs- und Erkundungsterrain²⁰. Hinsichtlich der zugrunde gelegten politischen, ideologi-

---

¹⁷ Der Text ist weitgehend, aber nicht ganz identisch mit der im Suhrkamp Verlag 1977 erschienenen Buchfassung. Ute Scheffler hatte in einem Verlagsgutachten zu dieser Arbeit am 16.7.1987 geschrieben: Die 'Unvollendete Geschichte' ist Freunden der Literatur bereits durch eine Veröffentlichung in ‚Sinn und Form‘ bekannt geworden. Die dadurch ausgelösten Kontroversen waren Veranlassung, zunächst keine weitere Veröffentlichung dieses Textes in der DDR vorzulegen [Braun, 1975, S. 941-979].

¹⁸ Protokoll der Beratung des Leitungskollektivs der NFG, 16.12.1975.

¹⁹ In den Unterlagen der Generaldirektion findet sich eine Vielzahl solcher Hinweise. In den jährlichen Planungen zur Verbesserung der Leitungstätigkeit der NFG stand an erster Stelle die „politisch-ideologische Arbeit“. GSA/150/NFG 3110. Im Konzept zur politisch-ideologischen Arbeit der NFG für das Jahr 1979 stand: Dabei sind alle Mitarbeiter noch stärker zur aktiven Teilnahme am ideologischen Kampf in den internationalen Auseinandersetzungen zu befähigen. [...] Jeder Mitarbeiter muss die komplizierten Weltprobleme verstehen und sie vom Klassenstandpunkt aus werten [...]. GSA/150/NFG 3111. Es existierte die Festlegung, dass alle Anrufe aus dem westlichen Ausland sowie aus den diplomatischen Vertretungen dieser Länder in der DDR an das Sekretariat des jeweiligen Direktors bzw. an den Direktor selbst weiter zu leiten war, und dass grundsätzlich alle Anfragen mit dem Hinweis abzulehnen waren, dass der Anrufer sich mit dem Ministerium für auswärtige Angelegenheiten in Verbindung setzen möge. Die Unterweisung der Mitarbeiter erfolgte dazu halbjährlich. Über Arbeitskontakte mit Kollegen des westlichen Auslandes waren Berichte für die GD anzufertigen.

²⁰ Hierzu ausführlich Bärwinkel: [1993; 1998; 1999, 2005; 2008].

schen und moralischen Kriterien wurde bei der Kennzeichnung der von einer freien Benutzung ausgenommenen Bestände auf eine Unterscheidung verzichtet. In Einzelfällen wurden spätere Auflagen von der Benutzungseinschränkung ausgenommen, während gleichzeitig für bisher frei zugängliche Literatur bei nachfolgenden Auflagen der Nachweis des wissenschaftlichen Benutzungszweckes erbracht werden musste.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass eine systematische und vollständige Erfassung der für die Benutzung einzuschränkenden Titel, das zeigen die Rückmeldungen der Bibliotheken anhand der untersuchten Kataloge, Quellen und Auskünfte der Bibliotheken, nicht erfolgt ist.

In der eigenen Beurteilung begibt sich die Argumentation von Bibliothekaren, die diese Praxis miterlebten, zwangsläufig in ein Paradoxon. Die Zensur wurde als das geringere Übel angesehen, verglichen mit dem Umstand, dass an vielen anderen Bibliotheken diese Publikationen schlichtweg nicht vorhanden waren. Diese gesperrten Bestände verkörperten ein hochrangiges Gut, zumal sie von der bewährten Unterstützung vor allem für die vor Ort stattfindende nationale und internationale Forschung zeugten.

Zudem ist offensichtlich, dass Teile der Belegschaft neben den Bestandsschutzgründen es auch im Rückblick als richtig erachteten, dass „schlechte“ und „böartige“, „moralisch verwerfliche“ sowie aus politischen Gründen „untragbare“ Bücher, sehr wohl einer Leserschaft besser vorenthalten bleiben sollten. Dass hier persönliche sowie gesellschaftliche Wertvorstellungen Einfluss auf das Urteil nehmen, steht außer Frage wie bei jedem anderen Individuum, das sich mit Literatur und Kunst beschäftigt.

Andererseits ist im Blick zu behalten, dass Dank der bisweilen und im Unterschied zu Universitätsbibliotheken vertrauten Kennerschaft der Leser der ZB in nicht wenigen Fällen Ausnahmeregelungen durch die Mitarbeiter getroffen wurden wie sie an anderen Einrichtungen nicht oder nur in geringerem Umfang zu finden waren. Dieses Handeln hat in jedem Fall letztendlich das Buch seiner eigentlichen Zweckbestimmung, dem Leser nämlich, zugeführt.

Die Folgen der Nachzensur für die Benutzung aber blieben einschneidend, insbesondere vor dem Hintergrund, dass die Bibliotheken die einzige Instanz im „Leseland“ DDR darstellten, an den sich der interessierte Leser mit seinen Wünschen wenden konnte.

Resümee

Bündnispolitische Konstellationen, politische Entwicklungen und Auswirkungen des Kalten Krieges zwischen den Systemen bestimmten den bildungspolitischen Auftrag. Diese prägten entscheidend die Handlungsstrategien und -muster der mit der Nachzensur an den wissenschaftlichen

Bibliotheken Beauftragten im untersuchten Zeitraum. Administrative Besonderheiten der Einrichtungen, das Erwerbungs- und Bestandsprofil der Bibliotheken, ihre Valutakontingente sowie die personelle Ausstattung bildeten wesentliche Voraussetzungen für die vorgenommenen Benutzungseinschränkungen.

Inkompetenz und Überforderung, Verunsicherung und vorauseilender Gehorsam, Ignoranz und Arroganz gegenüber dem literarischen Angebot waren wesentliche Bestandteile der Zensurpraxis. Opportunismus und Karrieredenken, politisch motiviertes Verantwortungsbewusstsein, Angst vor Fehlentscheidungen, dem Verlust erworbener Privilegien, etwa Auslandsreisen oder privater Westkontakte für Mitglieder der SED sowie der Blockparteien und vor Amtsenthebung bildeten das Konglomerat, aus dem sich das Kontrollsystem aus subjektiven und im System dieser Gesellschaft begründeten Mechanismen zusammenfügen konnte.

Zensur geschah trotz auffälliger und zu verifizierender inhaltlicher Schwerpunkte punktuell, willkürlich und unsystematisch. Das sozialistische System der Zensur und Überwachung von Literatur ab den sechziger Jahren verfügte aus Sicht der Bibliothekare über keine einheitlichen Richtlinien mehr und litt unter administrativer Inkompetenz, womit sie zugleich schwer ausrechenbar blieb. Das Fehlen von Kriterien zur Sekretierung führte an alle Einrichtungen zu absurden Entscheidungen, lässt man außer Acht, dass es solche ja nur gedacht und nicht ausformuliert geben kann. Hätte es diese bis ins Detail gegeben, müsste es sich um ein monströses, dauerhaft zu aktualisierendes und zu revidierendes Werk gehandelt haben.

Die HAAB verfügt seit einigen Jahren im Zuge der elektronischen Retrokatalogisierung ihrer Bestände über ein die Provenienzen erschließendes Projekt, das die Zensurexemplare des eigenen Bestandes elektronisch erfasst und im Online-Katalog für die Nutzer zur Verfügung stellt. Auf den erhalten gebliebenen Titelkarten²¹ finden sich bis heute die Spuren der Zensur wie Stempelinträge und handschriftliche Vermerke. So werden künftig gezielte Untersuchungen und spezifischere Aussagen zu diesem Themenkomplex möglich sein. Eine umfassende Erforschung dieses Aspektes der Bibliotheksgeschichte der DDR durch Projekte innerhalb der wissenschaftlichen Bibliotheken steht noch aus.

---

²¹ In den USA sind im Zuge der elektronischen Erfassung der Bestände seit 1985 hunderte Millionen Titelkarten und Zettelkataloge vernichtet worden. Der Hauptschlagwortkatalog der University of California in Berkeley wurde im Sommer 1993 hinausgeworfen, die Schlagwortkataloge von Dartmouth, Kent State und der Boston University existieren nicht mehr. Die Zettel von Harvard werden gerade abgeschafft. Zitiert nach: [Baker, 1999]; s. a. ders. [2005]

Literaturverzeichnis

- Aulich R. (1988), *Elemente einer funktionalen Differenzierung der literarischen Zensur*. In: „Unmoralisch an sich ...“. Zensur im 18. und 19. Jahrhundert. Hrsg. H. G. Göpfert, E. Weyrauch. Wiesbaden, S. 177-230.
- Bärwinkel R. (2008), *Lesen nur mit Genehmigung. Benutzungsbeschränkungen in der Weimarer Bibliothek von 1970 bis 1990*. In: Heimliche Leser in der DDR. Kontrolle und Verbreitung unerlaubter Literatur. HRSG. S. Lokatis, I. Sonntag. Berlin, S. 225-230.
- Bärwinkel R. (2001), *Ordnung durch Selektion. Die Weimarer Bibliothek*. In: Das Archiv der Goethezeit. Ordnung, Macht, Matrix. Hrsg. G. Theile. München, S. 117-129.
- Bärwinkel R. (1998), *Reizwortfelder. Zensur in wissenschaftlichen Bibliotheken Thüringens nach 1945*. In: Landesverband Thüringen im Deutschen Bibliotheksverband. Mitteilungen, Nr. 2. Erfurt, S. 2-5.
- Bärwinkel R. (1993), *Der rote Punkt. Benutzungseinschränkungen in der Weimarer Bibliothek seit 1945*. Weimar.
- Bärwinkel R. (1999), *Die Thüringische Landesbibliothek Weimar 1919-1968*. In: Herzogin Anna Amalia Bibliothek. Kulturgeschichte einer Sammlung. Hrsg. M. Knoche. München, S. 159-200.
- Bärwinkel R. (2005), *Zensur in der Zentralbibliothek der deutschen Klassik von 1970 bis 1990*. In: „Forschen und Bilden. Die Nationalen Forschungs- und Gedenkstätten der klassischen deutschen Literatur in Weimar 1953-1991. Hrsg. L. Ehrlich. Köln [u.a.], S. 125-165.
- Bärwinkel R. (2007), *Zur Zensur an wissenschaftlichen Bibliotheken in der DDR zwischen 1970 und 1990 oder Schatzkammern der Wissenschaft, die (ver-)bergen, was Wissen schafft*. In: 95. Deutscher Bibliothekartag in Dresden 2006. Netzwerk Bibliothek. Hrsg. D. Hülfig. Frankfurt am Main, S. 227-237.
- Baker N. (1999), *U & I. Wie groß sind die Gedanken? Übersetzt von Eike Schönfeld*. Reinbek bei Hamburg.
- Baker N. (2005), *Der Eckenknick oder wie die Bibliotheken sich an den Büchern versündigen. Übersetzt von Helmut Frielinghaus und Susanne Höbel*. Reinbek bei Hamburg.
- Benutzungsordnung. Nationale Forschungs- und Gedenkstätten der klassischen deutschen Literatur*. Zentralbibliothek der deutschen Klassik 1970, 16 S.; 1984, 14 S.
- Braun V. (1975), *Unvollendete Geschichte. „Sinn und Form“*, H. 5, S. 941-979.
- Die Bibliotheksverordnung der Deutschen Demokratischen Republik und mit ihr in engem Zusammenhang stehende rechtliche Regelungen und Vereinbarungen*. Deutscher Bibliotheksverband. 2. erw. Aufl. Berlin, 1978.
- Ferret Ch. (1997), *Die Zensur in den Bibliotheken der DDR*. „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (ZfBB)“, 4, S. 387-416.
- Kunze H. (Hrsg.) (1975), *Lexikon des Bibliothekswesens*. Bd. 1, 2., neubearb. Aufl, Leipzig.
- Liste der auszusondernden Literatur. Dritter und letzter Nachtrag nach dem Stand*

- vom 1. April 1952. Hrsg. Ministerium für Volksbildung der DDR. Berlin, 1953.
- Müller B. (2003), *Zensur im modernen deutschen Kulturraum*. Tübingen.
- Müller B. (2010), *Zensurforschung. Paradigmen, Konzepte, Theorien*. In: Buchwissenschaft in Deutschland. Ein Handbuch. Bd. 1 Theorie und Forschung. Hrsg. U. Rautenberg, S. 321-360.
- Ruppelt G. (2000), *Das gefesselte Wort. Groteske Zensurfälle aus fünf Jahrhunderten*. In: Geschichte, Gegenwart und Zukunft der Bibliothek. Festschrift für Konrad Marwinski zum 65. Geburtstag. Hrsg. D. Reißmann. München, S. 41-57.
- Seela T. (et al.) (2008), „*Sie waren tendenziell misstrauisch*“. *Der Giftschränk in der Deutschen Bücherei aus der Sicht eines Benutzers*. Prof. Dr. Torsten Seela im Interview mit Kerstin Schmidt, Diana Schmidt, Jenifer Hochhaus. In: Heimliche Leser in der DDR. Berlin, S. 212-219.
- Steigers U. (1991), *Die Mitwirkung der Deutschen Bücherei an der Erarbeitung der „Liste der auszusondernden Literatur“ in den Jahren 1945 bis 1951*. „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (ZfBB)“, 38, S. 236-256.
- Świerk A. (1981), *Die Zensur*. In: Zur sozialistischen Theorie und Praxis des Buchwesens in Osteuropa. Wiesbaden, S. 47-67.
- Täschner C.-L. (2008), „*Auszusondernde Literatur*“. *Benutzungsbeschränkungen in der Universitätsbibliothek Leipzig*. In: Heimliche Leser in der DDR. Berlin, S. 220-224.
- Träger C. (1986), *Wörterbuch der Literaturwissenschaft*. Leipzig.
- Waligora R. (2008), *Der Giftschränk der Staatsbibliothek Berlin*. In: Heimliche Leser in der DDR. Berlin, S. 191-200.

Roland Bärwinkel

Cenzura w bibliotekach naukowych NRD w latach 1970-1990. Przyczynek do niezamkniętego rozdziału historii bibliotek

Streszczenie

W NRD nie prowadzono żadnych badań naukowych na temat cenzury w bibliotekach publicznych czy naukowych. Pominąwszy niewielkie wyjątki, historia bibliotek w tym obszarze pozostaje po dzień dzisiejszy otwartym zadaniem badawczym. Niniejsze studium jest poświęcone warunkom ramowym wyłączeń zarządzonych przez radziecką administrację wojskową po roku 1945. Praca porównuje także praktykę cenzury następczej w bibliotekach naukowych NRD w okresie 1970-1990 w kontekście procesów polityczno-ideologicznych. Na przykładzie Centralnej Biblioteki Klasyki Niemieckiej w Weimarze (dzisiejsza Biblioteka Księżnej Anny Amalii) omówiono mechanizmy ówczesnej cenzury.

MARIA BOSACKA
*Biblioteka Instytutu Pedagogiki
Uniwersytetu Wrocławskiego*

CZASOPISMA DRUGIEGO OBIEGU W ZBIORACH BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ WE WROCŁAWIU

Określenie „czasopisma drugiego obiegu” oznacza prasę wydawaną bez zgody Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w odróżnieniu od pierwszego obiegu, do którego należały wydawnictwa koncesjonowane przez władze PRL. W użyciu znajdują się także terminy: bibuła, prasa podziemna, wydawnictwa niezależne, nieocenzurowane, bezdebitowe¹. Drugi obieg był fundamentem zjawiska kultury niezależnej i unikalnym fenomenem w dziejach nie tylko Polski, ale i Europy². Identyfikuje się go z działalnością opozycji politycznej, nie brakowało jednak także innych publikacji wydawanych bez zgody cenzury (wydawnictwa religijne, pisma duszpasterstw akademickich, Klubów Inteligencji Katolickiej, czy różnych subkultur), które niekiedy zwane są trzecim lub czwartym obiegiem [Rudka, 2001, s. 9]. Uściślenie terminu drugi obieg nie jest łatwe. Temat ten podejmowany był przez wielu badaczy (m.in. Witolda Beresia, Jacka Bocheńskiego, Stanisława Siekierskiego, Beatę Dorosz). Stanisław Siekierski w książce *Drugi obieg. Uwagi o przyczynach powstania i społecznych funkcjach* [Siekierski, 1992, s. 291–292] podkreśla społeczne uwarunkowania zjawiska, a mianowicie sytuację, w której oficjalne środki masowego przekazu przestały wystarczać społeczeństwu i zaistniała konieczność zapalenia luki informacyjnej i przeciwdziałania dezinformacji prowadzo-

¹ Debit – „prawo sprowadzania i rozpowszechniania, na terenie danego kraju, książki wydanej za granicą, czasopisma, filmu, zapisu magnetycznego albo innej publikacji w warunkach istnienia cenzury; materiały te w przypadku naruszenia przepisów o cenzurze mogą być pozabawione debitu (w przypadku czasopism może to dotyczyć konkretnego numeru, niektórych lub wszystkich)” [Kaczorowski, 2004, s. 448]. O historii i nowego znaczenia pojęcia ‘bezdebitu’ pisze szerzej Grażyna Wilk [Wilk, 2004].

² Problemom tego typu wydawnictw poświęcona była między innymi konferencja, a następnie tom zatytułowany *Česká a polská samizdatová literatura. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.–14. listopadu 2002 = Czeska i polska literatura drugiego obiegu*. Red. L. Martinek, M. Tichy. Opawa 2004.

nej przez władze. Przełomowy był rok 1976 – powstanie Komitetu Obrony Robotników i stworzenie Niezależnej Oficyny Wydawniczej NOWA. Zdaniem Beaty Dorosz początkiem drugiego obiegu było ukazanie się wstępnego numeru periodyku „Zapis” w 1977 r., pierwszego regularnie wychodzącego niezależnego wydawnictwa literackiego [Dorosz, 1992, s. 335–355]. Tymczasem Szczepan Rudka za początek wrocławskiej prasy bezdebitowej przyjmuje styczeń 1973 r., kiedy to ukazał się pierwszy numer „Organu Studia Kompozycji Emocjonalnej” [Rudka, 2001, s. 10]. Niestety tytułu tego nie ma w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu.

Kontrowersje dotyczą również daty końcowej – przyjmuje się, że był to bądź luty 1989 r. (rozpoczęcie obrad Okrągłego Stołu), bądź kwiecień 1990 r. – zniesienie cenzury przez sejm [Chuchro, 1998, s. 221–243]. Apogeum niezależnego ruchu wydawniczego nastąpiło w 1981 r., kiedy po nowelizacji ustawy o cenzurze zapisano możliwość odwołania się od decyzji cenzora do Naczelnego Sądu Administracyjnego, oraz wyłączono spod kontroli „biuletyny zawierające informacje, w tym i opinie w sprawach dotyczących statutowej działalności oraz druki, formularze i zawiadomienia organizacji politycznych, związków zawodowych i innych organizacji społecznych przeznaczone dla członków tych organizacji do wewnętrznego kolportażu i opatrzone taką klauzulą” [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s. 11]. Dzięki temu mogły działać organy prasowe NSZZ Solidarność. Po wprowadzeniu stanu wojennego warunki zmieniły się, wydawcy z powrotem zeszli do podziemia i, pomimo grożących represji, docierali do społeczeństwa z informacjami pomijanymi lub fałszowanymi przez oficjalne środki masowego przekazu.

Polskie czasopisma niezależne już od lat 80. XX w. budziły zainteresowanie badaczy zarówno w kraju, jak i za granicą. Powstało wiele cennych opracowań bibliograficznych [Rudka, 1992; Murche-Kikut, 1992; Kamińska, 1988; Chojnacki i Jastrzębski, 1993; Konderak, 1998; Bibliografia, 2001]. Bibliografie te służyły pomocą bibliotekarzom przy opracowaniu katalogu czasopism drugiego obiegu, znajdujących się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że Biblioteka Uniwersytecka nie jest jedyną instytucją wrocławską posiadającą bogate zbiory czasopism drugiego obiegu. Pokażniejsze zbiory posiadają biblioteki Ossolineum i Biblioteka Miejska (to w oparciu o tamtejsze kolekcje powstała monografia Szczepana Rudki na temat wrocławskich czasopism bezdebitowych). Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu zgromadziła najwięcej tytułów wrocławskich – 199, co wydaje się zrozumiałe. Jednak jest to zaledwie około 20% wszystkich czasopism bezdebitowych, jakie ukazały się we Wrocławiu³. Na drugim miejscu znajdują się pisma

³ Jeśli chodzi o liczbę czasopism bezdebitowych, które ukazały się we Wrocławiu, dane podawane przez poszczególne źródła znacznie się różnią. Szczepan Rudka w swojej monografii podaje liczbę 1017 tytułów [Rudka, 1992, s. 393], natomiast Marta Marcinkiewicz i Sebastian Ligarski w publikacji *Papierem w system* – 746 tytułów [Marcinkiewicz i Figarski, 2010, s. 160].

warszawskie – 144 tytuły, a w dalszej kolejności pisma wydane w Krakowie, Gdańsku, Łodzi, Lublinie, Poznaniu, Katowicach, Szczecinie i Toruniu – w tych właśnie miastach ukazało się najwięcej czasopism bezdebitowych, co jest związane z działalnością opozycji politycznej, najprężniej rozwijająca się w dużych ośrodkach przemysłowych i akademickich.

Zgodnie z informacjami zamieszczonymi na stronie internetowej, *Katalog czasopism niezależnych (II obieg) w systemie MAK* Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego obejmuje periodyki, które poza zasięgiem cenzury redagowane i powielane były w latach 1973–1989, aż do likwidacji Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w 1990 roku. Katalog przedstawia aktualny stan kolekcji, sukcesywnie uzupełnianej o nowe pozycje podarowane lub uzyskane w drodze wymiany. Obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej znajduje się ponad 560 tytułów i wiele z nich udało się skompletować. Biblioteka posiada wszystkie lub prawie wszystkie numery poszczególnych tytułów, które ukazały się we Wrocławiu i na Dolnym Śląsku. W wypadku czasopism z innych regionów zgromadzono niekiedy tylko pojedyncze numery, ale są także prawie kompletne tytuły. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że nie zawsze możliwe jest ustalenie, ile numerów danego czasopisma ukazało się w ogóle. Bibliografie podają różne informacje, a dane często są niekompletne. Dlatego część opisów bibliograficznych w katalogu BU pozostaje otwarta i być może zostaną one uzupełnione w przyszłości. Dane katalogowe zostały skomputeryzowane, dzięki czemu można odnaleźć informacje o poszukiwanym czasopiśmie, a egzemplarze udostępnić zainteresowanym. Katalog czasopism niezależnych dostępny jest w trybie online w programie MAK. Ze względu na specyfikę czasopism bezdebitowych, przyjęto następujące zasady opisu: wszystkie czasopisma zestawione są w porządku alfabetycznym, opis podstawowy zawiera tytuł, podtytuł (wraz ze zmianami), motto, instytucję wydawniczą, miejsce wydania, instytucję drukującą, daty wydania, techniki druku i zapisu (wymieniane są wszystkie, jakimi posługiwano się przy powielaniu opisywanego czasopisma), częstotliwość, format, objętość. Rozbudowana jest strefa uwag: w tej części opisu umieszczane są informacje o nienumerowanych i niedatowanych wydaniach czasopism, zmianach tytułów, dodatkach i wydaniach drukowanych pod innymi tytułami. W przypadku czasopism, które ukazały się po 31 grudnia 1989 r., opis zawiera informacje o tym, czy dane czasopismo wychodzi nadal, czy też od kiedy zostało zawieszona. Elementy opisu nie podane w czasopiśmie bezpośrednio a przejęte z bibliografii ujęte są w nawiasy kwadratowe. Katalog daje możliwość wyszukiwania według trzech indeksów: miejsca wydania, tytułu, instytucji sprawczej [Katalog czasopism, 2011]. Stworzenie odrębnego katalogu czasopism bezdebitowych ułatwia badaczom dotarcie do poszukiwanych źródeł. Nie jest on jednak doskonały – nie obejmuje tytułów zgromadzonych w bibliotekach specjalistycznych

systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Wrocławskiego. Informacje na ten temat można znaleźć w katalogach tych bibliotek, a część w ogólnym katalogu OPAC (zbiory czasopism bezdebitowych Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych i Biblioteki Instytutu Filologii Polskiej).

Produkcja i kolportaż czasopism bezdebitowych

Pierwszy etap pracy nad wydaniem czasopisma odbywał się na szczeblu redakcji. Pismo powstawało w kilkusobowym gronie zaufanych ludzi, działających najczęściej w ramach określonej struktury opozycyjnej. W latach 80. własne gazetki wydawały już nie tylko grupki niepokornej inteligencji, ale także przedstawiciele wszystkich niemal grup zawodowych. Redaktorzy zdobywali doświadczenie często w trakcie pracy nad danym tytułem, która odbywała się najczęściej w prywatnych mieszkaniach. Członkowie redakcji odpowiedzialni byli również za zdobywanie informacji i poszukiwanie ciekawych i wiarygodnych materiałów, o co w warunkach działalności podziemnej było bardzo trudno. W trosce o rzetelność publikowanych materiałów zalecano m.in. sprawdzanie ich i weryfikowanie przynajmniej przez dwóch informatörów. Ważnym źródłem wiedzy był również nasłuch rozgłośni zagranicznych: Radia Wolna Europa i Głosu Ameryki. Wraz z rozwojem prasy podziemnej powstawały niezależne agencje informacyjne, co zapewniało coraz większy profesjonalizm. Funkcjonowały trzy możliwe drogi realizacji niedozwolonego druku. Poza posiadaniem własnej zakonspirowanej drukarni, w grę wchodziło zamówienie druku na innym terenie, najczęściej za granicą i nielegalne sprowadzenie go do kraju lub w istniejących na terenie kraju legalnych drukarniach, z pominięciem wszakże obowiązujących formalności oraz bez wiedzy przełożonych – metodę tę zwano „drukami na dojściach”. Dominowała ona w ruchu wydawniczym NSZZ Solidarność, zwłaszcza po 1983 r. Według szacunków jednego z niezależnych wydawców około 80% publikacji wydrukowano w różnych, legalnie działających, drukarniach i punktach tzw. małej poligrafii ulokowanych w państwowych urzędach i instytucjach [Pokorzyńska, 2011, s. 160]. Podziemna poligrafia zmagala się z najrozmaitszymi problemami. Trudności z dostępem do tradycyjnych środków drukarskich powodowały rozwój własnej myśli technicznej. Kłopoty sprawiał transport, przechowywanie oraz kolportaż. Niezwykle trudne były kwestie organizacyjne, poszukiwanie współpracowników, zabezpieczenie przed dekonspiracją. Nakład z drukarni trafiał do hurtowni, a stamtąd odbierany był przez kolporterów, którzy rozprowadzali go w swoim otoczeniu. Działacze podziemia rozkładali również ulotki i cienkie gazetki na klatkach schodowych lub wrzucali je do skrzynek pocztowych. Wszystko to odbywało się pomimo działań agenturalnych sił milicyjnych, służby bezpieczeństwa, a nawet wywiadu, oraz perspektywy represji – drukarzom podziemia antykomunistycznego groziły kilkuletnie wyroki więzienia [Pokorzyńska, 2011, s. 162–174].

Przegląd ważniejszych tytułów niezależnej prasy znajdujących się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu.

W okresie poprzedzającym powstanie NSZZ Solidarność najważniejsze i najbardziej opiniotwórcze były periodyki wydawane przez największe struktury opozycyjne: Komitet Obrony Robotników (KOR) oraz Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO). Wydarzenia czerwca 1976 r. stały się bezpośrednią przyczyną powstania KOR-u. W organizacji tej od początku myślano o stworzeniu niezależnego od cenzury pisma, które informowałoby o bieżących wydarzeniach. Pod koniec września 1976 r. ukazał się pierwszy numer „Biuletynu Informacyjnego”, redagowanego przez Seweryna Blumsztajna, Jana Lityńskiego, Antoniego Liberę i Adama Wojciechowskiego. Pierwsze numery wyglądały bardzo skromnie, miały postać maszynopisu. Od 1977 r. pismo zaczęło drukować na powielaczu, co wpłynęło na wzrost nakładu i objętości. W kolejnym roku ukazał się pierwszy numer miesięcznika „Opinia” – pisma ROPCiO w Polsce. Po raz pierwszy obok składu redakcji (Leszek Moczulski, Kazimierz Janusz, Wojciech Ziemiński) podano również jej adres – prywatne mieszkanie jednego z redaktorów. Pismo produkowane było na powielaczu w nakładach od tysiąca do trzech tysięcy egzemplarzy. Każdy numer drukowano w kilku miejscach, by zapobiec konfiskacie całego nakładu. Na łamach „Opinii” przeważały teksty o charakterze informacyjnym, w tym serwisy z wydarzeń na świecie [Waligóra, 2011]. W połowie 1978 r., w wyniku konfliktu, wykluczony z redakcji Leszek Moczulski założył nowe pismo – „Droga”, ukazujące się początkowo jako organ ROPCiO, a od numeru dziesiątego Konfederacji Polski Niepodległej. W przeciwieństwie do „Opinii” w nowym piśmie większą wagę przykładano do publicystyki. Ukazywało się nieregularnie, a trzy numery w całości zostały skonfiskowane przez Służbę Bezpieczeństwa [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s. 28].

Liczącym się czasopismem tego okresu był „Głos. Niezależny Miesięcznik Społeczno-Polityczny” wydawany przez środowisko KOR, który szybko stał się trybuną ideową prawego skrzydła KOR skupionego wokół Antoniego Macierewicza. Adresowany był do środowiska inteligenckiego. Od 1990 r. ukazuje się w edycji oficjalnej. Latem 1978 r. przedstawiciele korowskiej lewicy (m.in. Jacek Kuroń, Adam Michnik, Konrad Bieliński) założyli nowe pismo pt. „Krytyka. Kwartalnik Polityczny”. Wyróżniało się ono wysokim poziomem i adresowane było do wyrobionego intelektualnie czytelnika. Czasopismo wydawała Niezależnej Oficyna Wydawnicza NOWA, a od numeru 34/35 z 1990 r. ukazuje się oficjalnie [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s. 30].

W okresie przed powstaniem NSZZ Solidarność ważną rolę odgrywała prasa środowisk młodzieżowych i studenckich. W zbiorach BUWr znajduje się najważniejszy spośród tytułów w tej grupie – gdański „Bratniak”, wydawany przez młodzieżowe środowisko tworzące w Gdańsku ROPCiO i SKS (Studencki Komitet Strajkowy), a następnie od 1979 r. Ruch Młodej Polski.

„Bratniak” pomyślany był jako pismo studenckie, dominowała w nim publicystyka, a w późniejszych numerach zamieszczano nawet zdjęcia, co było zjawiskiem rzadkim w prasie drugoobiegowej. Innym ważnym pismem redagowanym w środowisku młodzieżowym w okresie przed powstaniem Solidarności były lubelskie „Spotkania. Niezależne Pismo Młodych Katolików”, ukazujące się w Lublinie od 1977 r. (jeszcze przed biuletynami KOR-u) w formie maszynopisu powielonego. Wokół pisma skupiali się ludzie w różny sposób związani z Kościołem katolickim i ośrodkami inteligencji w Polsce. Pismo posiadało swoje oddziały w Warszawie, Krakowie i Paryżu. Inspiracją jego powstania były wykłady Władysława Bartoszewskiego na KUL-u, poświęcone Polskiemu Państwu Podziemnemu w okresie II wojny światowej, w tym zagadnieniu podziemnego ruchu wydawniczego. Na łamach czasopisma przeważała publicystyka społeczna, historia i filozofia, publikowano dokumenty Episkopatu Polski, a także związane z pontyfikatem Jana Pawła II. Poruszano też tematy związane z wielokulturowością oraz rolą Kościoła katolickiego w Polsce i innych krajach socjalistycznych. Pismo było kolportowane w największych ośrodkach akademickich i ukazywało się także po wprowadzeniu stanu wojennego [Wejman, 2011].

We wrocławskim środowisku studenckim w 1978 r. powstał „Podaj Dalej. Biuletyn Informacyjny Studenckiego Komitetu Solidarności we Wrocławiu”. Przeważały w nim informacje o represjach, działaniach SKS i innych organizacji opozycyjnych. Od numeru dziewiątego pismo zaczęło drukować razem z nowo powstałym „Akademickim Pismem Informacyjnym”, które, wbrew tytułowi, zajmowało się przede wszystkim publicystyką [Rudka, 2001, s. 177]. W środowisku studenckim i młodzieżowym ukazywały się również: „Indeks” (Kraków, Warszawa, Łódź, Wrocław), „Sygnał” oraz dziesiątki innych. Niestety w zasobach zgromadzonych w BUWr istnieją duże luki (117 numerów na około 400 wydanych). Spośród 39 tytułów pism bezdebitowych wydawanych przez uczelnie wrocławskie zgromadzono ok. 85%, natomiast 31 tytułów i publikacji innych ośrodków akademickich z lat 1973–1989 jest kompletnych w ok. 20%.

Także w środowiskach uczniowskich chęć włączenia się w działalność ruchów opozycji demokratycznej zaowocowała powstaniem niezależnych pisemek w wielu miastach Polski. Największą inicjatywę przejawiała w tym zakresie Federacja Młodzieży Walczącej, która we wszystkich większych ośrodkach wydawała swoje tytuły, ogółem było ich aż 133. W zbiorach BUWr jest dziesięć tytułów: z Gdańska („Monit”), Gdyni („Antymatyka”), Krakowa („BMW”), Wrocławia („Szkola Podziemna”, „Wieszcz”, „Barykada”, „Impuls”), Łodzi („Stara Wiara”), Warszawy („Nasze Wiadomości”, „Nie Chcemy Komuny”). Właśnie dzięki tym publikacjom wielu uczniów szkół średnich po raz pierwszy zetknęło się z działalnością opozycyjną, a czasopisma te stały się pierwszym miejscem prezentacji opozycyjnych poglądów. W BUWr zgromadzono około 40% wydanych numerów tych tytułów.

Przed sierpniem 1980 roku działalność wydawnicza skierowana była także do środowiska robotniczego i chłopskiego. Największy zasięg miał wydawany przez KSS KOR „Robotnik”, który ukazywał się od września 1977 r. do grudnia 1981 r. z inicjatywy Jana Lityńskiego, Wojciecha Onyszkiewicza i Henryka Wujca. Z pismem współpracowało wielu niejawnych redaktorów, którzy pisali o sprawach codziennych, o prawach obywatelskich i robotniczych. Początkowo drukowany na powielaczu spirytusowym „Robotnik” liczył zaledwie cztery strony w formacie A4, z czasem osiągnął nakład kilkunastu tysięcy egzemplarzy. W 1978 r. zmieniono technikę na sitodruki zastosowane udoskonalenia techniczne (m.in. przygotowanie farby drukarskiej o nowym składzie na bazie pasty bhp Komfort) i organizacyjne (dwuosobowa obsługa ramki). Zmniejszenie czcionki umożliwiło zwiększenie nakładu i ułatwiło kolportaż. Od numeru 73. dodano informację: „Pismo Współpracujące z NSZZ Solidarność Region Mazowsze”, a następnie „Regionów Mazowsze, Małopolska, Świętokrzyski, Jelenia Góra, Toruń”. „Robotnik” docierał do kilkudziesięciu miast i szybko znalazł naśladowców [Zaremba, 2011]. W BUWr znajdują się jedynie pojedyncze numery tego tytułu.

Prasa bezdebitowa wydawana przez organizatorów niezależnego ruchu chłopskiego jest w zbiorach BUWr reprezentowana bardzo skromnie, zarówno jeśli chodzi o liczbę tytułów, jak i ich zasób (ok. 50% numerów). Spośród mniej więcej stu trzydziestu tytułów jakie ukazywały się w latach 1977–1989 [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s. 111] można w BUWr znaleźć zaledwie kilka, w większości z regionu Dolnego Śląska. Od kwietnia 1979 r. ukazywała się „Placówka” Niezależnego Ruchu Chłopskiego, a od listopada 1983 r. Oddział Dolnośląski Ogólnopolskiego Komitetu Oporu Rolników i Robotników zaczął wydawać publicystyczne czasopismo „Gospodarz”. Składało się ono z czterech stron drukowanych techniką offsetową i ukazywało się do roku 1984. Twórcy „Gospodarza” w większym stopniu skupiali się na tematach politycznych, „Placówki” na codziennych problemach [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s. 111]. W 1981 r. NZSS Rolników Indywidualnych Solidarność rozpoczęło wydawanie pisma publicystycznego „Nasza Ziemia”. Przed 13 grudnia 1981 r. ukazały się cztery numery. Wydawanie pisma wznowiono w 1988 r. W artykule „Do czytelników” określono zadania pisma jako służenie „sprawie odrodzenia społecznego wsi, rozwoju i pogłębiania demokracji oraz wszelkich form samorządności, zwalczaniu plag społecznych, kształtowaniu zgodnego współżycia wszystkich mieszkańców wsi, obronie żywotnych interesów rolnictwa i rolników” [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s. 107]. Słabością chłopskiego ruchu wydawniczego było to, że działalność edytorska koncentrowała się w miastach, co utrudniało rozprowadzanie materiałów wśród czytelników zainteresowanych poruszaną tematyką. Dotarcie do adresatów ograniczały ponadto niewielkie nakłady. Pomimo to pisma te dowodzą aktywności demokratycznej opozycji także w środowiskach wiejskich.

Bardzo ważną rolę odegrały niezależne czasopisma literackie, takie jak „Zapis”, „Kultura Niezależna”, „Puls. Nieregularny Kwartalnik Literacki”, „Tematy”. Ich wspólną cechą był bunt wobec sytuacji, w jakiej znaleźli się zarówno twórcy kultury, jak i jej odbiorcy. W BUWr zgromadzono ok. 90% wydanych numerów. „Zapis. Poezja, proza, eseje, felietony” – to pierwsze niezależne czasopismo literackie wydawane przez Niezależną Oficynę Wydawniczą stworzoną przez członków KOR-u: Mirosława Chojeckiego oraz współpracującego z nim Grzegorza Bogutę. Ukazywał się od stycznia 1977 r. do lipca 1981 r. w nakładach od kilkuset do kilku tysięcy egzemplarzy. Drukowany był techniką offsetową [Szaruga, 1992, s. 297–298].

Jednym z nielicznych periodyków, który ukazywał się regularnie co miesiąc (z dwumiesięczną przerwą wakacyjną) od września 1984 do czerwca 1991 r. była „Kultura Niezależna. Miesięcznik Komitetu Kultury Niezależnej”. Ukazywał się w Warszawie, początkowo w Wydawnictwie Przedświt, później w Oficynie Wydawniczej Pokolenie (od numeru 21 z 1986 r.), a następnie w Wydawnictwie Most (od numeru 32 z 1987 r.), a od numeru 63 z 1990 r. w Wydawnictwie PoMost. Od kwietnia 1990 r., po zniesieniu cenzury, miesięcznik zaczął funkcjonować w oficjalnym obiegu wydawniczym. Profil czasopisma określała zwięzła nota redakcyjna, która jako podstawowe postulaty pisma stawia omawianie aktualnych wydarzeń kulturalnych zachodzących w kraju oraz przedstawianie bogactwa i różnorodności ocen omawianych zjawisk [Patkaniowska, 1992, s. 297–298].

Trzeci ze wspomnianych tytułów, „Puls”, pojawił się jesienią 1977 r. w Łodzi. Inicjatorami powstania pisma była grupa przyjaciół: Jacek Berezin, Ewa Sułkowska-Berezin, Tomasz Filipczak, Witold Sułkowski i Tadeusz Walendowski. Ku zaskoczeniu wielu sceptyków „Puls” nie okazał się ani efemerydą, ani prowincjonalnym przedsięwzięciem. Na jego łamach drukowali swe teksty m. in. Stanisław Barańczak, Adam Michnik, Leszek Szaruga i Janusz Anderman. Najbardziej znane egzemplarze „Pulsu” drukowane były dzięki nawiązaniu kontaktów ze środowiskiem warszawskim w NOWEJ – był to tzw. nakład masowy (1000–2000 egzemplarzy). W Łodzi natomiast, gdzie przygotowywano pierwszy nakład, powstała tzw. edycja bibliofilska „Pulsu”, co było ewenementem w podziemnym ruchu wydawniczym. W ten sposób ukazało się sześć numerów rozprowadzanych tylko wśród stałych odbiorców. Cechą charakterystyczną tych numerów były ilustracje: zdjęcia autorstwa Bartosza Pietrzaka oraz reprodukcje grafik tematycznie związane z danym numerem. Ilustracje pojawiały się również w tzw. nakładzie masowym. Ciekawym zjawiskiem były również zagraniczne edycje „Pulsu”. Jeden numer ukazał się w Sztokholmie, a kolejne w Londynie, gdzie wydawcą był Jan Chodakowski. Po 1981 r. było to stałe i jedyne miejsce wydawania pisma [Gawroński, 1991, s. 30–49]. Obie edycje wraz z wersją miniaturową znajdują się w zbiorach BUWr oraz Bibliotek Instytutów Historycznego i Filologii Polskiej UW.

Aspiracje do bycia „forum konfrontacji poglądów wszystkich, którym bliska jest idea swobody życia politycznego, kulturalnego, naukowego, realizacja praw obywatelskich i wyjście naszego kraju z kryzysu gospodarczego” [Budrewicz, 1979, s. 1] miał wydawany we Wrocławiu przez Studencką Oficynę Wydawniczą, periodyk „Tematy. Pismo Społeczno-Kulturalne”. Spotkał się on jednak z krytyką, szczególnie źle oceniano tłumaczenia (m.in. tekstów Marcusego), a pozytywnie oceniono tylko publicystykę, nie dorównywał poziomem innym czasopismom o podobnym charakterze [Rudka, 2001, s. 180].

Niektóre powstałe w latach 1980–1981 tytuły zniknęły z chwilą wprowadzenia stanu wojennego. Obrana przez władze strategia, zakładająca ograniczenie życia twórczego prowadzonego legalnie, przyniosła efekt odwrotny od zamierzonego. Ze względu na brak możliwości publikowania, do podziemnych redakcji i wydawnictw zaczęli zgłaszać się autorzy, którzy wcześniej ich unikali. Pierwsze inicjatywy o charakterze literackim i kulturalnym powstały wiosną 1982 r. W zbiorach BUWr można znaleźć m.in. takie tytuły jak: „Wolna Kultura. Niezależne Pismo Społeczno-Kulturalne” wydawane we Wrocławiu (maszynopis powielony), „Wezwanie. Niezależne Pismo Literackie” i „Ziarno. Przegląd Myśli Niepodporządkowanej”, wydawane w Warszawie przez Wydawnictwo Przedświt (technika offsetowa), „Nowy Zapis” Wydawnictwo Społeczne KOS (technika offsetowa). Tak wspominał te publikacje współpracujący z drugim obiegiem Cezary Listowski: „Jawiło mi się jako coś niepojętego, że w sytuacji gdy wszystko się sypie, gdy – tak mi się wówczas wydawało, tak blisko jest zdławienia woli oporu społecznego co najmniej na kilka lat, komuś nadal się chce ryzykować wolność dla czegoś tak niekoniecznego jak literatura” [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s. 51]. Zbiory BUWr obejmują ok. 40% numerów tych tytułów.

W połowie lat 80. nastąpiła ewolucja prowadzonej przez państwo polityki kulturalnej i wydawniczej, polegająca na szerszym otwarciu na treści dotychczas niedopuszczane do publikacji przez cenzurę. Spowodowało to odpływ utworów do obiegu urzędowego i podważyło fundamenty istnienia obiegu niezależnego. Pojawiło się pytanie, czy warto narażać siebie i innych dla treści mogących ukazać się oficjalnie. Niemniej nadal „w podziemiu” ukazywały się periodyki prezentujące wysoki poziom. Jednym z nich był „Czas Kultury. Kultura, literatura, filozofia”, czasopismo społeczno-kulturalne wydawane w Poznaniu od 1985 r., które za cel stawiało sobie krytyczną analizę i wartościującą prezentację nowych zjawisk w kulturze. Od 1990 r. ukazuje się jako miesięcznik literacki w edycji oficjalnej. Inne tytuły z tego okresu, to: „Miesięcznik Małopolski” i „Arka” w Krakowie, wrocławska „Obecność. Niezależne Pismo Literackie”, warszawsko-łódzki „Kurs. Niezależny Miesięcznik Literacki”, „Podpunkt. Gdańskie Zeszyty Literackie”, „Almanach Humanistyczny” w Warszawie. W BUWr zgromadzono ok. 50% wydanych numerów tych tytułów.

Najbardziej typowymi czasopismami bezdebitowymi w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, są niezależne pisma zakładowe, śródowniskowe i regionalne związane z NSZZ Solidarność, wydawane w latach 1980–1989. Zaczęły one powstawać w sierpniu 1980 r., początkowo jako organy komitetów strajkowych. Najślynniejszym z nich był dziennik „Strajkowy Biuletyn Informacyjny Solidarność” (komplet numerów w zasobach BUWr – brak tylko jednego), wydawany w Stoczni Gdańskiej w nakładzie 40 tys. egzemplarzy, rozprowadzanym po całym kraju. Tematyka pisma wykraczała poza problematykę zakładu, a jego wydawcą był Międzyzakładowy Komitet Strajkowy. Po powstaniu NSZZ Solidarność przystępujące do związku organizacje zakładowe bardzo szybko rozpoczęły wydawanie własnych pisemek. Swoje gazetki miały także uczelnie i struktury Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Drukowano je głównie na powielaczach, maszynach offsetowych i kserografach. Pisma tego typu stanowią ponad połowę wszystkich zbiorów czasopism bezdebitowych zgromadzonych w BUWr. Są wśród nich tytuły z całego kraju, ale większość stanowią publikacje wrocławskie i dolnośląskie. Wprowadzenie stanu wojennego nie przerwało wydawania prasy zakładowej, chociaż druk musiał odbywać się w warunkach konspiracyjnych. Zamieszanie w pierwszych dniach stanu wojennego umożliwiło zabezpieczenie przez tworzące się struktury podziemne sporej ilości sprzętu drukarskiego, farby i papieru. Początkowo większość pism produkowano na powielaczach, po 1983 r. zaczęła się rozpowszechniać technika sitodruku, a po 1985 r. coraz więcej pism niezależnych korzystało z offsetów nielegalnie dostarczanych do Polski z Zachodu. Pisma zakładowe odegrały bardzo ważną rolę, ponieważ przyczyniły się w dużej mierze do powstawania i rozwoju struktur związkowych, także ze względu na konieczność zaangażowania w kolportaż dużej liczby osób. Publikacje te stanowiły ważne źródło informacji alternatywne do oficjalnych środków masowego przekazu [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s. 81].

W latach 1982–1990 dominowała prasa niezależna ugrupowań niepodległościowych, takich jak Solidarność Walcząca, Konfederacja Polski Niepodległej, Liberalno-Demokratyczna Partia Niepodległość czy inne mniejsze ugrupowania. Najważniejsze tytuły – na przykład „Biuletyn Dolnośląski” – zaczęły ukazywać się jeszcze w latach wcześniejszych. Członkowie wrocławskiego Klubu Samoobrony Społecznej 3 maja 1979 na swoim założycielskim zebraniu w mieszkaniu prof. Mirosławy Chamcówny zadecydowali o wydaniu własnego czasopisma informacyjnego, którego pierwszy numer ukazał się w czerwcu tego roku w nakładzie ok. 500 egzemplarzy. „Biuletyn Dolnośląski” miał format A4, składał się z dziesięciu stron wydrukowanych jednostronnie (następne numery drukowano na obu stronach kartki). Do marca 1980 r. pismo nosiło podtytuł „Pismo Klubu Samoobrony Społecznej we Wrocławiu”, później, po oddzieleniu się od KSS, „Miesięcznik Niezależny” (do sierpnia 1985 r.). Organizatorem druku był początkowo Piotr

Starzyński. Od grudnia 1979 r. z pismem związał się Kornel Morawiecki, który w następnych latach wywarł znaczący wpływ na kształt „Biuletynu Dolnośląskiego”. Stał się on faktycznym redaktorem naczelnym, a także głównym kolporterem i organizatorem, który na długi czas ustabilizował sytuację pisma. Było to najpoważniejsze opozycyjne czasopismo na Dolnym Śląsku przed Sierpniem 1980 r., a zarazem najregularniej ukazujące się spośród innych podziemnych wydawnictw w Polsce („Biuletyn Dolnośląski”, 2011). W BUWr znajduje się ok. 90% spośród wszystkich wydanych numerów tego tytułu.

Obok „Biuletynu Dolnośląskiego” ukazywały się w tym czasie inne ważne tytuły. We Wrocławiu: „Solidarność Walcząca”, „BIS” i „Replika”, w Katowicach: „WiS. Wolni i Solidarni”, „PIK Podziemny Informator Katowicki”, w Poznaniu: „Solidarność Walcząca Oddziału Poznańskiego”, „Czas”, „Czas Kultury”, w Gdańsku: „Solidarność Walcząca Oddziału Trójmiasto”, w Rzeszowie „Galicja”, w Lublinie „Solidarność Walcząca Oddziału Lubelskiego”, w Szczecinie „Gryf” oraz inne tytuły wydawane przez organizacje współpracujące z Solidarnością Walcząca (z czasem przez nią przejęte). Oprócz niezależnych czasopism SW ważną rolę w życiu politycznym i społecznym odegrały pisma innych partii i ugrupowań niepodległościowych. W zbiorach BUWr znalazły się takie tytuły, jak wydawane przez Konfederację Polski Niepodległej wspomniana już „Droga”, „Gazeta Polska”, „Wolny Czyn”, „Orzeł Biały”, „Contra”, „Pobudka”. W wyniku rozłamu KPN w 1985 r. powstała Polska Partia Niepodległość, której organy prasowe wydawane były przez Oficynę Wydawniczą im. Jerzego Łojka. Spośród nich w zbiorach BUWr znajdują się „Czyn” oraz „Polonia Restituta”. W 1984 r. powstała Liberalno-Demokratyczna Partia Niepodległość, która wydawała „Niepodległość” i „ABC – Adriatyk, Bałtyk, Morze Czarne”, założone przez Bronisława Komorowskiego. Oprócz wyżej wymienionych tytułów, do 1990 r. istniało wiele innych czasopism bezdebitowych związanych z mniejszymi ugrupowaniami opozycyjnymi tego okresu [Marcinkiewicz i Ligarski, 2010, s.104]. Trudności z ustaleniem całkowitej liczby numerów, które się ukazały, nie pozwalają na dokładne określenie kompletności zgromadzonych w BUWr zasobów (w przybliżeniu 60%).

Czasopisma niezależne odegrały ogromną rolę w najnowszej historii Polski i stanowią nieocenione źródło do badań dla politologów, historyków, socjologów, kulturoznawców, językoznawców, księgoznawców i prasoznawców. Książki wydawane w drugim obiegu w większości doczekały się nowych wydań i czytelnicy wolą raczej sięgać po publikacje nowsze i atrakcyjne edytorsko, aniżeli po siermiężne i mało czytelne wydania podziemne. Księgozbiór, do którego nikt nie sięga - poza nieliczną grupą badaczy - staje się dla biblioteki swego rodzaju balastem. Inaczej sprawa wygląda z czasopismami bezdebitowymi. Nie mogły i nie będą mogły one zostać niczym zastąpione, każdy tytuł, każdy numer jest unikatem. Dlatego tak ważne jest

szczególne opracowanie zbiorów. Wiele tytułów prasy podziemnej doczekało się własnych monografii, część została zdigitalizowana, co gwarantuje ochronę prezentowanych treści i umożliwia ich udostępnianie wszystkim zainteresowanym.

Bibliografia

- Bibliografia niezależnych wydawnictw ciągłych z lat 1976-1990*. Warszawa, 2001.
- Budrewicz L. (i in.) (1979), *Wstęp*. „Tematy”, nr 1, s. 1.
- Chojnacki W., Jastrzębski M. (1993), *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce. T. 2, 1 I 1986 - 31 XII 1987*. Warszawa.
- Chuchro E. (1998), *Czasopisma drugiego obiegu lat 1981-1989 – pytanie o tożsamość kultury*. „Prace Polonistyczne”, seria 53, s. 221-243.
- Dorosz B. (1992), *Literatura i krytyka w drugim obiegu (1977-1989). Rekonesans bibliograficzny w zakresie druków zwartych*. W: Piśmiennictwo, systemy kontroli, obiegi alternatywne. T. 1. Pod red. J. Kosteckiego i A. Brodzkiej. Warszawa, s. 335-355.
- Galek J. (i in.) (1981), *Do czytelników*. „Nasza Ziemia”, nr 1, s. 1.
- Gawroński A. (1991), *O łódzkim „Pulsie” uwag kilka*. W: Drugi obieg. Zbiór referatów wygłoszonych na seminarium poświęconym niezależnemu ruchowi wydawniczemu w Łodzi. Łódź, s. 30-49.
- Kaczorowski B. (red.) (2004), *Nowa encyklopedia powszechna PWN*. Wyd. 2 poszerz. i zm. Warszawa.
- Kamińska J. (1988), *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce. [T.1], 13 XII 1981 - VI 1986*. Paris.
- Katalog czasopism niezależnych (II obieg)* [online]. 2008 [dostęp: 2011-10-31]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bu.uni.wroc.pl/katalogi/czasopisma-drugiego-obiegu-informacje>.
- Konderak A. (1998), *Bibliografia prasy opozycyjnej w PRL do wprowadzenia stanu wojennego*. Lublin.
- Kostecki J., Brodzka A. (red.) (1992), *Piśmiennictwo, systemy kontroli, obiegi alternatywne*. Warszawa.
- Kuźmina D. (red.) (2011), *Bibliologia polityczna*. Warszawa.
- Marcinkiewicz M., Ligarski S. (red.) (2010), *Papierem w system. Prasa drugoobiegowa w PRL*. Szczecin.
- Murche-Kikut A. (1992), *Unabhängige Periodika aus Polen 1976-1990. Bestandkatalog. Zusammengestellt und bearb. 2 Aufl.* Bremen.
- Patkaniowska D. (1992), *Programy i spory literackie na łamach podziemnych czasopism literackich i społeczno-kulturalnych w latach 1982-1989*. W: Piśmiennictwo, systemy kontroli, obiegi alternatywne. T. 1. Pod red. J. Kosteckiego i A. Brodzkiej. Warszawa, s. 363-364.
- Pokorzyńska E. (2011), *Technika drukarni podziemnych. Od Powstania Styczniowego po czasy „Solidarności”*. W: Bibliologia polityczna. Pod red. D. Kuźmy. Warszawa, s. 159-175.

- Rudka Sz. (1992), *Wrocławskie pisma bezdebitowe 1973-1989. Bibliografia*. Wrocław.
- Rudka Sz. (2001), *Poza cenzurą. Wrocławska prasa bezdebitowa 1973-1989*. Warszawa-Wrocław.
- Siekierski St. (1992), *Drugi obieg. Uwagi o przyczynach powstania i społecznych funkcjach*. W: *Piśmiennictwo - systemy kontroli, obiegi alternatywne*. T. 1. Red. J. Kostecki i A. Brodzka. Warszawa, s. 291-292.
- Szaruga L. (1992), „Zapis”. *Wstęp do opisu*. W: *Piśmiennictwo - systemy kontroli, obiegi alternatywne*. Red. J. Kostecki i A. Brodzka. Warszawa, s. 297-298.
- Waligóra G., „Opinia” [online] [dostęp: 2013-07-30]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=%E2%80%9EOpinia%E2%80%9D>.
- Wejman W., „Spotkania – Niezależne Pismo Młodych Katolików” w Lublinie [online] [dostęp: 2013-07-30]. Dostępny w World Wide Web: http://teatrnn.pl/leksykon/node/290/spotkania_niezale%C5%BC-ne_pismo_m%C5%82odych_katolik%C3%B3w_w_lublinie.
- Wilk G. (2004), *Opozycja: Bezdebit –?*. W: *Česká a polská samizdatová literatura. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.–14. listopadu 2002 = Czeska i polska literatura drugiego obiegu*. Red. L. Martinek, M. Tichý. Opawa.
- Zaremba M., „Robotnik” [online] [dostęp: 2013-07-30]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=%E2%80%9ERobotnik%E2%80%9D>.

Maria Bosacka

***The “second circulation” journals in the collections
of the University Library in Wrocław***

Summary

The article describes the problem of the samizdat press on the example of selected reviews from the Wrocław University Library collections, indexed in a separate computer catalogue. In order to present and illustrate the phenomenon, the author selected the titles according to the role of each review, the range of impact and specific features. The paper discusses the beginnings of the independent editorial movement – the reviews related with the most relevant opposition organizations like Worker’s Defense Committee, Movement for Defense of Human and Civic Rights, Confederation of Independent Poland, and the student, youth, workers and peasants’ circles. It also mentions the independent literary and cultural magazines and the independence movement’s press. Most of the “second circulation” journals in the collection are related to the activity of Independent Self-Governing Trade Union “Solidarity”. The article’s goal is to show the important role of the independent reviews in Poland’s most recent history and to present them as a valuable source of investigation for historians, political science and cultural science researchers, sociologists and bibliographers.

MAGDALENA GWIOŹDZIK
Katowice

FREEDOM TO READ. “CENSORSHIP” ADDRESSED TO SCHOOL LIBRARIES IN THE USA

In 2014 most of the states in the USA are planning to implement new educational standards in teaching (The Common Core State Standards for English Language Arts & Literacy in History/Social Studies, Science, and Technical Subjects) [The Telegraph] in K-12 public schools [K12]. The purpose of these standards prepared by National Governors Association and the Council of Chief State School Officers is to help teachers be successful by providing clear goals for student learning¹. The Standards also supply knowledge in classical literature as well as literary non-fiction [English Language]. The importance of the standards arise from they have a great influence on the teaching programs and school libraries especially that the world literature has been censored for political, religious, moral and social reasons [Green, 1990].

It was subjected not only to juridical restrictions but also too many other restrictions such as the removal of school programs and libraries, publishing censorship or self-censorship of teachers and librarians [Burruss, 1989]. Other institutions such as universities, associations, book-sellers, organizations (PTA²), magazines (ex. *Newsletter on Intellectual Freedom*³) and courts and tribunals have joined the discussion about contemporary censorship.

---

¹ “High standards that are consistent across states provide teachers, parents, and students with a set of clear expectations that are aligned to the expectations in college and careers. The standards promote equity by ensuring all students, no matter where they live, are well prepared with the skills and knowledge necessary to collaborate and compete with their peers in the United States and abroad” [Common Core].

² The National PTA has created the Parents’ Guide to Student Success based on the Common Core, with individual guides for each grade level to download and share with families [Parents’ Guide].

³ *The Newsletter on Intellectual Freedom* is the only journal that reports attempts to remove materials from school and library shelves across the country. The *NIF* is the source for the latest information on intellectual freedom issues. Published bi-monthly by the Intellectual Freedom Committee of the American Library [Newsletter].

The United States Supreme Court supports the belief that “the right to explore different ideas” is a part of a “meaningful exercise of freedom of speech, press and political freedom” [Karolides, Bald and Sova, 2004, p. 49]. The First Amendment to the United States Constitution “guarantees all individuals the right to express their ideas without governmental interference, and to read and listen to the ideas of others” [Hudson, 2010]. Organizations of librarians, particularly the American Library Association (ALA), adheres to this point of view. ALA, founded on October 6, 1876 in Philadelphia, provides leadership for the development, promotion, and improvement of library and information services. It is the oldest and largest library association in the world. The position of the ALA is that intellectual freedom is “a natural right that every human being on this planet is born with, and that we should be able to see, read, or hear all sides of an issue before we decide what is the best thing for us to do” [ALA]. According to ALA, having all the possible information, we can make educated decisions in our lives and influence others to make educated decisions as well.

The purpose of ALA is to make all books available to everyone. The ALA encourages libraries to be proponents of information and work against issues of censorship so that everyone could get the same access regardless of religion, race and age. The ALA recalls the Constitution of the United States of America which says: “Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances” [Board of Education; First Amendment]. The position of ALA is supported by the Freedom to Read Foundation (FTRF) which is an organization affiliated with the ALA [Freedom]. This non-profit and educational organization protects and defends the First Amendment to the Constitution and supports the right of libraries to collect - and individuals to access information.

The matter of unlimited access to the literature was the subject of the trial under the U.S. Supreme Court which supported the claim of respondents alleging that the board of education’s actions had denied respondents’ rights under the First Amendment. Opponents point to the interpretation of this provision “in light of the special characteristics of the school environment” [Board of Education]. The special characteristics of the school library make that environment particularly appropriate for the recognition of such rights [Karolides, Bald and Sova, 2004, p. 49; Board of Education]. This means that there should be no censorship because everyone should have the freedom of speech and the right to read whatever he wants. Censorship reduces these rights. That may sound logical but do children count as “everyone”? The ALA has the answer – yes, they do, and they should be treated like adults. Parents conversely disagree.

Parents as well as religious organizations and representatives of the local authorities provide their own lists of books to that they think should be limited. Surprisingly, classical texts or the works of the Nobel Prize for Literature winners were on this list including *The Great Gatsby* by F. Scott Fitzgerald, *Oedipus Rex* by Sophocles, *The Canterbury Tales* by Geoffrey Chaucer, Shakespeare's tragedies and comedies such as *Hamlet*, *King Lear*, *The Merchant of Venice*, *The Twelfth Night*, *The Prince and the Pauper* by Mark Twain, *Wuthering Heights* by Emily Brontë or *Catch-22* by Joseph Heller [Karolides, Bald and Sova, 2004, p. 116-117].

In 1989, reading and holding the Bible at a school area by a university student was prohibited. A few years later, in 1993 in America, people organized a protest against placing the Bible in the school library as it was obscene and pornographic book [Karolides, Bald and Sova, 2004, p. 265-266].

A subversive content and vulgar language was found in Robert Cormier's psychological thriller, *I Am The Cheese*. What is more, *Nineteen Eighty-Four* by George Orwell was repeatedly removed from school libraries owing to its "indecent" and communism as was his novel *Animal Farm*. The novel *The Grapes of Wrath* by John Steinbeck aroused conflicting emotions because of its vulgar and obscene vocabulary, the negative representation of the characters, and inciting class hatred. The racial references were seen in the *Adventures of Huckleberry Finn* by Mark Twain and *Gone with the Wind* by Margaret Michell. *Slaughterhouse 5* by Kurt Vonnegut was called for removal because of its "obscenity, vulgar language, violence, ... wickedness ... unpatriotic image of war" [Karolides, Bald and Sova, 2004, p. 208]. In 1983, parents decided that the *Official Anne Frank* is too depressing as a school reading [Karolides, Bald and Sova, 2004, p. 465]. A list of 1 350 books which are inappropriate for various reasons was prepared by PAB-BIS (*Parents Against Bad Books In Schools*)⁴.

In 2012 the list of the most criticized books included a series of *Captain Underpants* by Dav Pilkey (offensive language, unsuited for age group), *Fifty Shades of Grey* by EL James (offensive language, sexually explicit), and *The Kite Runner* by Khaled Hosseini (homosexuality, offensive language, religious viewpoint, sexually explicit) [Perez, 2013]. These books should be either removed from the school libraries or at least access to them should be restricted (eg. borrowing under the written consent of parents), which in accordance with the principles of intellectual freedom expressed in the Constitution Libraries adopted by the American Library Association is only a compromise: "... to prohibit reading books is a dangerous thing. It could lead to a dangerous situation that we empty the libraries" [Karolides, Bald and Sova, 2004, p. 213].

---

⁴ As the evidence, parents wrote every inappropriate word out from these books. "Bad is what you think is bad for your child" [What is].

The basic reasons for censorship are moral religious, and social reasons and, in lesser extent, political issues. Some parents are afraid of their children's mental health. "There are very few libraries today in which I would leave my 13-year-old son unescorted", says the Executive Director of the Council for National Policy, Mr. Baldwin [Baldwin, 2006] He doesn't trust the ALA anymore. He admits that ALA defends books which feature "drug-gies, sex addicts, pedophiles, gang members and others on the fringes of society" [Baldwin, 2006]. It doesn't reflect, as the ALA says, the real life of Americans but, in fact, show pathetic behaviors and can be dangerous for everyone but mostly for young people who have not sorted their priorities yet. Those books, lying on libraries' shelves are not for everybody to read. But shockingly, it is observed that teachers – people who are supposed to lead the youth through their first years at school and show new horizons, whose work is to help – bring in potentially dangerous books to school libraries or act even worse – encourage to read those books by assigning them as mandatory reading assignments [Baldwin, 2006]. For example, a novel *Rainbow boys* tells about homosexual boys apparently making bad choices which leads to serious consequences such AIDS. Young people who do not know anything about the world yet, no matter how well they think they are informed, would automatically adapt this controversial knowledge. It is treating people who are only learning or even beginning to learn like fully grown and educated adults. Children should have their rights but not like every other person.

ALA responses to parents with a very immature answer. They created 'Banned Books Week'. "It's an ingenious tactic considering the ALA seems intent on phasing out the classics. However, parent researchers and bloggers have found many of these allegations to be false or grossly exaggerated. For example, the ALA counts ascensorship incidents as a parent simply requesting that the school or library be more age selective when assigning books or amend a teacher's mandatory reading list to include other books not so offensive. ... Banned Books Week was clearly designed by the ALA to direct attention away from the onslaught of violent, obscene literature in America's schools" [Baldwin, 2006].

The ALA also addresses its opinion to children. It says that adults sometimes forget that children have the same rights, "If a book you like is removed from the school or public library because someone does not think a young person should read it, you have the right to argue against this decision. You should talk to your parents about how you feel and they may be very supportive about you talking to the librarian, or to the principal, or even to the school board at one of its meetings" [ALA].

An ongoing discussion between parents, librarians, teachers and students shows that the problem is not easy to solve. Among the fighting sides the priority should be the interest of the children, it is not only a battle for

rights. Based on the general principle of the free development of library collections, without any political pressures, for which ALA fights, shaping decisions about individual collections in each library should be left to librarians. They know their users, their needs, and opportunities, as well as the requirements for them by the school. They also give the best chance of not being guided in this activity by prejudice. On the is basis, as well as taking into account financial possibilities, librarians prepare acquisition policy, which can be agreed with every concerned party (also with parents), so the activity is open and clear.

Bibliography

- ALA - American Library Association [online]. [Accessed on: 2013-05-01], <http://www.ala.org/>
- Baldwin S. (2006), Parents Protest American Library Association's 'Censorship'. "Human Events" [online]. 17.01.2006 [Accessed on: 2013-05-01], <http://www.humanevents.com/2006/01/17/parents-protest-american-library-associations-censorship/>
- Board of Education v. PICO*, 457 U.S. 853 (1982) [online]. 1982. [Accessed on: 2013-05-01], <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=457&invol=853>
- Burress L. (1989), *The Battle of the Books. Literary Censorship in Public Schools 1950-1985*. Metuchen.
- Common Core State Standards Initiative* [online]. [Accessed on: 2013-05-01], <http://www.corestandards.org/>
- English Language Arts Standards* [online]. [Accessed on: 2013-05-01], <http://www.corestandards.org/ELA-Literacy>
- First Amendment* [online]. [Accessed on: 2013-05-01], http://www.law.cornell.edu/constitution/first_amendment
- Freedom to Read Foundation* [online]. [Accessed on: 2013-05-01], <http://www.ftrf.org/>
- Green J. (1990), *Encyclopedia of Censorship*. New York.
- Hudson D. L. (jr.) (2010), *Participant in famous book-banning case looks back* [online]. [Accessed on: 2013-05-01], <http://archive.firstamendmentcenter.org/analysis.aspx?id=23438>
- K 12 How a K¹² Education Works* [online] [Accessed on: 2013-05-01] <http://www.k12.com/what-is-k12#.UYa6PUqy6M1>
- Karolides N. J., Bald M., Sova D. B. (2004), *100 zakazanych książek. Historia cenzury dzieł literatury światowej*. Warszawa.
- Newsletter on Intellectual Freedom* [online]. American Library Association, 1997-2013 [Accessed on: 2013-05-01], <http://www.ala.org/offices/oif/oifprograms/ifpubs/nif/newsletterintellectual>
- Parents' Guide to Student Success* [online] 2013 [Accessed on: 2013-05-01], <http://pta.org/parents/content.cfm?ItemNumber=2583>
- Perez N. (2013), *Dav Pilkey's Captain Underpants tops the frequently challenged books list of 2012* [online]. [Accessed on:

2013-05-01], <http://www.pabbis.com/listoflistsintro.html>

Catcher-in-the-Rye-dropped-from-US-school-curriculum.html

The Telegraph [online] 2013 [Accessed on: 2013-05-01], <http://www.telegraph.co.uk/culture/books/booknews/9729383/>

What is the PABBIS List of Lists? [online]. [Accessed on: 2013-05-01], <http://www.pabbis.com/listoflistsintro.html>

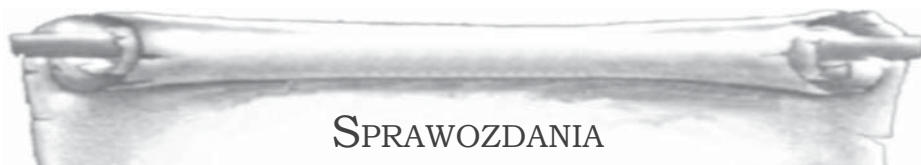
Magdalena Gwioździk

Wolność czytania. „Cenzura” dotycząca szkolnych bibliotek w USA

Streszczenie

W tekście zwrócono uwagę na różne aspekty ograniczeń dostępu do literatury w szkolnych bibliotekach USA. Przedstawiono toczącą się dyskusję w tym zakresie, prowadzoną głównie przez odpowiedzialne za standardy nauczania agendy rządowe, nauczycieli, American Library Association (ALA) oraz organizacje rodziców. Wskazano przygotowywane listy książek, z klasyką literatury światowej, do których dostęp dla dzieci powinien być ograniczony lub zabroniony, głównie ze względów obyczajowych, społecznych, moralnych, religijnych, niekiedy także politycznych. Opisano działania, podejmowane przez ALA, służące promowaniu wolności lektury, jak tygodnie zakazanych książek. Uznano, że bibliotekarze, którzy orientują się w potrzebach i możliwościach czytelników, a także wymaganiach szkół, są najlepiej przygotowani do kształtowania polityki gromadzenia i wykorzystania zbiorów, z uzgodnieniem oczekiwań każdej z zainteresowanych stron.

SPRAWOZDANIA

SABINA KWIECIEŃ

BEATA LANGER

*Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*

II KONFERENCJA NAUKOWA „NAUKA O INFORMACJI (INFORMACJA NAUKOWA) W OKRESIE ZMIAN”.

WARSZAWA, 15-16 KWIETNIA 2013 ROKU

Zakład Systemów Informacyjnych Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Polska Sekcja International Society for Knowledge Organization – ISKO PL zorganizowali w kwietniu 2013 roku drugą międzynarodową konferencję zatytułowaną „Nauka o informacji (informacja naukowa) w okresie zmian”. Obrady toczyły się w Warszawie w Pałacu Kazimierzowskim znajdującym się na terenie kampusu Uniwersytetu Warszawskiego oraz w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych¹.

Podczas dwóch dni konferencji przedstawiono prawie pięćdziesiąt referatów, a w trakcie sesji posterowej osiem prezentacji w formie plakatów naukowych. W obradach udział wzięli przedstawiciele ośrodków naukowych i akademickich z Algierii, Bułgarii, Francji, Holandii, Litwy, Niemiec, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Polskę reprezentowali prelegenci z Katowic, Krakowa, Lublina, Łodzi, Olsztyna, Szczecina, Warszawy i Wrocławia.

Głównym tematem konferencji były zmiany zachodzące w różnych obszarach pola badawczego nauki o informacji, szczególnie w postrzeganiu jej celów poznawczych i powiązań z innymi naukami oraz postęp w działalności informacyjnej i stosowanej w niej technologii informacyjnej. Zaznaczono, jak ważnym elementem nauki o informacji jest monitorowanie przemian, prezentacja nowych koncepcji i metod badawczych oraz projektowanych i wdrażanych nowych rozwiązań służących doskonaleniu usług informacyjnych.

---

¹ Informacje o konferencji, jej programie oraz tematyce podane za: http://www.lis.uw.edu.pl/nauka/?page_id=34

Konferencja służyć miała przede wszystkim wymianie doświadczeń między badaczami reprezentującymi różne dyscypliny nauki zajmujące się problematyką rozwijania nowoczesnych usług informacyjnych a praktykami.

Zakres tematyczny konferencji objął szeroką gamę teoretycznych i praktycznych aspektów nowoczesnych usług informacyjnych, ich organizacji i zarządzania, ewaluacji, wykorzystywania oraz stosowanych w nich metod i technologii. W wystąpieniach skupiano się wokół zagadnień zaproponowanych przez organizatorów: teoretyczne podstawy nauki o informacji, metodologia badań w nauce o informacji, projektowanie systemów i serwisów informacyjnych – narzędzia, badania efektywności, mobilny dostęp do informacji, zarządzanie informacją i wiedzą, narzędzia i metody wyszukiwania informacji, organizacja wiedzy, klasyfikacja i indeksowanie zasobów informacyjnych, przetwarzanie języka naturalnego, architektura informacji, biblioteki cyfrowe, repozytoria cyfrowe, e-publishing, informacja specjalistyczna: publiczna, medyczna, biznesowa, w naukach humanistycznych, w naukach ścisłych, *information literacy*, badania zachowań informacyjnych użytkowników i użytkowania informacji, społeczna recepcja technologii informacyjnych i rola ICT w życiu społecznym, prawne i etyczne aspekty działalności informacyjnej, środowisko informacyjne i ekologia informacji, komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym, ilościowe badania piśmiennictwa naukowego (webometria, infometria, bibliometria), nowoczesne usługi informacyjne w bibliotekach, rozwój zawodów informacyjnych, role bibliotekarzy w zmieniającym się środowisku technologicznym, kształcenie specjalistów informacji.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonała prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata – Przewodnicząca Rady Naukowej Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW oraz kierownik Zakładu Systemów Informacyjnych. Wystąpienia powitalne wygłosili m.in. przedstawiciele władz Uniwersytetu Warszawskiego, a także prof. dr hab. Dariusz Kuźmina – Dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW oraz prof. dr hab. Wiesław Babik z Uniwersytetu Jagiellońskiego, koordynujący Polską Sekcję ISKO.

Spotkanie konferencyjne podzielono na obrady w dwóch sesjach plenarnych oraz w ośmiu wykładowych i jednej plakatowej, zgrupowanych według następujących obszarów tematycznych: edukacja informacyjna i zasoby cyfrowe; zawody, produkty, usługi informacyjne, teoria i metodologia nauki o informacji; informacja naukowa i komunikacja w nauce; problemy i metody organizacji wiedzy; zachowania informacyjne; centra informacji; systemy informacji; serwisy informacji; koncepcje informacji; strategie informacyjne. Nowością była forma jednej z sesji – ten rodzaj spotkania określa się mianem sesji posterowej lub plakatowej – uczestnicy dyskutują przy rozwieszonych plakatach naukowych. Sesje posterowe są bardzo efektywną formą prezentacji i coraz częściej stanowią ważną część konferencji naukowych. Umożliwiają one swobodną wymianę zdań osób bezpośrednio zainteresowanych

tematem i ułatwiają nawiązywanie osobistych kontaktów. Podczas omawianej konferencji uczestnicy przywieźli swoje prezentacje w postaci dużych plakatów, które powieszono na przygotowanych stojakach. Autorzy stanęli przed nimi o wyznaczonej w programie porze. Zainteresowani podchodzili, oglądali i dyskutowali w bezpośrednim kontakcie z autorami, mając przez oczyma wszystkie potrzebne dane i ilustracje.

Ze względu na dużą liczbę wystąpień w sprawozdaniu przybliżone zostaną tylko dwie sesje plenarne. W czasie pierwszej z nich, której przewodniczyła profesor Barbara Sosińska-Kalata swoje referaty przedstawili profesorowie: Dawid Nicholas (College of Communication and Information University of Tennessee, USA), Mieczysław Muraszkiewicz (Politechnika Warszawska), dr Bruno Jacobfeuerborn z Deutsche Telekom oraz Sebastian Grabowski, reprezentujący Telekomunikację Polską.

Profesor Dawid Nicholas w wystąpieniu *The Times They Are a-Changin' (again!): the second, great digital transition to the mobile. Implications for information scientists, publishers, educationalists, librarians and society* mówił o zachowaniach użytkowników wyszukujących informacje za pomocą urządzeń mobilnych (smartfonów i tabletów). Z kolei profesor Mieczysław Muraszkiewicz w referacie *Information Overload and Information Science* poruszył problematykę przeciążenia informacją i szukał sposobów unikania pułapek przeładowania informacyjnego.

Druga sesja plenarna prowadzona przez prof. dr hab. Marię Próchnicką zgromadziła takich prelegentów jak: Widad Mustafa El Hadi (University of Lille), Krystyna Matusiak (University of Denver), Robin Effing (University of Twente), Andrus Suminas (Vilnius University). Pierwsza z wymienionych referentek w swojej prezentacji zatytułowanej *Digital Cultures and Universality in Knowledge Organization (KO)* poruszyła problem organizacji wiedzy wobec rosnącego zapotrzebowania na zorganizowanie informacji cyfrowych. Prelegentka zwróciła również uwagę, że zwiększenie znaczenia nowych mediów prowadzi pracowników informacji do rozwijania nowych metod indeksowania rosnących cyfrowych treści i dostosowywania ich do nowych nośników informacji i repozytoriów. Kolejna referentka, profesor Krystyna Matusiak zatytułowała swoje wystąpienie *Digitization for Access and Preservation: The Evolving Debate in the Cultural Heritage Community*. Badaczka poruszyła w nim problem digitalizacji będącej formą zachowania dziedzictwa kulturowego. Prezentacja zawierała informacje o toczącej się aktualnie debacie wokół cyfryzacji traktowanej jako strategia w zakresie konserwacji. Uczona omówiła także koncepcję ochrony zasobów cyfrowych w świetle długoterminowego zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego. Robin Effing z Saxion University of Applied Sciences Enschede Netherlands poruszył problematykę mediów społecznościowych. W wystąpieniu zatytułowanym *Social Media Strategy Design* wskazał, że badania literatury naukowej w zakresie tematu jego wystąpienia, wykazały, że nie ma zbyt wielu źró-

del poruszających problem mediów społecznościowych od strony strategii. Przynajmniej w artykułach naukowych, a konkretnie tych zaindeksowanych w bazach Scopus i Web of Science. Na podstawie wyników własnych badań empirycznych dotyczących strategii partii politycznych w Holandii (prowadzonych w omawianych mediach), w połączeniu z wynikami przeglądu literatury, można zaprojektować model społeczny planu omawianych mediów. Oferuje on wytyczne dotyczące dobrych i złych aspektów mediów społecznościowych. Ostatni prelegent drugiej sesji plenarnej, Andrius Suminas z Wilna, mówił o *Political News Sources: Traditional Media vs. New Media*. W swoim wystąpieniu wskazywał wyniki przeprowadzonych badań, które wskazują, że coraz bardziej spada wartość tradycyjnych mediów, a nowe media rosną w siłę, zwłaszcza w procesie upowszechniania politycznych wiadomości.

Wymienione w sprawozdaniu wystąpienia z sesji plenarnej, pozwoliły dać wgląd w kwestie implementacji myśli teoretycznej w praktykę. Wśród zachodzących zmian technologicznych widoczne są kolejnypola badawcze, inspirujące do dalszego poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące obecności i zachowań w społeczeństwie informacyjnym. Konferencja wskazała na zacieśniające się powiązania nauki o informacji z innymi dyscyplinami. Jednocześnie zwrócono uwagę, że zmieniająca się rzeczywistość informacyjna wymaga od badaczy odmiennego podejścia do tematyki.

RENATA ĆMIEL

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego

**„JEDNOŚĆ W RÓŻNORODNOŚCI. WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK
AKADEMICKICH” – KONFERENCJA W RAMACH
XXVII FORUM SEKCJI BIBLIOTEK SZKÓŁ WYŻSZYCH
STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH
(KATOWICE, 24 KWIETNIA 2013 ROKU)**

Konferencja „Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich” została zorganizowana przez Bibliotekę Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Federację Bibliotek Kościelnych FIDES oraz Sekcję Bibliotek Szkół Wyższych SBP w Katowicach.

Konferencję otworzyła dr Bogumiła Warząchowska, kierownik Biblioteki Teologicznej UŚ. Z ramienia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego, goszczącego w swoich murach uczestników konferencji, przemówił dziekan Wydziału ks. dr hab. prof. UŚ Antoni Bartoszek. Następnie głos zabrała Małgorzata Waga, pełnomocnik Dyrektora Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej (CINiBA) ds. Jakości Usług. Witając przybyłych, zwróciła uwagę na wartość spotkań zawodowych, które dają bibliotekarzom możliwość dzielenia się doświadczeniami. Wskazała na rolę jaką odgrywa w kulturze regionu CINiBA – wspólna inicjatywa Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego. CINiBA jest strukturą pod wieloma względami różnorodną, co pozwala na planowanie i wdrażanie nowych form działania – dotychczas nieznanymi, niedostępnymi lub nie stosowanymi w tradycyjnych bibliotekach. Wykorzystywanie i rozwijanie tych możliwości dowodzi, że środowiska bibliotekarskie są otwarte na nowe doświadczenia i na tym mogą budować swój potencjał.

Przewodnicząca Zarządu Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych przy ZO SBP w Katowicach, Anna Obrzut odczytała list Elżbiety Stefańczyk, przewodniczącej SBP, która pogratulowała organizatorom doboru tematyki oraz życzyła owocnych obrad.

O poprowadzenie pierwszej części konferencji poproszono dyrektora Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej dr. inż. Krzysztofa Ziotę.

Prezentację referatów rozpoczęła Ewa Dobrzyńska-Lankosz, dyrektor Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, będąca jednocześnie przewodniczącą Rady Wykonawczej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. Przedstawiła ona historię Konfe-

rencji, od roku 1997, kiedy to dyrektorzy bibliotek uniwersytetów, uczelni technicznych, rolniczych, pedagogicznych, ekonomicznych, medycznych, artystycznych oraz akademii wychowania fizycznego podjęli decyzję o jej powołaniu. Pierwotna nazwa – Konferencja Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych – 9 listopada 2007 r. zmieniona została na: Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. Obecnie Konferencja liczy 87 członków i jest organizacją reprezentującą polskie biblioteki akademickie. Jej celem jest m.in.: wspieranie, rozwijanie, udoskonalanie i promowanie bibliotek szkół wyższych. Ponadto, zgodnie z Regulaminem Konferencji, do jej zadań należy: przedstawianie opinii i stanowisk w sprawach dotyczących bibliotek, podejmowanie działań integrujących biblioteki szkół wyższych, wspieranie inicjatyw zmierzających do doskonalenia funkcjonowania bibliotek szkół wyższych, reprezentowanie interesów pracowników bibliotek szkół wyższych, dbałość o społeczny prestiż zawodu bibliotekarza i pracownika informacji naukowej. Konferencja podejmuje próby wpływu na treść aktów prawnych, dotyczących szeroko pojętego funkcjonowania systemu bibliotecznego-informacyjnego wyższych uczelni. Jej przedstawiciele wypowiedzieli się m.in. w sprawie wprowadzenia licencji krajowej na niektóre bazy danych, narodowego zasobu bibliotecznego, digitalizacji zbiorów oraz egzemplarza obowiązkowego w bibliotekach uniwersyteckich. Wielokrotnie działania Konferencji odnosiły się do zagadnień związanych z zawodem bibliotekarza: wymagań kwalifikacyjnych, etyki zawodu, wynagrodzeń pracowników bibliotek. W ramach Konferencji powołano różne zespoły robocze, m.in. zespół ds. multiwyszukiwarek, zespół ds. punktacji jednostek naukowych, zespół ds. standardów dla bibliotek naukowych, zespół ds. opracowania e-książek itd.

Referat pt. *Współpraca bibliotek uczelni medycznych – 30 lat doświadczeń* przedstawiła Renata Birska, dyrektor Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, zastępca przewodniczącej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych. Szczegółowo omówiła początki współpracy, która rozpoczęła się w roku 1981 – z inicjatywy ówczesnego Rektora Akademii Medycznej w Gdańsku zorganizowano wówczas pierwsze spotkanie dyrektorów bibliotek głównych uczelni medycznych i Głównej Biblioteki Lekarskiej. Następnie co roku odbywały się konferencje problemowe, podejmujące tematy wynikające z bieżącej działalności bibliotek, analizy potrzeb oraz zebranych doświadczeń. Omawiano zagadnienia dotyczące wypożyczeń międzybibliotecznych (głównie w kontekście trudności związanych z pozyskiwaniem czasopism zagranicznych), udostępniania prac doktorskich oraz problemy wymiany informacji o zasobach. Spektakularnym rezultatem dyskusji było utworzenie w Polskich Bibliotekach Medycznych Centralnego Katalogu Czasopism Zagranicznych, uwzględniającego zasoby 53 bibliotek uczelni medycznych, który został posadowiony na serwerze Głównej Biblioteki Lekarskiej. Do tej pory funkcjonuje również pionierski sys-

tem elektronicznej wymiany dokumentów doc@med. Zamówiony dokument zostaje zeskanowany i drogą elektroniczną przesłany do odbiorcy. Obecnie średni czas realizacji zamówienia poprzez ten system wynosi 5 godzin. Kolejnym aspektem współpracy bibliotek medycznych jest Kartoteka Haseł Przedmiotowych MESH. Istotne dla środowiska okazały się również zagadnienia dydaktyki bibliotecznej. Przygotowano propozycje programów dydaktycznych w zakresie informacji naukowej (*Program ramowego szkolenia z naukowej informacji medycznej dla studentów studiów doktoranckich*), duże znaczenie mają także międzynarodowe warsztaty edukacyjne prowadzone w ramach konferencji problemowych. Bardzo ważną okazała się współpraca bibliotek medycznych w zakresie bibliografii (Polska Bibliografia Lekarska) i bibliometrii. Publikacje naukowe pracowników są w niej rejestrowane przy użyciu systemu bibliograficzno-bibliometrycznego EXPERTUS. Od 2008 roku wydawany jest też półrocznik „Forum Bibliotek Medycznych” – miejsce publikowania materiałów z konferencji problemowych.

Kolejne wystąpienie, ks. dr. Jerzego Witczaka, przybliżyło dorobek Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w zakresie współpracy międzybibliotecznej. Podstawą powstania FIDES było ujednoczenie prac nad komputeryzacją bibliotek kościelnych, zbudowanie jednolitego systemu komputerowego i wspólnej bazy katalogowej i bibliograficznej. Grupa inicjująca (13 bibliotek), z ks. Krzysztofem Gonetem na czele, założyła Federację w 1991 roku. Obecnie Federację tworzą 84 biblioteki – wydziałów teologicznych, seminariów diecezjalnych, seminariów zakonnych, instytutów teologicznych, zakonów żeńskich i męskich oraz biblioteki parafialne i szkolne. Szczególną troską Federacji były zawsze wysokie standardy biblioteczne, aby je osiągnąć i utrzymać nawiązano współpracę z NUKAT oraz wdrożono jednolity format MARC FIDES. Pojawiły się również próby usystematyzowania opracowania rzeczowego (obecnie wykorzystywany jest JHP BN). Współpraca z Biblioteką Narodową zaowocowała utworzeniem Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych (EBNT). Platformą wymiany myśli dla środowiska bibliotek teologicznych stał się, wydawany od 1995 roku półrocznik „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” (obecnie recenzowany). Federacja FIDES w ramach współpracy międzynarodowej od 1995 roku należy do BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) jako jeden z dwunastu członków zwyczajnych tej organizacji.

Współpracę środowiska bibliotek prawniczych przedstawiła Danuta Gburska, kierownik Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Referentka zwróciła uwagę na różnice i podobieństwa w działalności poszczególnych bibliotek wydziałów prawa. Spotkania kierowników polskich bibliotek prawniczych są stosunkowo młodą ideą, zainicjowaną w 2003 roku przez Bibliotekę Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Dotychczas odbyło się sześć spotkań. Głównym powodem nawiązania współpracy były – z jednej strony zalew literatury prawniczej, z drugiej problemy związane z ograniczeniami moż-

liwości zakupu oraz znalezienie właściwych kryteriów wyboru. W wyniku dyskusji i wypracowanych w jej toku ustaleń stworzono wspólną listę czasopism gromadzonych w poszczególnych bibliotekach. Powstał wykaz tytułów, który jest dostępny online pod adresem <http://prawo.uni.wroc.pl/tresc/430>. Nawiązanie bliższej współpracy (szczególnie kontaktów osobistych) znacznie skróciło czas oczekiwania na realizację wypożyczeń międzybibliotecznych.

Drugiej części obrad przewodniczyła dr Barbara Firla, kierownik Biblioteki ASP w Katowicach.

Pierwszym wystąpieniem w tej części był referat Marii Kycler (Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego), przedstawiający działalność Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych SBP na rzecz integracji środowiska bibliotekarzy uczelni publicznych i niepublicznych województwa śląskiego. Główną formą tej współpracy są spotkania w ramach Forum Bibliotekarzy, które mają służyć wymianie myśli, poglądów i strategii działania zmierzających do budowania społeczeństwa wiedzy. Tematyka dotychczasowych (a odbyło się ich już 27) Forów, była różnorodna, zawsze wynikająca z bieżącego zapotrzebowania środowiska bibliotekarzy. Kolejne spotkania poświęcono m.in. problemowi książki w epoce nowych mediów, prawu autorskiemu w bibliotece, etyce, finansom bibliotek naukowych w aspekcie ochrony dóbr kultury, roli biblioteki w strategii i działalności uczelni wyższej, digitalizacji, nowym formom i narzędziom pracy bibliotekarza.

W kolejnym referacie Stanisław Hrabia, kierownik Biblioteki i Fonoteki Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, omówił współpracę Sekcji Bibliotek Muzycznych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w przededniu Jubileuszu 50-lecia Polskiej Grupy Narodowej IAML. Działalność Sekcji ma na celu integrację środowiska bibliotekarzy muzycznych poprzez organizowanie konferencji oraz spotkań roboczych – m.in. spotkania bibliotekarzy katalogujących muzykalia w NUKAT i konsultacje w sprawie tworzenia norm i formatów katalogowania komputerowego. Swoją uwagę Sekcja skupia także na działalności informacyjnej dotyczącej bibliotek i zbiorów muzycznych. Dotychczas odbyło się 12 ogólnopolskich konferencji bibliotekarzy muzycznych. Publikowanie materiałów pokonferencyjnych i artykułów naukowych, umożliwi członkom Sekcji periodyk „Biblioteka Muzyczna”. Ponadto działalność Sekcji koncentruje się również na współpracy z Międzynarodowym Stowarzyszeniem Bibliotek Muzycznych – IAML.

Wystąpienie ks. dr Henryka Olszara, przybliżyło zebrany inną formę współpracy i integracji różnych środowisk bibliotekarskich, jaką jest duszpasterstwo bibliotekarzy. Ten rodzaj duszpasterstwa określa się mianem duszpasterstwa specjalistycznego i zawodowego. Działalność duszpasterstwa bibliotekarzy jest realizowana poprzez spotkania opłatkowe, uczestnictwo w uroczystościach patronalnych ku czci św. Wawrzyńca, patrona

---

bibliotekarzy oraz doroczną pielgrzymkę na Jasną Górę – jej organizacją zajmuje się grupa bibliotekarzy śląskich.

Na zakończenie konferencji głos zabrał dr Ryszard Żmuda, który podziękował organizatorom konferencji oraz prelegentom. Zwrócił uwagę na ważny dla przyszłości aspekt tego wydarzenia – obecność na sali i aktywny udział młodych osób, głównie studentów bibliotekoznawstwa.

Wszystkie wygłoszone referaty cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem słuchaczy. Po każdym wystąpieniu podejmowana była ożywiona dyskusja.

Sukcesem Konferencji jest, niewątpliwie, pokazanie, że przy tak dużej różnorodności w działalności bibliotek akademickich, możliwa jest owocna współpraca i wymiana doświadczeń.

SABINA KWIECIEŃ
BEATA LANGER

*Institut Informatji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*

**„JAN MUSZKOWSKI: LUDZIE, EPOKA, KSIĄŻKI.
POLSKA BIBLIOLOGIA UNIWERSYTECKA
W 60 LAT OD ŚMIERCI PROFESORA”
ŁÓDŹ, 13–14 MAJA 2013 ROKU**

W maju 2013 roku Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego zorganizowała konferencję pt. „Jan Muszkowski: ludzie, epoka, książki. Polska bibliologia uniwersytecka w 60 lat od śmierci prof. Jana Muszkowskiego”¹. Obrady toczyły się w Łodzi w Centrum Szkoleniowo-Konferencyjnym Uniwersytetu Łódzkiego. W dwudniowym programie konferencji znalazło się blisko 40 referatów. Wygłosili je przedstawiciele ośrodków naukowych i akademickich z całej Polski: Bydgoszczy, Kalisza, Krakowa, Lublina, Łodzi, Poznania, Rzeszowa, Warszawy, Wrocławia.

Głównym celem, który przyświecał organizatorom konferencji, było przypomnienie w środowisku bibliologów i bibliotekarzy sylwetki prof. Jana Muszkowskiego – twórcy pierwszego w Polsce ośrodka kształcenia bibliotekoznawców i badań księgoznawczych. Konferencja umożliwiła ukazanie koncepcji, dokonań i zasług w zakresie bibliologii jednego z wybitniejszych teoretyków książki, jakim był Jan Muszkowski. Była także okazją do dokonania przeglądu tematów podejmowanych przez badaczy w tym zakresie, nowych interpretacji oraz weryfikacji niektórych ustaleń. Uczestnicy konferencji spotkali się ponadto z córką profesora – prof. dr hab. Joanną Muszkowską-Penson – i wysłuchali jej wspomnień o ojcu i jego pracy.

Obrady pokazały dobitnie, że poglądy Muszkowskiego w zakresie badań bibliologicznych są nadal obecne w tematach podejmowanych przez badaczy. Dorobek profesora przedstawiony w sześćdziesiątą rocznicę jego śmierci stanowił znaczący kontekst dla nowych problemów podejmowanych przez bibliologów i historyków oraz koncepcji naukowych w zakresie badań bibliologicznych zainspirował też ożywione dyskusje i rozważania na temat bibliologii i perspektyw rozwoju dyscypliny. Wystąpienia skupiały się

¹ Informacje o konferencji, jej programie oraz tematyce podane za: www.muszkowski2013.uni.lodz.pl/program.html [dostęp 10.06. 2013], www.muszkowski2013.uni.lodz.pl/ [dostęp 10.06.2013].

wokół zagadnień, zaproponowanych przez organizatorów: Jan Muszkowski: uczony, organizator życia naukowego; bibliotekarstwo i nauka o książce w 1. połowie XX wieku; życie naukowe i kulturalne w Łodzi w 1. połowie XX wieku; biografistyka księgoznawcza.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonała prof. dr hab. Jadwiga Konieczna – kierownik Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UŁ, natomiast mowy powitalne wygłosili m.in. przedstawiciele władz rektorskich Uniwersytetu Łódzkiego, dziekan Wydziału Filologicznego UŁ – prof. dr hab. Piotr Stomaszczyk, prezes Łódzkiego Towarzystwa Naukowego – prof. dr hab. Stanisław Liszewski, przewodnicząca Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich – mgr Elżbieta Stefańczyk oraz prof. dr hab. – Hanna Tadeusiewicz. Ostatnia z wymienionych badaczek przypomniała dokonania Jana Muszkowskiego w zakresie organizacji pierwszego w Polsce ośrodka, gdzie bibliologia uznana została za dyscyplinę naukową, czyli Katedry Bibliotekoznawstwa UŁ.

Dużym, wzruszającym przeżyciem było wystąpienie gościa honorowego konferencji – córki Muszkowskiego – prof. dr hab. Joanny Muszkowskiej-Penson. Profesorka opowiedziała o swoim ojcu z „domowego punktu widzenia”. Uczestnicy mieli niepowtarzalną okazję słuchać nie tylko o osobie i działalności tego wybitnego uczonego, ale też wspomnień córki o marzeniu jej ojca, którym było stworzenie ośrodka naukowego badań księgoznawczych. Dowiedzieli się przy tym o wysiłku intelektualnym i organizacyjnym, jaki towarzyszył temu przedsięwzięciu. Niezwykle cenne było, że Joanna Muszkowska-Penson, wspominając osobę ojca, przybliżyła całe ówczesne środowisko bibliotekarzy, z którym współpracował Muszkowski. Mówiąc o „ojcu widzianym z domu” córka podkreśliła, iż był on „pracoholikiem, który nigdy nie odpoczywał”. Pozostawił po sobie pasję i wzór życia. Obraz zasłużonej postaci, który wyłonił się z pamięci córki, był świadectwem jego wybitnej działalności na polu bibliotekoznawstwa, ale też stanowił potwierdzenie szczególnych zasług uczonego i podjęcia dyskusji, rozpoczętej przez Muszkowskiego, nie tylko o badaniach książki jako zjawisku kultury, ale i całej dyscyplinie naukowej.

Konferencji towarzyszyło uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej poświęconej prof. Janowi Muszkowskiemu w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego i otwarcie wystawy, upamiętniającej życie i dzieło tego wybitnego teoretyka książki, przygotowanej przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego.

Spotkanie konferencyjne podzielono na obrady plenarne – *Jan Muszkowski: uczony, organizator życia naukowego, twórca teorii książki* (zaplanowane w pierwszym dniu konferencji) i w sesjach (tych utworzono cztery: *Bibliotekarstwo i nauka o książce w 1. połowie XX wieku; Interdyscyplinarność i pole badawcze bibliologii; Życie naukowe i kulturalne Łodzi w 1. połowie XX wieku; Biografistyka księgoznawcza*).

W czasie obrad plenarnych dominowały problemy dotyczące postaci Jana Muszkowskiego. Prof. dr hab. Małgorzata Komza (Wrocław) podjęła próbę

odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu teoretycy bibliologii, w tym Muszkowski, interesowali się problematyką sztuki książki. Zagadnienie roli Jana Muszkowskiego w kształtowaniu polskiego księgoznawstwa w latach 1918–1939 poruszyła dr hab. Małgorzata Derkacz (Wrocław), która przedstawiła jego poglądy na temat zawodu księgarza. Kolejna prelegentka, także przedstawicielka wrocławskiego środowiska naukowego – dr Agnieszka Łusznak przybliżyła zebrany paradygmat pozytywistyczny w pracach wspomnianego wcześniej uczonego. Referat dr. Jacka Ladoruckiego (Łódź) – *System książki Jana Muszkowskiego* przyniósł syntezę dorobku profesora w zakresie badań książki jako zjawiska kultury oraz dyscypliny naukowej. Z kolei mgr Elżbieta Stefańczyk (Warszawa) przedstawiła wkład twórcy pierwszej w Polsce Katedry Bibliotekoznawstwa w powstanie Związku Bibliotekarzy Polskich oraz jego aktywny udział w pracach związku. Prof. dr hab. Ewa Andrysiak (Łódź) omówiła maszynopis ostatniej pracy Jana Muszkowskiego zatytułowany *Pierwszy etap wyższych studiów bibliotekarskich UŁ (1945/46 – 1951/52)*, przechowywany w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Podczas obrad plenarnych uczestnicy konferencji z dużym zainteresowaniem wysłuchali także dr. Zbigniewa Gruszki, który przedstawił, w oparciu o zachowaną korespondencję, uwarunkowania, w jakich powstawało drugie wydanie fundamentalnej pracy Muszkowskiego *Życie książki* oraz dzięki uważnej lekturze prasy popularnonaukowej dokonał analizy recenzji podręcznika.

W drugim dniu konferencji wśród wystąpień dotyczących zagadnień bibliotekarstwa i nauki o książce w 1. połowie XX wieku (9 referatów) z dużą uwagą wysłuchano prof. Ryszarda Nowickiego (Bydgoszcz), który w oparciu o materiały źródłowe, przedstawił problemy badawcze związane z działalnością zbiornic księgozbiorów zabezpieczonych, utworzonych przez Ministerstwo Oświaty w 1947 w Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu. Następnie referat wygłosił prof. nadzw. dr hab. Andrzej Drózdź (Kraków), który w interesujący sposób zobrazował – *Działalność Centralnego Zarządu Bibliotek w latach 1951–1967*. Wśród zgrupowanych w tym bloku tematycznym na uwagę zasługiwały ponadto wystąpienia prof. dr hab. Krzysztofa Walczaka (Wrocław), dr Danuty Wańki (Kalisz), dr Magdaleny Kwiatkowskiej (Łódź) oraz dra Grzegorza Niecia. Prof. Krzysztof Walczak wygłosił referat nt. *Rosyjskich bibliotek publicznych na terenie guberni kaliskiej*, zaś dr Danuta Wańka ukazała „Myśl Narodową” (1921–1939) jako źródło do badań nad kulturą książki w 1. połowie XX wieku. Dr Magdalena Kwiatkowska, w oparciu o badania zasobów Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, przedstawiła materiały pozostałe po prof. Muszkowskim jako źródła do dziejów ruchu wydawniczego, z kolei dr Grzegorz Nieć omówił przegląd badań nad księgarstwem w Polsce po 1945 roku, dokonując jego oceny.

Na osobną grupę tematyczną złożyły się teksty podejmujące rozważania o interdyscyplinarności i polu badawczym bibliologii (9 referatów). Sesję otworzyło wystąpienie prof. dr hab. Kazimierza Kowalewicza (Łódź), które

dotyczyło problematyki książki w świecie elektronicznym. Z dużym zainteresowaniem spotkały się referaty m. in.: prof. dr hab. Marii Wichowej (Łódź), dr. Tomasza Stolarczyka (Łódź), dr. Rafała Kępy (Łódź) oraz dr Beaty Langer (Kraków). Prof. Maria Wichowa przedstawiła badania nad polonikami ze zbiorów zamków Skokloster, wyjaśniając, w jaki sposób polskie rękopisy i druki znalazły się w Szkocji a następnie omówiła katalog biskupa Jana Albertrandiego. Dr Rafał Kępa mówił o wyzwaniach, jakie pojawiają się przed edytorami nowego wydania *Życia książki*, zaś dr Tomasz Stefańczyk zobrazował miejsce i rolę badań historycznych w bibliologii. O autorach obrazu artystycznego londyńskiego dwutygodnika „Free Europe” opowiedziała natomiast dr Beata Langer.

Wśród wystąpień omawiających życie naukowe i kulturalne Łodzi w 1. połowie XX wieku (3 referaty) wysłuchano referatu prof. nadzw. dr hab. Jadwigi Koniecznej (Łódź) – *Świat książek Łodzi powojennej. Początek, czy kontynuacja*. Badaczka przybliżyła zebranym problematykę organizacji systemu książki w Łodzi w latach 1945–1950, uwzględniając socjologiczny i historyczny aspekt tego procesu. Podczas tej sesji swoje badania, dotyczące życia naukowego i kulturalnego w Łodzi zaprezentowali także: mgr Martyna Augustyniak (Łódź) i mgr Piotr Lewkowicz (Łódź).

Referaty zgrupowane w sesji dotyczącej biografistyki księgoznawczej (8 wystąpień) rozpoczął prof. nadzw. dr Adrian Uljasz (Rzeszów), który przypomniał sylwetkę Józefa Grycza – księgarza, organizatora polskiego bibliotekarstwa i bibliologa. Dr Magdalena Rządowolska (Łódź), podjęła trud prześledzenia losów naukowych i zawodowych uczniów Jana Muszkowskiego w oparciu o *Słownik pracowników książki polskiej* i ukazała wpływ profesora na rozwój księgoznawstwa. Wśród wystąpień dotyczących problematyki biografistyki księgoznawczej z uwagą wysłuchano m. in.: dr Elżbiety Pokorzyńskiej (Bydgoszcz), która zaprezentowała stan badań nad biografistyką introligatorstwa polskiego; dr Marty Pękalskiej (Wrocław), która podjęła próbę spojrzenia na historię Zakładu im. Ossolińskich poprzez biografie osób go tworzących oraz dr Sabiny Kwiecień (Kraków), która opowiedziała o „ludziach książki”, łódzkiej społeczności żydowskiej na podstawie analizy wydawnictw słownikowych Oficyny Bibliofilów.

Konferencja „Jan Muszkowski: ludzie, epoka, książki. Polska bibliologia w 60 lat od śmierci prof. Jana Muszkowskiego” obfitowała w referaty, dające przegląd i interpretację poglądów oraz koncepcji naukowych wybitnego teoretyka książki, a ponadto przyniosła rozważania o interdyscyplinarności i kierunkach rozwoju bibliologii. Konferencja, udowadniała tym samym, że w środowisku bibliotekarzy i bibliologów istnieje ciągła potrzeba dyskusji o dalszych perspektywach nauki o książce jako dyscypliny naukowej, przy zachowaniu jej dotychczasowego dziedzictwa.

HANNA BATOROWSKA
*Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*

**„BIBLIOTEKA W ŚWIECIE CYFROWYM.
KULTURA – EDUKACJA – WYCHOWANIE INFORMACYJNE”.**
SUCHA BESKIDZKA, 17 MAJA 2013 ROKU

Maj i czerwiec to tradycyjnie czas konferencji naukowych. W tegorocznym „sezonie konferencyjnym” środowisko bibliotekoznawców mogło uczestniczyć w kilku interesujących wydarzeniach – warto odnotować konferencje: „Strefa kultury, strefa nauki – współczesny obraz biblioteki” (Gdańsk, 16–17 maja 2013), „Nowe technologie i e-booki w bibliotece” (Grodzisk Mazowiecki, 22 maja 2013), „Biblioteki w przestrzeni edukacyjnej. Bibliotekarz 2.0 – nowoczesność na bazie tradycji” (Kraków, 23–24 maja 2013), „Biblioteka w komórce. Przyszłość usług bibliotecznych” (Łódź, 4–6 czerwca 2013), „Biblioteka w świecie komunikacji sieciowej” (Warszawa, 6–7 czerwca 2013), „Homo communicativus. Współczesne oblicza komunikacji i informacji” (Toruń, 24–25 czerwca 2013) oraz pierwsze „Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych” (Kraków, 13–14 czerwca 2013).

W obszar tematyki związanej z miejscem i znaczeniem placówek bibliotecznych w świecie zdominowanym przez nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne wpisała się także ogólnopolska konferencja naukowa zorganizowana przez Katedrę Nauki o Informacji i Edukacji Informacyjnej Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Zespół Szkół im. Walerego Goetla w Suchej Beskidzkiej oraz Muzeum Miejskie Suchej Beskidzkiej. Współorganizatorami wydarzenia była Biblioteka Suska im. dra Michała Żmigrodzkiego w Suchej Beskidzkiej oraz Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie – Filia w Suchej Beskidzkiej. Obradowano w Sali Rycerskiej zamku w Suchej Beskidzkiej 17 maja 2013 roku. Patronat nad konferencją objął Burmistrz Miasta Sucha Beskidzka Stanisław Lichosyt.

Komitet programowy w składzie prof. UP dr hab. Hanna Batorowska, dr Barbara Kamińska-Czubała, dr Sabina Kwiecień zaproponował, aby tematem przewodnim czwartej już konferencji naukowej zorganizowanej w tym mieście, była „Biblioteka w świecie cyfrowym. Kultura – edukacja – wychowanie informacyjne”.

Referaty przygotowali pracownicy Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytutu Nauk o Wychowaniu Akademii Ignatianum w Krakowie, Katedry Informatyki Stosowanej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Katedry Technologii i Mediów Edukacyjnych Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Wyższej Szkoły Turystyki i Ekologii w Suchej Beskidzkiej, Ośrodka Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie, Oddziału Komputeryzacji i Digitalizacji Zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Muzeum Miejskiego Suchej Beskidzkiej, Zespołu Szkół im. Walerego Goetla w Suchej Beskidzkiej, Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie Filia w Suchej Beskidzkiej, Biblioteki Suskiej im. Michała Żmigrodzkiego w Suchej Beskidzkiej.

Przybyłych na spotkanie gości przywitał Burmistrz Miasta Sucha Beskidzka Stanisław Lichosyt. Podkreślając znaczenie wieloletniej współpracy IINIB UP w Krakowie ze środowiskiem oświatowym i edukacyjnym Suchej Beskidzkiej, życzył wszystkim uczestnikom owocnych obrad i miłego pobytu na ziemi suskiej. Kierownik Katedry Nauki o Informacji i Edukacji Informacyjnej prof. UP dr hab. Hanna Batorowska podziękowała władzom miasta za umożliwienie zorganizowania konferencji na zamku w Suchej Beskidzkiej i wspieranie działań związanych z szerzeniem kultury informacyjnej wśród młodych i dorosłych mieszkańców tego miasta. Przywitała także przybyłych na zamek – nauczycieli i bibliotekarzy z województwa małopolskiego, studentów IINIB Uniwersytetu Pedagogicznego i Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz pozostałych gości zainteresowanych tematyką konferencji.

Konferencja podzielona została na dwa bloki tematyczne. W pierwszej części dominowała tematyka kultury informacyjnej, zagrożeń generowanych przez cywilizację technologiczną, kształtowania dojrzałych zachowań informacyjnych, rozwijania świadomości informacyjnej młodych internautów oraz wychowania do racjonalnego i etycznego korzystania z informacji. Moderatorami były dr Barbara Kamińska-Czubała i dr Sabina Kwiecień z IINIB UP w Krakowie. Przedstawiono następujące referaty: *Potrzeba wychowania do informacji* (prof. UP dr hab. Hanna Batorowska), *Zachowania informacyjne a zarządzanie czasem* (dr Barbara Kamińska-Czubała), *Biblioteka – miejsce bezpiecznego Internetu* (mgr Wojciech Gach), *Wirtualne przestrzenie szkoły* (dr Irena Pulak), *Wizualizacja działań edukacyjnych biblioteki szkolnej w cyfrowym świecie informacji* (mgr Izabela Rudnicka), *Digitalizacja zbiorów Muzeum Miejskiego Suchej Beskidzkiej* (mgr Barbara Woźniak).

W drugiej części obrad wystąpienia prelegentów koncentrowały się wokół zagadnień stosowania nowoczesnych technologii w działalności informacyjnej oraz tworzenia bibliotek cyfrowych i cyfrowych repozytoriów wiedzy. Przewodniczyły dr Beata Langer z IINIB UP oraz mgr Ewa

Kawończyk – dyrektor ZS im. W. Goetla w Suchej Beskidzkiej. Przedstawiono następujące referaty: *Tworzenie bibliograficznej bazy danych jako element dydaktyki akademickiej z zakresu informacji naukowej – na przykładzie bazy Cytbin* (dr Anna Seweryn), *Infrastruktura techniczna bibliotek cyfrowych* (mgr Konrad Matyas), *Ocena jakości wybranych bibliotek cyfrowych* (dr Sabina Kwiecień), *Problemy przechowywania danych cyfrowych w bibliotekach* (mgr Dorota Witczak, mgr Krzysztof Sobkowiak), *YouTube jako kanał komunikacji bibliotek wojewódzkich* (dr Beata Langer), *Kompetencje wizualne w praktyce akademickiej* (mgr Małgorzata Wieczorek-Tomaszewska), *Taksonomiczna analiza województw Polski pod kątem liczby pracowników komputerowych i multimedialnych w instytucjach kultury* (dr Beata Basiura), *Kształcenie i certyfikacja specjalistów informacji w Polsce i wybranych krajach* (mgr Patrycja Hrabiec-Hojda), *Program MOL OPTIVUM firmy VULCAN w pracy biblioteki szkolnej ZS im. W. Goetla w Suchej Beskidzkiej* (mgr Renata Kosała), *Wychowanie informacyjne w świetle literatury i praktyki pedagogicznej w pracy z młodzieżą* (mgr Renata Kosała).

Fot. 1. Uczestnicy konferencji *Biblioteka w świecie cyfrowym. Kultura - edukacja - wychowanie informacyjne*. Sala Rycerska zamku w Suchej Beskidzkiej. Fot. Hanna Batorowska

Organizatorzy konferencji przewidują opublikowanie pełnych tekstów wszystkich przedstawionych wystąpień w specjalnym numerze recenzowanego Elektronicznego Czasopisma Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie pt. „Biblioteka i Edukacja” (ISSN 2299-565X); <http://www.bg.up.krakow.pl/bie/>).

W przerwie pomiędzy pierwszą a drugą częścią obrad, można było wraz z dyrektorem Muzeum Suchej Beskidzkiej kustosz Barbarą Woźniak zwiedzić wystawę zatytułowaną „Sądownictwo w Państwie Suskim w XVII-

XVIII wieku. Dawne narzędzia tortur i kar” oraz galerię obrazów zgromadzonych na zamku. Dla zainteresowanych zorganizowano prezentację Pracowni Digitalizacji zbiorów w Muzeum Miejskim w zamku suskim, jej uczestnicy zapoznali się z metodami digitalizacji zbiorów ikonograficznych. Przygotowano również wystawę książek ze zbiorów Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie Filia w Suchej Beskidzkiej pt.: „Człowiek w świecie technologii informacyjnych i medialnych”, którą opracowała mgr Małgorzata Kurek – kierownik Filii PBW w Suchej Beskidzkiej oraz wystawę urządzeń technologicznych pt.: „Dawne i współczesne nośniki do przechowywania danych cyfrowych” opracowaną przez mgr Dorotę Witczak i mgr. Krzysztofa Sobkowiaka z Oddziału Komputeryzacji i Digitalizacji Zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Podsumowania obrad dokonali prof. UP dr hab. Hanna Batorowska oraz dyrektor Zespołu Szkół im. Walerego Goetla mgr Ewa Kawończyk. Uznano, że należy upominać się o wprowadzenie do programów nauczania wiedzy o kulturze informacyjnej, realizować proces wychowania informacyjnego i nieustannie dążyć do wykształcenia dojrzałych informacyjnie użytkowników informacji. Stwierdzono ponadto, że współczesna biblioteka musi być atrakcyjna i spełniać oczekiwania informacyjne cyfrowych tubylców, aby móc nie tylko przetrwać, ale rozwijać się.

Fot. 2. Uczestnicy konferencji *Biblioteka w świecie cyfrowym. Kultura - edukacja - wychowanie informacyjne*. Sala Rycerska zamku w Suchej Beskidzkiej. Fot. Hanna Batorowska

JADWIGA WITEK
Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka w Katowicach

ŚLĄSKIE CZYTA W CENTRUM INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTECE AKADEMICKIEJ¹

Wiosną 2013 r. Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka (CINiBA) rozpoczęło współpracę z Telewizją Polską Oddział w Katowicach przy realizacji nowego cyklu programów pt. „Śląskie czyta”, promującego czytelnictwo oraz autorów i ich dzieła wśród mieszkańców Śląska. Inspiracją tego cyklu stał się duży sukces artystyczny, społeczny i frekwencyjny wydarzenia pt. „Mariacka czyta”, które TVP Katowice i Instytucja Kultury Katowice – Miasto Ogrodów zorganizowały 1 września 2012 r. w 20 pubach działających przy ul. Mariackiej w Katowicach. Za „utelewizyjnianie” cyklu „Śląskie czyta” odpowiada Oddział katowicki, który emituje poszczególne odcinki na antenie w przedostatnią niedzielę każdego miesiąca o godzinie 18.00². Podstawą poszczególnych odcinków są tzw. spotkania z autorem w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka – *biblioteka otwarta!* – to jeden z najnowocześniejszych ośrodków informacji naukowej w Europie. Dzięki współdziałaniu dwóch uniwersytetów w Katowicach powstała pierwsza w Polsce biblioteka międzyuczelniana. Nowa placówka stała się nie tylko głównym ośrodkiem kampusu uniwersyteckiego, ale pozytywnie oddziałuje na całe centrum Katowic. Zabiega zarówno o czytelników ze środowiska akademickiego, jak i spośród mieszkańców miasta i regionu.

---

¹ Artykuł przygotowany w oparciu o materiały aplikacyjne przygotowane i złożone przez TVP Oddział w Katowicach do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

² Zespół realizacyjny: scenariusz i reżyseria – Waldemar Patlewicz, Marcin Jałowy; prowadzenie – Sonia Draga, Krzysztof Kłosiński; zdjęcia – Paweł Dominik, Sławomir Chudowski; montaż – Mariusz Marszałek; oprawa graficzna – Tomasz Grimm; dźwięk – Jacek Gołąb; oprawa muzyczna – Ewa Błachut; Światło – Andrzej Adamik; kierownik produkcji – Grzegorz Cięciwa; producent – Aneta Łuczak; koordynowanie współpracy TVP Katowice i CINiBA przy realizacji programu – Tomasz Sobisz, Jadwiga Witek.

O otwartym charakterze biblioteki decydują takie czynniki, jak: przyjazna architektura, najnowsze technologie informacyjne, swobodny dostęp do zasobów i wiedzy. Interesujący i jednocześnie funkcjonalny projekt wnętrza jest efektem współpracy architektów z pracowni HS99 i bibliotekarzy z Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego. Na parterze mieści się hol główny z wypożyczalnią i informatorium, sale konferencyjna i dydaktyczna. Na kolejnych poziomach otwarte przestrzenie ze strefami wolnego dostępu do książek i czasopism oraz stanowisk komputerowych, czytelnie, mediateka, pracownia komputerowa, magazyny zbiorów i pomieszczenia biurowe, miejsca do pracy indywidualnej oraz grupowej. Czytelnik może poruszać się po budynku swobodnie i samodzielnie, korzystając z systemu komunikacji wizualnej i dostępnych wszędzie planów lub skorzystać z pomocy bibliotekarzy, którzy dyżurują w widocznych z każdego miejsca informatoriach.

Fot. 1. Spotkanie z Wojciechem Kuczokiem, 11 lipca 2013 r. w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej. Fot. CINIbA

Wybór CINIbA jako miejsca realizacji cyklu nie jest przypadkowy. Ma ono zachęcać widzów i czytelników do udziału w spotkaniach. Zarówno sam budynek, jak i koncepcja organizacji i działania biblioteki zostały docenione przez specjalistów i internautów. Gmach CINIbA został uznany za Budynek Roku 2012 w kategorii „Muzea i biblioteki” w międzynarodowym plebiscycie „Building of the Year”, organizowanym przez prestiżowy branżowy wortal

ArchDaily. Głosowało na projekt aż 70 tys. internautów. Trafił również na listę 100 najciekawszych budynków XXI wieku w Polsce. Wśród osiągnięć CINIiBA należy wymienić także nominację w prestiżowym konkursie Polska Pięknieje – 7 Cudów Funduszy Europejskich, w którym wylania się najlepiej zrealizowane przedsięwzięcia finansowane ze środków unijnych.

Wydarzenia te mają otwarty charakter. Wśród uczestników są zarówno miłośnicy literatury ze środowiska akademickiego, jak i mieszkańcy miasta i regionu, w bardzo zróżnicowanym wieku. Wokół spotkań z autorem organizowane są pozostałe składowe programu, realizowane już poza CINIiBA. Należą do nich następujące elementy: promocja współczesnych dzieł literackich, recenzje i promocja innych wydarzeń promujących czytelnictwo na Śląsku. Podczas spotkań realizowane są zdjęcia do programów – wywiady, komentarze uczestników, czytanie przez autorów fragmentów ich dzieł. Głównym celem realizacji programu „Śląskie czyta” jest promocja czytelnictwa przede wszystkim wśród młodzieży, ale również dorosłych mieszkańców Śląska. Wybór miejsca realizacji poszczególnych spotkań z autorami nie jest przypadkowy. Odbývają się w klimacie naukowości, ale jednocześnie mają otwartą formułę. Podobnie, w bardzo prostym ujęciu, można opisać samą bibliotekę akademicką w Katowicach. Cele cyklu, czyli popularyzowanie naukowego dyskursu o książkach i ich autorach, prezentacja konkretnych, związanych ze Śląskiem pisarzy i ich dzieł za pośrednictwem telewizji i podczas spotkań bezpośrednich, pozwólą jednocześnie postawić diagnozę preferencji czytelniczych mieszkańców tego regionu. Jednym z zadań programu jest również edukacja w praktycznym wyborze lektury poprzez promocję tekstów z obszaru tzw. kultury wysokiej. Działaniom podejmowanym w ramach realizacji cyklu „Śląskie czyta” towarzyszą przewidywania rezultatów. Program na przyczyniać się do poszukiwania i zdobywania wiedzy o autorach związanych ze Śląskiem i o literaturze przez nich tworzonej. Ma również kształtować umiejętność rozróżniania i waloryzowania tekstów z obszaru tzw. kultury wysokiej i kultury popularnej oraz rozwijać kompetencje świadomego wyboru wartościowej lektury.

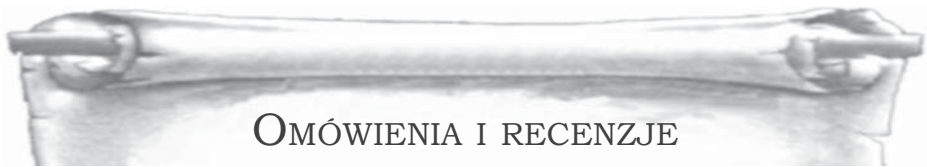
Realizacja cyklu „Śląskie czyta” składa się z produkcji i emisji 9 odcinków programu telewizyjnego. Program jest produkowany i emitowany przez TVP Katowice raz w miesiącu, począwszy od kwietnia 2013 r. Długość odcinka to około 25 minut. We wrześniu powstanie odcinek specjalny, poświęcony drugiej edycji wydarzeniu *Mariacka czyta*. Odcinek grudniowy będzie programem podsumowującym, prezentującym wszystkich autorów i ich dzieła. Tematem przewodnim każdego odcinka programu jest jeden autor i jego dzieło.

Spotkania z pisarzami prowadzi prof. zw. dr hab. Krzysztof Kłosiński dyrektor Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego Uniwersytetu Śląskiego. Gospodynią programu telewizyjnego jest Sonia Draga. 7 odcinków dotyczy spotkań z wybranymi autorami i ich dziełami.

Do lipca 2013 zrealizowano spotkania ze Zbigniewem Białasem, Szczepanem Twardochem, Krzysztofem Siwczykiem oraz Wojciechem Kuczokiem. Począwszy od sierpnia, na spotkania z czytelnikami oczekują: Anna Janko, Marian Pilot i Henryk Waniek.

Odbiorcami przedsięwzięcia, za pośrednictwem Telewizji Katowice są mieszkańcy województwa śląskiego oraz częściowo województw sąsiadujących. Obszar ten zamieszkuje prawie 4 miliony osób powyżej 16 roku życia. Cykl programów „Śląskie czyta” doczekał się również emisji na ogólnopolskiej antenie TVP Kultura, przyczyniając się do promocji śląskiej twórczości także poza regionem. Przedsięwzięciu towarzyszą działania promocyjne na antenie Telewizji Katowice i w Internecie oraz akcje *outdoor* prowadzone przez współorganizatorów cyklu „Śląskie czyta” – TVP i CINiBA. Każdy odcinek poprzedza produkcja i emisja 90 sekundowych zwiastunów. Czytelnicy i miłośnicy literatury mają dostęp do informacji o programie za pośrednictwem stron i portali internetowych promujących wydarzenia i projekty kulturalne: np. profil cyklu „Śląskie czyta” na Facebooku oraz strona internetowa www.ciniba.edu.pl.

OMÓWIENIA I RECENZJE

MARIA KYCLER

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Bogumiła Warzachowska: *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)*. – Katowice : Księgarnia św. Jacka : Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego, 2012. – 316 s. – Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ISSN 1643-0131 ; nr 72 – ISBN 978-83-7030-887-2

Praca Bogumiły Warzachowskiej *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)* wnosi znaczący wkład w poznanie dokonań Kościoła na niwie kulturalno-oświatowej i społecznej na polskim Górnym Śląsku tamtego okresu, akcentując jego funkcję kulturotwórczą i asymilacyjną. Celem rozprawy jest „ukazanie roli Kościoła katolickiego w działalności wydawniczej, prasowej i bibliotecznej, zwłaszcza w jej inspirowaniu i programowaniu, w okresie międzywojennym na terenie województwa śląskiego, na tle rozwoju życia kulturalno-oświatowego tego regionu” (s. 14). Autorka uwagę odbiorców kieruje na książkę, prasę, biblioteki oraz inne instytucje organizujące czytelnictwo, które w zamyśle Kościoła miały integrować Ślązaków z państwem polskim w wymiarze kulturowym, religijnym i językowym. B. Warzachowska wskazuje zmieniające się „zależności między czynnikami mającymi wpływ na organizację prasowo-kolportażową i propagowanie czytelnictwa powszechnego a udziałem duchowieństwa i wiernych świeckich w szerzeniu oświaty poprzez ruchy i stowarzyszenia Kościoła katolickiego” (s. 14); bada i charakteryzuje rolę książki i prasy katolickiej, opisuje problemy związane z ich udostępnianiem, a jednocześnie przybliża programowe aspekty społecznej nauki Kościoła jako skutecznej siły opiniotwórczej o szerokim spektrum oddziaływania.

Książka Bogumiły Warzachowskiej składa się z czterech rozdziałów, które zostały poprzedzone spisami treści¹, *Wykazem skrótów* (głównie instytucji i organizacji) oraz *Wstępem* o charakterze metodologicznym; zamyka ją *Zakończenie*, obszerna bibliografia, indeks nazwisk, spis tabel, aneks oraz streszczenia.

---

¹ W języku polskim, angielskim i niemieckim.

Wstęp (s. 13–24) przedstawia cele i koncepcję rozprawy oraz stan badań, odwołując się do przeprowadzonej kwerendy źródeł i literatury przedmiotu oraz zastosowanych metod badawczych.

Rozdział *Zarys kultury książki w województwie śląskim na przełomie XIX i XX wieku* (s. 25–102) kreśli historię działalności wydawniczej na Górnym Śląsku, charakteryzuje ówczesny rynek edytorski i warunki w jakich funkcjonowała książka i prasa polska. Autorka przedstawia funkcjonowanie świeckich firm wydawniczych kolportujących książkę religijną, m.in. Księgarni Katolickiej, Zakładu Sztuki Kościelnej – Oddział Księgarnia, oficyny Karola Miarki, syna.

Omawiając aktywność wydawniczo-księgarską w latach 1922–1939, Warzachowska przedstawia nie tylko dzieje poszczególnych wytwórni, ale także ich profil tematyczny i publikowane tytuły; zaznacza wkład jaki do rozwoju życia duszpasterskiego i społecznego wniosła działalność edytorska zakonów (m.in. rybnickich werbistów, panewnickich franciszkanów, mikołowskich salwatorianów) a przede wszystkim założona w roku 1925 w Katowicach Księgarnia i Drukarnia Katolicka. W charakterystyce dokonań Kościoła oraz organizacji religijnych z nim związanych jako instytucji wydawniczych, uwagę kieruje na zaangażowanie duchowieństwa, doceniającego wpływ słowa drukowanego na religijność i postawy wiernych, w szczególności biskupa Stanisława Adamskiego, wielkiego admiratora książki i czytelnictwa. Przedmiotem troski ówczesnych hierarchów – Augusta Hlonda, Arkadiusza Lisieckiego i Stanisława Adamskiego były wydawane w diecezji katowickiej pisma katolickie. Autorka szczegółowo omawia dzieje kolejno powoływanych czasopism diecezjalnych – tygodnika dla wiernych „Gość Niedzielny” (1925–1939)²; organu kurii katowickiej „Wiadomości Diecezjalnych” (1925–1939); miesięcznika „Głos Misji Wewnętrznej” (1932–1939) skierowanego do duchownych i świeckich pracowników tego związku oraz miesięcznika „Dzwonek Maryi” (1934–1939) adresowanego do członków Sodalitacji Mariańskiej.

Ważną rolę w rozwijaniu życia umysłowego, krzewieniu oświaty, propagowaniu czytelnictwa i pogłębianiu umiejętności czytania w języku polskim odgrywały górnośląskie biblioteki i czytelnie. Jako przykład Warzachowska wymienia placówki biblioteczne związane m.in. z Towarzystwem Czyteln Ludowych (TCL) czy szkolnictwem powszechnym a także prywatne księgozbiory duchowieństwa (m.in. Arkadiusza Lisieckiego, Jana Kudery, Emila Szramka) oraz biblioteki parafialne i towarzystw katolickich. Szczególnym poparciem górnośląskiego Kościoła cieszyły się działania TCL oraz zaangażowanej w apostołstwo świeckich Akcji Katolickiej.

² Uwzględnia również dodatki tematyczne, skierowane do określonych kategorii użytkowników w ujęciu problemowo-tematycznym i wiekowym. Były to: adresowane do dzieci i młodzieży „Mały Gość Niedzielny”, „Młodzież Katolicka”, „Dom i Szkoła”, „Front Katolicki” oraz do dorosłych - „Winnica Pańska”, „Apostoł Trzeźwości”, „Wiadomości Parafialne Mysłowickie”, „Caritas”, „Dla Kobiet”, „Bezpłatny Dodatek Radiowy”.

Nauka społeczna Kościoła związana z krzewieniem kultury i oświaty przedstawiona została w rozdziale *Kościół katolicki jako instytucja programująca aktywność wydawniczą, prasową i biblioteczną* (s. 103–141). Chronologiczny przegląd dokumentów Stolicy Apostolskiej – uchwał soborowych, dekretów, bulli i encyklik papieskich – pozwolił Autorce ukazać ewolucję poglądów i stanowisk wobec książki, kontroli wydawanych druków zwartych i periodycznych, koncepcji tzw. dobrej i złej prasy i literatury. Papieskie nauczanie społeczne znalazło odzwierciedlenie w rozporządzeniach Episkopatu Polski, który wolność słowa rozumiał jako wypowiedzi zgodne z prawem naturalnym i kościelnym; udzielał szczególnego poparcia rozwojowi prasy katolickiej, widząc w niej narzędzie do pozyskiwania wiernych. Politykę Kościoła wobec środków przekazu inspirowała działająca w ramach Episkopatu Komisja Prasowa. W diecezji katowickiej Kościół starał się wykorzystywać dla swej misji wszelkie formy komunikacji społecznej; literaturę i prasę traktował jako składnik posłannictwa apostolskiego propagującego m.in. właściwe poglądy polityczne i oceny moralne. Programowe zaangażowanie Kościoła w działalność wydawniczą, organizację bibliotek i upowszechnianie czytelnictwa wspierał Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej oraz Misja Wewnętrzna Diecezji Katowickiej.

Rozdział *Problematyka książki i prasy w działaniach Kościoła na Śląsku w latach 1922–1939* (s. 142–212) przedstawia wybrane aspekty kształtowania czytelnictwa w regionie. Województwo śląskie to wówczas jeden z głównych ośrodków kultury polskiej, gdzie – zgodnie z potrzebami Kościoła – powstawały książki o tematyce religijnej, społecznej i kulturalnej, a czasopisma diecezjalne odgrywały znaczącą rolę w krzewieniu katolickiej myśli społecznej. Warzachowska w oparciu o szczegółową analizę zawartości treściowej „Wiadomości Diecezjalnych”, „Głosu Misji Wewnętrznej”, „Gościa Niedzielnego” i „Dzwonka Maryi” bada formowanie wyborów lekturowych. Wymienione tytuły na swoich łamach – poprzez artykuły, reklamy, spisy publikacji – zachęcały do zakupu i czytania konkretnych pozycji tłoczonych głównie przez wydawnictwa katolickie, a także wskazywały treści, mające zdaniem redakcji dobroczynny wpływ na postawy odbiorców, tak kleru jak i laikatu. Do szczególnie zalecanych należały materiały z zakresu homiletyki, katechetyki, życia i historii Kościoła, inspirujące świadectwa i biografie duchownych, literatura hagiograficzna, a także tzw. dobra książka kierowana do rodzin, duchowo wspierająca małżeństwa czy też służąca poradami, m.in. na temat wychowania dzieci. „Dobra” literatura miała z obiegu czytelniczego i życia społecznego eliminować publikacje o treściach szkolidowych³. Szczególne zagrożenie dla światopoglądu katolickich czytelników czasopisma diecezjalne upatrywały w ideach socjalistycznych i liberalnych.

³ Zalecenie to odnosiło się także do literatury pięknej – tekstów o dominującej funkcji estetycznej języka, ale ideowo odbiegających od wartości katolickich.

Przestrzegano także przed publikacjami inicjowanymi przez sekty, masonerię, środowiska żydowskie i komunistyczne. Skupiając się na odbiorcach ludowych, preferujących literaturę nieskomplikowaną treściowo i łatwą w odbiorze, wyczulano na „falszywą ideologię” płynącą z literatury rozrywkowej, m.in. sensacyjnej, przygodowej, obyczajowej.

Rozdział kończy promocja prasy i jej czytelnictwa, które dokonywało się głównie za pośrednictwem parafii, które organizowały kolportaż oraz propagandę „dobrych” pism na łamach licznie tworzonych gazetek parafialnych oraz podczas kazań, wzmacnianych hasłem „W każdym domu w parafii katolicka gazeta!”.

Książkę zamyka omówienie *Polityki bibliotecznej Kościoła* (s. 213–246). Autorka charakteryzuje tu oddziaływanie Kościoła na funkcjonowanie górnośląskich bibliotek oświatowych. Podkreśla, że podejmowane przez władze kościelne decyzje i wydatkowane środki miały za zadanie wywarcie wpływu na obieg i recepcję w społeczeństwie książki katolickiej i innych materiałów gromadzonych w już istniejących bibliotekach prywatnych, parafialnych i stowarzyszeń. Jednocześnie Kościół zaangażował się w powołanie dwóch bibliotek specjalistycznych, zaspokajających potrzeby naukowe kleryków i duchowieństwa – Biblioteki Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie oraz Biblioteki Kurii Diecezjalnej w Katowicach.

Zarysowana przez Warząchowską działalność wydawnicza, prasowa i biblioteczna Kościoła dowodzi determinacji i troski z jaką diecezja katowicka angażowała się w podnoszenie poziomu polskiej oświaty i rozwój czytelnictwa na Górnym Śląsku. Autorka podkreśla w *Zakończeniu* (s. 247–251) oddziaływanie masowego czytelnictwa na upowszechnianie kultury lokalnej, rozwijanie działań kulturalno-oświatowych z jednoczesną promocją wartości i postaw katolickich.

Studium uzupełnia obszerna *Bibliografia* (s. 252–288) podzielona na sześć działów: *Źródła archiwalne*⁴, *Źródła drukowane*, *Wykaz badanych czasopism*, *Wykaz dokumentów papieskich*, *Encyklopedie, słowniki, bibliografie i inne informatory*, *Opracowania*. Całość wzbogacają *Indeks nazwisk* (s. 289–298), *Spis tabel* (s. 299–300), *Aneks* (s. 301–312) z jedenastoma ilustracjami stron tytułowych śląskich czasopism katolickich oraz streszczenia w języku angielskim i niemieckim.

Książka Bogumiły Warząchowskiej jest godną uwagi próbą wypełnienia luki w obrazie dziejów bibliotek, książek i prasy katolickiej w nowo utworzonym województwie śląskim w latach 1922–1939. Jednocześnie jest to studium szeroko rozumianej aktywności kulturalno-oświatowej Kościoła na Górnym Śląsku. Autorka odtworzyła uwarunkowania historyczne, opisała związki poszczególnych organów prasowych, książek i bibliotek

⁴ Dokumenty z Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, Archiwum Państwowego w Katowicach, Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, Biblioteki Śląskiej w Katowicach oraz Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

z instytucjami kościelnymi diecezji katowickiej, scharakteryzowała aktywność biskupa S. Adamskiego. Skrupulatna analiza dokumentów diecezjalnych, opracowań historycznych, teologicznych i bibliologicznych pozwoliła także przedstawić kolportaż prasy katolickiej, promocję czytelnictwa oraz ich wpływ na życie kulturalne i umysłowe Ślązaków. Opisywane zjawiska i procesy Warząchowska rozpatruje z punktu widzenia bibliologa i zarazem osoby wrażliwej na naukę społeczną Kościoła.

Monografia ma wymiar regionalny, jednak jego wartość przekracza granice regionu, zarówno wyniki badań nad kościelną polityką wydawniczą i biblioteczną w województwie śląskim jak i doświadczenia uzyskane w toku pracy będą przydatne w analizie zaangażowania Kościoła katolickiego w kształtowanie kultury czytelniczej okresu międzywojennego w Polsce w aspekcie ogólnym. Studium stanowi podstawę dalszych pogłębionych badań źródłowych, historycznych i bibliologicznych na temat czytelnictwa książki i prasy katolickiej. Wielowątkowość poruszanych zagadnień a także rzetelność i dociekliwość autorki sprawiają, że odbiorcami rozprawy mogą być nie tylko bibliolodzy, ale także historycy Kościoła oraz badacze kultury, literatury i czasopiśmiennictwa, a także wszyscy zainteresowani podejmowanymi przez Warząchowską tematami.

MAŁGORZATA GWADERA
*Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach*

Zdzisław Gębołyś : *Biblioteki mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012. – 534 s. – ISBN 978-83-226-2035-9

Nauka kontra stereotyp

Problematyka mniejszości niemieckiej w Polsce, ze względu na uwarunkowania historyczne koegzystencji obu narodów, należy do jednych z najtrudniejszych. Jej podjęcie stanowi nie lada wyzwanie dla badacza pozostającego w służbie nauki. Kryteria określające naukowy ogląd analizowanej rzeczywistości obligują do obiektywizmu w zakresie wypowiedzanych sądów i twierdzeń, a zatem do zachowania neutralnej postawy bezstronnego świadka. W przypadku podnoszenia kwestii drażliwych, nasyconych emocjami i animozjami, ogląd taki zmusza do rzucenia wyzwania stereotypom, co zawsze pozostaje zadaniem niezwykle ryzykownym.

Praca Zdzisława Gębołyśa *Biblioteki mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej*, opublikowana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w 2012 r., zdumiewa czytelnika rozmachem badawczym. Imponująca jest już sama baza źródłowa – efekt wieloletniej kwerendy w archiwach polskich, niemieckich, austriackich, ukraińskich, litewskich i czeskich. Wnioski i interpretacje uzyskanych danych zajmują w części zasadniczej 446 stron tekstu (ogółem 534 z aneksem, obszerną bibliografią, indeksem osobowym oraz indeksem nazw miejscowych, jak również streszczeniami w języku angielskim i niemieckim). Jednak najbardziej zaskakujący jest fakt, iż autorowi udało się w pełni zachować wymagany, a tak rzadko spotykany dystans do prezentowanego przedmiotu analiz. W omówieniu stosunków polsko-niemieckich, ze szczególnym zaakcentowaniem okresu międzywojennego, czytamy: „Cechą immanentną stosunków polsko-niemieckich była i jest dwukierunkowość. Przepływ ludzi, idei, towarów odbywał się w obie strony: z Polski do Niemiec i z Niemiec do Polski. W procesie dziejowym łatwo wykazać pewną asymetryczność owego przepływu, wyrażającą się w dominacji niemieckiego pierwiastka w tych stosunkach. Efektów pokojowego i militarne go Drang nach Osten, stymulowanego również przez polskich władców, nie da się ocenić jednoznacznie pozytywnie lub negatywnie. Totalna negacja prowadziłaby bowiem do odrzucenia dziedzictwa cywilizacyjnego zachodnich sąsiadów (choćby wkładu Niemców w organizację miast polskich), myśli technicznej płynącej z ziemi niemieckiej, ale

też do dezawuacji licznych dokonań Niemców na niwie kultury i sztuki. Nie sposób jednocześnie negować twierdzeń, że pochod ten łączył się często z wypieraniem żywiołu polskiego i usuwaniem go siłą z etnicznych ziem polskich” (s. 23).

Stan badań zawiera szczegółową prezentację historiografii polskiej i niemieckiej. Zdzisław Gębołyś nie waha się wspomnieć o pewnej skłonności obciążającej ukazujące się dotychczas opracowania, jest to „grzech” jednostronności – podejście uwzględniające wyłącznie niemieckie/polskie racje nacechowane emocjonalnie. Autorowi udało się uniknąć tego defektu. Nie omijając bynajmniej kwestii drażliwych w stosunkach obu nacji, w konstruowaniu wniosków badawczych bazuje jedynie na faktach, znajdujących potwierdzenie w cytowanych źródłach. Czytelnik nie odnajdzie w pracy polskiego czy niemieckiego oglądu przeszłości, niemożliwym jest także określenie prywatnych sympatii i antypatii piszącego. Ma tu głos jedynie naukowy punkt widzenia. W rozdziale dotyczącym ogólnej charakterystyki bibliotek mniejszości niemieckiej znalazło się stwierdzenie, iż „biblioteki niemieckie w II Rzeczypospolitej stanowiły istotny filar niemczyzny” (s. 111), „ich główne zadanie widziano w podtrzymywaniu i utrwalaniu tożsamości narodowej” (s. 230), a w omówieniu polityki kulturalnej i bibliotecznej mniejszości niemieckiej wyraźnie podkreślono, że „funkcjonowanie w Polsce bibliotek niemieckich, a nawet szerzej: niemieckiej oświaty pozaszkolnej, nie byłoby możliwe bez pomocy z Niemiec” (s. 150). Piszący rzetelnie przedstawił wszystkie kanały pomocy w formie rzeczowej i finansowej, jaka płynęła do Niemców mieszkających w Polsce. W aspektach prawnych i finansowych funkcjonowania bibliotek czytamy: „Pod względem prawnym mniejszość niemiecka cieszyła się pełnią praw obywatelskich [...]. Władze polskie, wyjąwszy ostatni okres stosunków polsko-niemieckich (1938–1939) nie uciekały się do zamykania bibliotek z mocy prawa” (s. 187). W zakończeniu autor dopowiada: „Jedną z naczelných zasad polityki wewnętrznej państwa polskiego było odniemczenie życia publicznego po wiekach germanizacji, co siłą rzeczy uderzało w działalność bibliotekarską Niemców. Dobór środków i metod zmierzających do «rugowania» niemczyzny był zdeterminowany sytuacją międzynarodową, sytuacją wewnętrzną Polski oraz «temperaturą» stosunków polsko-niemieckich. Do stycznia 1933 roku były to działania doraźne i słabo skoordynowane, wpisane w powstające i zmieniające się zasady polityki narodowościowej II RP. Po przejęciu władzy w Niemczech przez nazistów nastąpiła wyraźna intensyfikacja działań o charakterze profilaktycznym i represyjnym wobec mniejszości niemieckiej, w tym reprezentujących ją organizacji, instytucji i osób. Tezie o wyjątkowej represyjności aparatu państwa polskiego wobec bibliotek niemieckich przeczą jednak fakty” (s. 445-446). Czytelnika zaskoczy zapewne fakt, iż w niemieckich bibliotekach oświatowych odnalazłby dzieła polskich klasyków XIX wieku: Henryka Sienkiewicza, Władysława Reymonta, Stefana Żerom-

skiego i z równym zdziwieniem odniesie się do tez o labilnej i indyferentnej pod względem narodowościowym ludności rodzimej zamieszkującej Górny Śląsk, a stanowiącej cel akcji niemieckich bibliotekarzy propagujących książkę napisaną w ich rodzimym języku (s. 62). O sukcesach bibliotekarstwa niemieckiego na Górnym Śląsku przekonuje Gębołyś, pisząc: „Rozwój zainteresowania książką niemiecką wśród polskich czytelników był również efektem systematycznej akcji popularyzacyjnej, polegającej na stopniowym wdrażaniu ich w krąg czytelników literatury niemieckiej, poczynając od obrazkowej literatury religijnej, poprzez lekturę bajek i baśni, literatury przygodowej, a kończąc na klasyce niemieckiej. Można by te słowa uznać, za przejaw pychy, czy też arogancji ze strony pruskiego urzędnika państwowego, programowo zajmującego się germanizacją. Niestety, potwierdzenie słów K. Kaisiga znajdujemy w referacie księdza Arkadiusza Lisieckiego, przedstawionym w 1908 roku w Poznaniu na walnym zgromadzeniu TCL [Towarzystwo Czytelni Ludowych – przyp. M.G.]” (s. 64).

Wiek XXI przyniósł wszystkim społeczeństwom ulegającym globalizacji i kulturze postmodernizmu, rewizję tzw. polityki historycznej. W dobie masowego upowszechniania tez, których sztandarową egzemplifikacją są „polskie obozy koncentracyjne”, jakże budujące i dające nadzieję na przyszłość – zwłaszcza nauki europejskiej, są następujące podsumowania: „Epilog w dziejach bibliotek mniejszości niemieckiej w Polsce został dopisany przez samych Niemców. Po zajęciu Polski we wrześniu 1939 roku biblioteki, zwłaszcza oświatowe i szkolne, zostały «upaństwowione», to znaczy przekształcone w biblioteki będące instytucjonalną własnością państwa niemieckiego. Większość nielicznej w nich literatury polskiej unicestwiono fizycznie. Podobny los spotkał literaturę antynazistowską w języku niemieckim. Rozwiązanie wszystkich organizacji mniejszości niemieckich było de facto również «ciosem» w działalność biblioteczną. Likwidacji uległy też biblioteki niemieckie na Wołyniu i we wschodniej Małopolsce, stały się ofiarami niemieckiej Realpolitik, czytaj: zorganizowanej akcji przesiedlenia tamtejszych Niemców do Nowego Lebensraumu. Paradoksalnie, zwycięstwo Niemiec hitlerowskich było początkiem upadku mozolnie budowanego życia kulturalnego Niemców na ziemiach polskich, a lata II Rzeczypospolitej jawią się w tym kontekście jako okres dynamicznego i bujnego rozkwitu. Klęska Niemiec hitlerowskich, w rezultacie wysiedlenie Niemców z ziem polskich spowodowały fizyczną śmierć bibliotek niemieckich w Polsce” (s. 410–411).

Wszechstronna prezentacja zagadnienia bibliotek mniejszości niemieckiej w Polsce w II Rzeczypospolitej została ujęta w rozprawie aż w 13 rozdziałach. Rozpoczyna ją dogłębna charakterystyka celów i założeń, hipotez badawczych, struktury pracy, źródeł i zastosowanych metod badawczych. Autor wprowadza czytelnika w temat zasadniczy poprzez omówienie znaczenia bibliotek w życiu Niemców na ziemiach polskich do 1922 r. Rozdział ten przedstawia najważniejsze etapy rozwojowe bibliotek niemieckich

w układzie regionalnym i ujęciu komparatystycznym. Analizie poddano Pomorze, Wielkopolskę, Górny Śląsk, Galicję (wraz ze Śląskiem Cieszyńskim), Królestwo Polskie (Kongresowe), Wołyń. Następnie przedstawiono mniejszość niemiecką w II Rzeczypospolitej na tle innych mniejszości narodowych uwzględniając liczebność, rozmieszczenie, status ekonomiczny, wyznaniowy, zawodowy. W ogólnej charakterystyce bibliotek mniejszości niemieckiej zwrócono uwagę na ich organizację i zasięg terytorialny, typologię (biblioteki oświatowe, naukowe i szkolne), obraz statystyczny (wielkość księgozbioru, struktura, nabytki, finanse), jak również czytelnictwo (społeczny zasięg książki niemieckiej mierzony liczbą wypożyczonych tomów). Odrębną część stanowią rozważania dotyczące polityki kulturalnej i bibliotecznej mniejszości niemieckiej – podstaw organizacyjnych funkcjonowania tychże bibliotek w układzie regionalnym, pomocy Niemców dla mniejszości niemieckiej w Polsce, a także aspektów prawnych i finansowych tej działalności. Główny zrąb pracy (rozdziały 7–13) wprowadza w obszernie rozważania na temat organizacji, budowy i struktury księgozbiorów, polityki gromadzenia zbiorów, także ich udostępniania i zasięgu czytelnictwa, następnie aktywności zawodowej bibliotekarzy, działalności bibliotecznej niebibliotekarskich instytucji mniejszości niemieckich (Kościołów, szkół, spółdzielni, instytucji finansowych). Na tym tle autor prezentuje niemiecki ruch prasowy, wydawniczy i księgarski, ruch związkowy, młodzieżowy, śpiewaczy, teatralny, sportowy i in., a zatem funkcjonowanie organizacji i stowarzyszeń dla których prowadzenie bibliotek stanowiło margines zadań podstawowych. Ważny fragment rozprawy stanowi rozdział określający stosunek władz polskich i niemieckich do bibliotek mniejszości niemieckiej, w tym również nastawienie społeczeństwa polskiego. Pracę kończy przegląd bibliotek pozostałych mniejszości narodowych w Polsce – Ukraińców, Żydów, Białorusinów, Litwinów, Czechów i Rosjan, stanowiąc doskonałe pole do wniosków porównawczych. Tutaj umiejscowiono także część opisującą biblioteki - niemieckie i polskie - w Wolnym Mieście Gdańsku. Zwieńczeniem i podsumowaniem wnikliwych konstatacji badawczych jest, jakże mile widziane przez czytelników obawiających się przytłaczającej objętości książki – zakończenie.

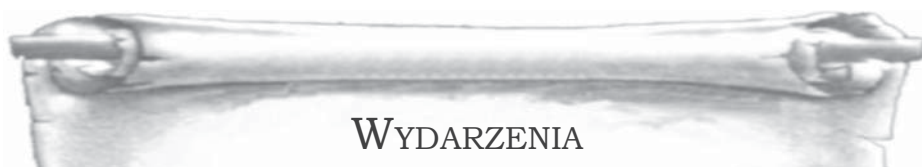
Zamieszczony powyżej, nieco zmundny „spis rzeczy” jest w istocie swej konieczny do naszkicowania pełnego obrazu problematyki zawartej w publikacji Zdzisława Gębołysia, a zarazem do uświadomienia czytelnikowi złożoności i wieloaspektowości zagadnienia. W omawianej dysertacji te dwa wymiary zdają się ściśle przylegać do siebie i wzajemnie się odzwierciedlać. Z pewnością pretenduje ona, jako wyczerpujące i wszechstronne studium zagadnienia, do miana jego monografii. Ogrom obszarów badawczych obecnych w rozprawie czyni ją lekturą obowiązkową dla specjalistów wielu dyscyplin (zważywszy zwłaszcza na jej znakomite uźródłowienie). Interesujący i niepowielający stereotypów materiał przyciągnąć powinien uwagę biblio-

---

logów, bibliotekoznawców, socjologów, historyków, germanistów i in. Praca zawiera niepublikowane i nieznanie wcześniej dane na temat czytelnictwa, także w odniesieniu do kanonu lektur ówczesnego czytelnika (ulubionych pisarzy i tytułów dzieł), uwzględniono tu także pisarzy polskich i spoza Niemiec. Badacze cenzury przyjmą zapewne z zadowoleniem spory podrozdział na temat literatury nieobecnej w omawianych księgozbiorach oraz ustalenia autora dotyczące spisów książek niedopuszczonych do użytku w bibliotekach szkół z niemieckim językiem nauczania. Interesujące są zwłaszcza szczegóły dotyczące struktury wspomnianych zestawień, ujętych w nich nazwisk pisarzy i tytułów dzieł.

Liczne rysunki, tabele i fotografie (zebrane pieczołowicie w stosownych wykazach) wzbogacają wywód autora i czynią go bardziej przejrzystym dla czytelnika. Główną, zauważalną niedogodnością w odbiorze tekstu (nie mającą wpływu na jego naukową wartość!) jest nadmierna fragmentaryzacja rozdziałów. Można zagubić się w tej wielości i różnorodności. Pozostaje pogratulować autorowi profesjonalizmu, odwagi i pracowitości, a czytelników usilnie nakłaniać do wielokrotnej, wytrwałej i dogłębnej lektury tekstu.

WYDARZENIA

Ryszard Pawłowski – 40 lat w górach

W dniu 14 maja 2013 roku w Bibliotece Śląskiej w Katowicach odbyło się spotkanie z czołowym polskim himalaistą Ryszardem Pawłowskim. Czterokrotny zdobywca Mount Everestu, uczestnik lub organizator ponad 250 wypraw, autor nowych dróg, pierwszych polskich wejść i wartościowych powtórzeń w najtrudniejszych pasmach górskich na wszystkich kontynentach promował swoją najnowszą książkę zatytułowaną *Ryszard Pawłowski – 40 lat w górach. Wywiad-rzeka*. Prelekcji towarzyszył pokaz filmów i slajdów dokumentujących wysokogórskie osiągnięcia wspinacza, będący także znakomitym materiałem źródłowym do rozwoju wiedzy o historii polskiego alpinizmu. Spotkanie zakończyło się dyskusją poświęconą tematyce górskiej.

Marta Kunicka

Konferencja „Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja?”

Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku w dniach 12–14 czerwca 2013 roku zorganizowała ogólnopolską konferencję poświęconą roli i przyszłości bibliotekarzy w instytucjach naukowych.

Konferencja stawiała sobie za cel odpowiedź na pytanie, czy proponowane rozwiązania przyczynią się do deregulacji czy może do degradacji zawodu bibliotekarza oraz czy zastosowane zmiany w prawie posłużą wykształceniu profesjonalnej kadry, świadomej swoich praw i wartości grupy zawodowej.

Szczegółowo zostały zaprezentowane kwestie związane z akademickim kształceniem bibliotekarzy, jak również losami absolwentów kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo. Jak sugeruje tytuł konferencji omówione zostało miejsce bibliotekarza dyplomowanego w pragmatyce zawodowej oraz różne podstawy prawne zatrudniania bibliotekarzy w odmiennych typach bibliotek. Zagadnienia te zostały zaprezentowane na tle rozwiązań w innych krajach europejskich.

Źródło:

<http://bg.uwb.edu.pl/konferencja2013/?pid=1003>

Marta Kunicka

Konferencja „Biblioteki w świecie komunikacji sieciowej”

W dniach 6–7 czerwca bieżącego roku Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich zorganizowało w Warszawie konferencję „Biblioteki w świecie komunikacji sieciowej”. Dwudniowe spotkanie stawiało sobie za zadanie przedstawienie m.in. miejsca biblioteki w cyfrowym świecie, doświadczeń bibliotek działających w konsorcjach, problemów prawnych funkcjonowania bibliotek w rzeczywistości sieciowej. Wystąpienia podzielono na pięć sesji tematycznych: Biblioteki w społeczeństwie wiedzy, niech żyją sprawności informacyjne; Światowy obieg metadanych; Małe biblioteki kontra giganci sieciowi i znikąd ratunku? Jak przetrwać poza konsorcjum; Problemy prawne czy nowe prawo dla obiegu informacji i idei? oraz Integracja zasobów informacyjnych. Autorami wystąpień byli zarówno wykładowcy akademicki, jak i doświadczeni bibliotekarze praktycy.

Źródło:

http://www.sbp.pl/konferencje/konferencja/program?konferencja_id=8013

Marta Kunicka

Konferencja „Biblioteka się liczy”

Tegoroczna, XI Konferencja Kierowników Polskich Bibliotek Prawniczych odbyła się w dniach 20-21 czerwca w Lublinie i Kazimierzu Dolnym. Spotkanie w Bibliotece Instytutu Prawa i Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego otworzył dziekan Wydziału Prawa i Administracji KUL ks. dr hab. prof. nadzw. Piotr Stanisław. Zwrócił uwagę na znaczenie tego typu sympozjów, zaakcentował ich wkład, m.in. do rozwoju dyskusji nad rolą i miejscem współczesnych naukowych bibliotek prawniczych oraz podkreślił, że wnioski zeń płynące mogą stać się podstawą dla wypracowania nowych wspólnych metod udoskonalania i efektywnego zarządzania placówkami. Współorganizatorem spotkania była Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, gdzie gości przywitała Dziekan Wydziału Prawa i Administracji UMCS dr hab. prof. nadzw. Anna Przyborowska-Klimczak. Pani Profesor przybliżyła zebrany historię Wydziału, który istnieje od 1949 roku i aktualnie prowadzi studia na kierunkach: prawo, administracja i bezpieczeństwo wewnętrzne. Następnie wystąpił kierownik Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji UMCS Ryszard Bania z wykładem na temat *Ekonomia i marketing w bibliotece*. Uczestnicy konferencji mieli możliwość odwiedzenia Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, gdzie zostali powitani przez Panią dyrektor Barbarę Zezulę.

W swojej wypowiedzi podkreśliła ona rolę i miejsce bibliotek wydziałowych, a także zwróciła uwagę na drastyczne w skutkach decyzje konsolidacyjne podyktowane kwestiami budżetowymi. Następnie Anna Krasuska z Biblioteki Uniwersyteckiej KUL wygłosiła referat pt. *Umowa na czas nieokreślony – Syzyf*. Tematem wystąpienia były prasowe hasła reklamowe publikowane na łamach gazet w dwudziestoleciu międzywojennym.

Następnie bibliotekarze gościli w dziale zbiorów specjalnych, gdzie mieli możliwość zapoznania się z najcenniejszymi zbiorami przechowywanymi w książnicy. Cymelia ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej KUL przedstawiła Małgorzata Trojnacka, Zastępca Dyrektora. Najstarszym z prezentowanych rękopisów był *Dekret Gracjana*. Lubelski egzemplarz jest jednym z sześciu zachowanych w Polsce. Ponadto goście obejrzeni rzadkie dokumenty urzędowe, głównie źródła polskiego prawa parlamentarnego. Pokazano m.in. *Statut Łaskiego* (egzemplarze wydane na papierze i pergaminie), osiemnastowieczne diariusze sejmowe, diariusz Sejmu Koronacyjnego Zygmunta III Wazy, statuty i przywileje koronne wydane w XVI wieku w Krakowie, miscellanea oratorskie (np. mowa abdykacyjna króla Kazimierza).

Prowadzone podczas Konferencji obrady ogniskowały się wokół kwestii związanych z próbami i stanem prac nad powołaniem konsorcjum bibliotek prawnych.

Marta Kunicka

Wystawa „45 artystów na 45-lecie UŚ”

W gmachu Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej w Katowicach 7 czerwca odbył się wernisaż wystawy współczesnego malarstwa polskiego pod tytułem *45 artystów na 45-lecie UŚ*. Wystawę, zorganizowaną w ramach obchodów jubileuszu Uniwersytetu Śląskiego, otworzył JM Rektor UŚ prof. zw. dr hab. Wiesław Banyś. Spotkanie poprowadził Maciej Szczawiński, a wśród przybyłych gości znaleźli się m.in. Jan Kukuczka – właściciel galerii w Istebnej, współorganizator wystawy oraz dr hab. Mirosław Nakonieczny – prorektor ds. umiędzynarodowienia, współpracy z otoczeniem i promocji. O prezentowanych pracach oraz ich autorach opowiedział Michał Kawulok, historyk sztuki z Muzeum Beskidzkiego w Wiśle. Otwarcia wystawy towarzyszył występ zespołu Wołosi.

Ekspozycję obrazów, rysunków i grafik najlepszych polskich artystów można było podziwiać w CiNiBA od czerwca do początku lipca.

Źródło:

<http://www.us.edu.pl/wystawa-pt-45-artystow-na-45-lecie-us>

Marta Kunicka

Najstarszy zwój Tory

W bibliotece uniwersyteckiej w Bolonii, wykładowca hebraistyki, Mauro Perani odnalazł najstarszy znany kompletny zwój Tory, czyli *Pięcioksięgu Mojżesza*. Na manuskrypt włoski uczony natknął się w lutym tego roku podczas aktualizowania katalogu zbiorów bibliotecznych. Zwój ten w roku 1889 został błędnie datowany na XVII wiek i w związku z tym leżał niemal kompletnie zapomniany. Zdaniem badacza jest on znacznie starszy i liczy prawdopodobnie około 850 lat. Potwierdzać to przypuszczenie mają standardy przepisywania świętego tekstu ustanowione przez Majmonidesa, wybitnego żydowskiego intelektualistę zmarłego na początku XIII wieku. Badania paleograficzne, zajmujące się analizą kształtu liter, pozwoliły Peraniemu na datowanie dokumentu na lata między 1155 a 1225 rokiem n.e. Szacunki te zostały również potwierdzone metodą radiowęglową (Salento i Chicago). Zwój z Bolonii po rozwinięciu ma długość 36 metrów, a jego wysokość wynosi 64 centymetry. Wykonany jest ze skóry. Według tradycji biblijnej Torę, czyli *Pięcioksiąg Mojżeszowych*, spisał sam Mojżesz. Inna nazwa Tory to *Pentateuch*, jest to pierwsza i najważniejsza część Biblii hebrajskiej, czyli *Starego Testamentu*.

Pierwotnie stanowiła jeden zwój, a w obecnych wydaniach składa się na nią pięć pierwszych ksiąg Biblii: *Rodzaju, Wyjścia, Kapłańska, Liczb i Powtórzonego Prawa*. Prawie każda synagoga, zarówno w Palestynie, jak i w diasporze, posiadała swój zwój Prawa Mojżeszowego, który odczytywano i omawiano w dniu sabatu. Kopiowaniem zacytanych i zniszczonych tekstów, które składowano w specjalnym miejscu, zwanym genizą, które po pewnym czasie było grzebane, zajmowali się zawodowi przepisywacze, czyli soferowie.

Zachowany w całości tekst jest tak cenny, ponieważ do dnia dzisiejszego niewiele ich pozostało. Pełny hebrajski tekst pierwszych pięciu ksiąg biblijnych znany jest z wcześniejszych kodeksów (ksiąg) Biblii hebrajskiej, przede wszystkim z *Kodeksu Leningradzkiego* (z 1008 roku) oraz częściowo zniszczonego, ale jeszcze starszego *Kodeksu z Aleppo* (z 920 roku).

Źródło:

<http://archeologiabiblijna.wordpress.com/2013/05/31/w-bolonii-odnaleziono-najstarszy-zwoj-tory/>
Marta Kunicka

Wystawa „Okna Polsko-Izraelskie”

W dniach od 22 maja do 6 czerwca bieżącego roku w gmachu Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach można było zobaczyć wystawę fotografii Nili Epstein (Aravot) zatytułowaną „Okna Polsko-Izraelskie”. Wystawa została zorganizowana w związku z uroczystościami nadania tytułu Doktora Honoris Causa Uniwersytetu Ekonomicznego Profesorowi Szewachowi Weissowi.

Nili Epstein (Aravot) jest tworzącą w Jerozolimie artystką o polskich korzeniach. W swojej działalności artystycznej wykorzystuje głównie pastele i ołówki, a ulubionym obiektem malarskim są krajobrazy Jerozolimy.

Jest znana również jako fotograf uwieczniająca przemijające otoczenie życia człowieka, na przykład okna, domy i miejskie pejzaże Polski i Izraela. Artystka prezentowała swoje prace na wielu wystawach w kraju i za granicą.

Źródło:

http://www.ciniba.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=561%3Awystawa-qokna-polsko-izraelskieq&catid=69%3Awiadomoci&Itemid=14

Marta Kunicka

Krajowy Zjazd Delegatów SBP 2013

Na początku czerwca bieżącego roku w Warszawie odbył się Krajowy Zjazd Delegatów Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Głównym tematem spotkania była ocena kadencji 2009–2013, jak również wytyczenie kierunków rozwoju organizacji na lata 2013-2017. Podczas Zjazdu zostały wybrane nowe władze na kolejną kadencję. Delegaci ponownie wybrali na Przewodniczącego SBP Elżbietę Stefańczyk – pełnomocnika dyrektora Biblioteki Narodowej ds. współpracy z bibliotekami publicznymi. Nagrodami i odznaczeniami uhonorowano szczególnie aktywnych członków Stowarzyszenia.

Podczas obrad omówiono dotychczasowe prace na rzecz rozwoju bibliotekarstwa, które realizowane były w różnych formach, takich jak: podniesienie kompetencji zawodowych środowiska, prace nad projektem nowej ustawy o bibliotekach, opracowanie priorytetów kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej, badania efektywności bibliotek, uruchomienie portalu sbp.pl, działalność wydawnicza i edukacyjną. Podjęto także rozmowy nad zmianami w Statucie SBP. W toku dyskusji poruszono potrzebę aktualizacji celów i zadań, a także uściślenie kompetencji zarządów, a następnie przyjęto nowelizację Statutu.

Program działania SBP na lata 2013-2017 omówiła Elżbieta Stefańczyk. Główne kierunki rozwoju Stowarzyszenia obejmują:

- kształtowanie polityki i praktyki bibliotecznej w Polsce,
- utrzymywanie partnerstwa z instytucjami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi w zakresie budowy społeczeństwa wiedzy,
- integrację środowiska i wzmocnienie statusu zawodu bibliotekarza,
- zwiększenie dostępu bibliotekarzy do różnych form kształcenia i doskonalenia zawodowego.

Podstawowymi źródłami finansowania SBP będą dochody ze sprzedaży wydawnictw oraz środki publiczne i inne dotacje. Program działania Stowarzyszenia został przyjęty przez delegatów. Przewodnicząca SBP podziękowała wszystkim partnerom, bibliotekom i organizacjom współpracujących ze Stowarzyszeniem w minionej kadencji oraz zaprosiła do dalszej dynamicznej współpracy.

Źródło:
<http://www.sbp.pl/kzd2013>
Marta Kunicka

A detailed illustration of a scroll, likely representing a document or a book cover. The scroll is unrolled, showing a central rectangular area with text. The edges of the scroll are slightly frayed and uneven, giving it an aged appearance. The scroll is held together by four circular fasteners or rings at the corners. The text is centered and written in a serif font.

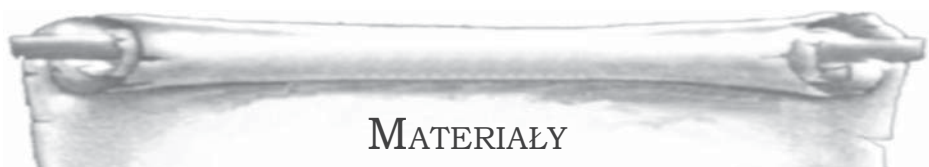
BIBLIOTEKA AWF w KATOWICACH
MATERIAŁY • ZBIORY • WYDARZENIA

MATERIAŁY • 122

INFORMACJE • 134

NOWOŚCI W ZBIORACH • 139

WYDAWNICTWA AWF • 154

MATERIAŁY

ADAM CICHOSZ
*Akademia Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*

ZWYCZAJE I DOBRE OBYCZAJE W NAUCE

...jako przyrodzony rozum za nauką doskonalszy bywa,
Tak zaś wrodzona dobroć za zwyczajem doskonalsza się zastawa.
Łukasz Górnicki, *Dworzanin polski*, księga czwarta

Nauka, niezwykle subtelna, ważna i wdzięczna dziedzina ludzkiej działalności, narzuca każdemu, kto decyduje się na jej uprawianie, etyczny kodeks postępowania. Ale skoro przy okresowej ocenie pracownika naukowego zwierzchnictwo, nie bacząc na subtelność natury problemu, przedkłada do podpisania po zapoznaniu się z treścią oświadczenie o przestrzeganiu zasad etc., musi to oznaczać niedowierzanie, problem lub taką konieczność profilaktyczną, sam nie wiem, co dokładnie. Na pewno oznacza asekurację. Czy słusznie? Zapewne tak, jako że strzeżonego strzeże podobno sam stwórca. Tylko czy z dobrym zwyczajem i obyczajem akt ten, pod względem etyki, estetyki także, a nawet zwyczajnej wiary w człowieka, przejrzyste i z należąą elegancją koresponduje. Otóż tego już nie jestem pewien, jak i tego, czy taki akt w ogóle ma sens. Wydaje się, że tym sposobem etyki, jako nauki o moralności, upowszechniać nie można. Mało to zasadne przedsięwzięcie, jako że etyka w rozumieniu osobliwego i właściwego sobie przymiotu, a tym bardziej jako wymóg narzucony osobom trzecim, stanowi pewnego rodzaju element wyboru postaw i zachowań nie wedle narzuconego schematu, a raczej przekonania o słuszności i celowości wyboru. A jest to wybór w przejawach stylu życia, w aktywności i kreatywności wszechobecny i ważny na każdym etapie rozwoju, w czasie i w przestrzeni.

Józef Szaniawski – filozof współdziałający z Naczelnikiem Tadeuszem Kościuszką w przygotowywaniu powstania narodowego, członek radykalno-demokratycznego Klubu Jakobinów i Deputacji Polskiej głosił, że „w poznaniu i działaniu powinien panować układ harmonijny, ułożony zgodnie ze wskazaniem rozumu ujmujący zarówno poznanie, jak i działanie w całości. Stąd działalność intelektualną i praktyczną należy łączyć z ideą. Nauka powinna rozwijać się na drodze moralnego doskonalenia” [Encyklopedia, 2011b, s. 650]. Nie tylko zresztą przed nauką stają dylematy właściwego (czytaj: rzeczowego, rzetelnego i uczciwego) wyboru. Jednakże w nauce imperatyw ustawicznego dążenia do prawdy, poszukiwania jej i zmierzania ku niej możliwie najprostsza ścieżką (a więc zdecydowane odrzucanie dróg pokrętnych), jest ideą najważniejszą. A jeśli ktokolwiek chciałby z tej idei uczynić przedmiot dowolnych interpretacji i, co znacznie gorsze, odbiegać od ogólnie przyjętych zasad postępowania, byłoby dla niego korzystniejsze już na starcie dokładne sprawdzenie odczytu własnego kompasu. Busola nie może i nie powinna zawodzić. To jasne. Zmieniając swe najbliższe otoczenie, ambitnie doskonaląc świat – zmieniamy się sami. Pytanie: czy jest to zmiana konstruktywna, pozbawiona złych intencji, czy na tym jakże subtelnym obszarze potrafimy „zarządzać własnymi emocjami”, czy serce i rozum poddają się samokontroli i podlegają przeobrażeniom na rzecz pożądanego wydolności w postrzeganiu racji i argumentów niepodważalnych. Pozytywna i dobra odpowiedź powinna w szczególności prowadzić do odrzucenia przejawów wszelkiej indoktrynacji, złych i nie trafnych wyborów, fałszywych opinii, których koszty mogą się okazać niemożliwe do udźwignięcia. W hierarchii wartości prawny, obyczajowy i zwyczajowy regulator w dokonywaniu słusznych wyborów i racjonalnego postępowania wydaje się mieć znaczenie pierwszorzędne i ponadczasowe. I być może z tego właśnie powodu zarówno w czasach minionych jak i współcześnie człowiek, krocząc drogą odkrywania prawdy, powinien być gotowy do rzucenia na szalę wszelkich sporów własne sumienie, niezależnie od odrębności w obowiązującym schemacie innych, często odmiennych postaw, ścierających się chociażby najostrej poglądów i racji. A więc pluralizm przekonań, postaw i zachowań? Niekoniecznie. Na drodze do jedności postawy i zachowania zazwyczaj różnice nie mogą odbiegać od wzorów racjonalnie przyswojonych, o ile ta racjonalność znajduje pełne potwierdzenie w faktach i prawdach potwierdzonych w zasadach powszechnie akceptowanych.

Etyka, dobre zwyczaje i obyczaje środowiskowi nauki nieodłącznie towarzyszą nie jako narzucone trendy rozwojowe, lecz świadomie przyjęte i akceptowane normy. To przede wszystkim przyswojony i utrwalony styl bycia, współpracy i obcowania między ludźmi ponadprzeciętnej aktywności działających na rzecz rozwoju wedle moralnego wysiłku, podlegających moralnej ocenie postanowień, motywacji, konkretnego wysiłku tworzenia.

Dokonując przeglądu wartości etyczno-moralnych, Stefan Folaron, filozof, historyk filozofii, pedagog (1929–2003) opisał etos profesora w *Etosie profesora XVI wieku. Uniwersytet – człowiek*. W oparciu o traktat etyczny *Prosographiae melicae millenarius* (I–II, F 1615), wrocławianina Cunradusa, uczonego, badacza i nauczyciela, Folaron stoi na stanowisku, że przy próbie formułowania wartości etyczno-moralnych, zarówno ogólnych, jak i odnoszących się w sposób szczególny do danego środowiska, trzeba sięgnąć do przeszłości, by tam także poszukiwać odpowiedzi na pytanie, o jakich wartościach można twierdzić, że sprawdzały się w praktyce życia społecznego i potwierdziły swoje znaczenie, a jakie nie są warte przypominania. Ma to znaczenie nie tylko dla ukazania ciągłości kulturowej. Dzięki tej refleksji tworzy się również kulturowa tożsamość określonego środowiska, co dotyczy m.in. etosu profesora – uczonego, nauczyciela i wychowawcy wyższej uczelni w Polsce XXI wieku [Encyklopedia, 2011a, s. 389].

Ostatnie lata obfitują w zjawiska i przykłady niefrasobliwości, zamierzonego i nieświadomego odrzucania potrzeby krzewienia etyki, co także, a może w szczególności, dotyczy nauki. Środki masowego komunikowania nie milkną, przytaczając liczne przykłady plagiatów, zwyczajnej nieuczciwości i cwaniactwa, osiągania wyższego statusu, tytułów, zaszczytów niezasłużonych, przywłaszczanych drogą nieuczciwą, na skróty. Zdarza się to, zupełnie nieoczekiwanie, nawet w wydziałach teologicznych wyższych uczelni. Wydaje się, że potrafimy te zjawiska zauważyć i ocenić, mówić o nich z upodobaniem, byleby nie publicznie (źle pojęta solidarność zawodowa), a to droga właśnie na skróty, prowadząca na szczyty niekompetencji, do moralnej wręcz katastrofy. Świat XXI stulecia wcale nie jawi się znacząco lepszym, może pod względem zbrodni ludobójstwa – obecnie potępionej, aczkolwiek już pierwsza dekada stulecia sygnalizuje, że nie do końca. Z tych i wielu innych, istotnych powodów na temat etyki, dobrych zwyczajów i obyczajów w nauce warto a nawet trzeba – do czego gorąco zachęcam – zabierać głos publicznie. Należy upowszechniać dobre wzory i osiągnięcia, odrzucając zdecydowanie wszystko co złe, niedojrzałe, nieuczciwe, nie kwalifikujące się do powszechnej akceptacji.

W nauce jej czynni przedstawiciele, sympatycy i zwolennicy rozwoju ogólnego, za pomocą komunikatywnego języka, sami powinni porządkować swoje otoczenie, odświeżać je, regenerować, a nade wszystko bronić i chronić, nie dopuszczając do dewastacji. Co zatem czynić należy dla urzeczywistniania w środowiskach nauki dobrych zwyczajów i obyczajów. Tadeusz Tatarkiewicz – estetyk, etyk, historyk filozofii sztuki (1886–1980) – zbudował (przypomina o tym Bohdan Dziemidok) typologię sądów wartościujących w etyce, odróżniając sąd doboru (o bezwzględnej wartości danego czynu) od sądów słuszności (skutek czynu), szlachetności (intuicja czynu) i zasłudze (wysiłek przy spełnianiu czynu) [Encyklopedia, 2011b, s. 707]. Tatarkiewicz opowiadał się za maksymalistycznym obiektywizmem

i bezwzględnością wartości. W teoriach minimalistycznych zaś wyróżniał subiektywizm, relatywizm, socjologizm, historycyzm, konwencjonalizm, sceptycyzm i nominalizm.

Próba uogólnienia

Dla utrzymania dobrej kondycji nauki ludziom, którzy ją tworzą niezbędna jest pełna swoboda dokonywania wyboru i stosowania w praktyce metod badawczych adekwatnych do działania wolnego od narzuconych rygorów, zważywszy, że poszczególne dyscypliny wypracowania własnych metod i stosowania swoistych reguł postępowania. Istnieją jednakowoż odstępstwa od ogólnej zasady swobody, jeśli wymaga tego dobro wyższe – lojalność wobec państwa, społeczeństwa, najbliższego otoczenia. Odnosi się to głównie do ochrony danych osobowych, informacji objętych klauzulą niejawności oraz innych, wyższych racji. Zatem nie może istnieć sytuacja ograniczania np. wolności wypowiedzi, myśli i głoszonych koncepcji, jak nie powinna istnieć cenzura samych publikacji i opracowań naukowych. Trudno byłoby sobie wyobrazić naukę bez swobodnego dostępu zarówno do pierwotnych, jak też wtórnych materiałów źródłowych. Niezbędny jest swobodny, niczym nieskrępowany przepływ informacji naukowej, jak też pełna swoboda wymiany myśli i poglądów a także kontaktu osobistego przedstawicieli nauki. Relacje w tym zakresie z naszymi wschodnimi sąsiadami (dostęp do archiwów państwowych) nie układają się dla stron korzystnie. Jednak starania czynione chociażby na rzecz udostępniania źródeł archiwalnych nie ustają.

Należy upowszechnić zwłaszcza zasady etyki ogólnoludzkiej, dobre zwyczaje i obyczaje, które zwłaszcza w nauce mają priorytetowe znaczenie, co oznacza stan świadomości i wyznacza miejsce nauki w życiu państwa i społeczeństwa jako środowiska ekskluzywnego, zorientowanego na postęp i rozwój. W tym środowisku bowiem dominować powinna bezinteresowność, prawdomówność, a co niezwykle istotne, poczucie służebnej roli wobec narodu i państwa. Wiele razy było mi dane posłużyć się, przykładem mojego niestrudzonego i niedoścignionego mentora prof. zw. dr hab. Henryka Kocója, uczonego najwyższego formatu, któremu wielu z nas zawdzięcza mistrzowską lekcję tej, jakże wymownej ze wszech miar, służebności wobec bliźniego, otoczenia i państwa. To wzór ideału, do którego wiodą drogi skromności nieodłączne samej wielkości i tej wielce pożądanej rzetelności i uczciwości jako wartości moralnej. Wartość ta – jak głosi Andrzej Półtawski, filozof, teoretyk poznania, antropolog, etyk i tłumacz, uczeń Romana Ingardena – jako warunek dostateczny bycia wartością moralną wiąże się z czymś pierwotniejszym ontycznie, z dobrem jako takim danym w doświadczeniu sumienia. Dobro moralne dane w doświadczeniu sumienia łączy dobro czynu z dobrocią działającej osoby. To podstawowe doświadczenie moralne jest warunkiem pozna-

nia świata wartości. Zawiera ono także świadomość pewnej normy, ponieważ doświadczenie sumienia wiąże się z wykroczeniem moralnym. Moralność doświadczenia przez nas w osądach sumienia pozwala zrozumieć dynamikę osobowości ludzkiej, tzn. to, jak działanie moralne jednocześnie doskonali człowieka jako dobro czynu, odzwierciedla się w dobru osoby i odwrotnie [Encyklopedia, 2011b, s. 417].

Przedstawiciel nauki to człowiek dobrego zwyczaju i obyczajaju we wszystkich przejawach jego obecności w otoczeniu, zorientowany na postęp i zdeterminowany na innowację także w stanowieniu i przestrzeganiu prawa, kreowaniu dobrych zwyczajów i obyczajów w nauce, daleki od biernego oczekiwania w doskonaleniu jakości środowiska przez innych, zwłaszcza młodych i początkujących, z którymi współdziałanie jest powinnością i źródłem satysfakcji. Postępowanie odbiegające od zasad lojalności, prawomyślności, nade wszystko postępowanie szkodzące innym (karygodne wobec podporządkowanych służbowo młodych adeptów) uznać należy za nie dopuszczalne, wymagające napiętnowania. W przypadkach zaistniałych rozbieżności w przyjętych zasadach postępowania z innymi, występującymi w otoczeniu systemami wartości, prawidłowość wyboru należy odnosić do osobistych przekonań (do sumienia), z pełną odpowiedzialnością za ewentualny konflikt moralny czy obyczajowy, o co wszakże nie trudno.

Naukę należy postrzegać jako integralną część kultury narodowej, dziedzictwa i dorobku pokoleń, pomnażaną współcześnie wedle najlepszej wiedzy, w odniesieniu do osiągnięć cywilizacji i postępu na rzecz zapewnienia nieograniczonego rozwoju i bezpieczeństwa. Zmierzać należy do ideału sprawiedliwości społecznej, do pełnego wykorzystania dorobku nauki, zwłaszcza w ochronie szeroko pojętego zdrowia, jako dobra ogólnego, zapewnienia sprawiedliwego podziału dóbr oraz dostępu do najnowszych osiągnięć i zdobyczy cywilizacji, do najszerszego upowszechniania stylu czyniącego życie jednostek i zbiorowisk aktywnymi i kreatywnymi, nie pozbawionymi wzajemnej życzliwości, dobrych zwyczajów i obyczajów, troski o niezachwianą ciągłość przekazu międzypokoleniowego.

Wiedza i umiejętności praktyczne przedstawiciela nauki zawierać powinny wyróżniający czynnik krytycyzmu, w myśl zasady „krytyka nie oznacza negacji, lecz troskę o jakość”. Wiedzę i umiejętności należy krzewić w oparciu o poglądy wielkich twórców i uznanych autorytetów, albowiem niosą one najlepsze i sprawdzone wzory rzetelnego, czyniącego postęp argumentu.

Wobec narastania niepokojących trendów – przyswajania cudzego dorobku, plagiatów, nagannych wzorów szczególnego znaczenia nabiera zasada bezkompromisowości. Winno jej towarzyszyć zdecydowane odrzucanie i piętnowanie przykładów upowszechniania błędnych teorii, fałszywych relacji i prawd domniemanych, niezależnie od wielkości i dorobku naukowego tego, komu zdarzyło się zejść z drogi prawdy niepodważalnej. Prawdy – za Antonim Żłotnickim, lekarzem i filozofem (1857–1924) – jako logicznego uło-

zenia wszystkich pojęć w intelekcie, które powstają dzięki doświadczeniom zmysłowym. Nigdy nie dowiemy się, jaki jest świat poza uporządkowanym przez nas intelektualnie. Nie ma bowiem prawd absolutnych, które istniałyby poza umysłem człowieka. Naszym stanom intelektualnym towarzyszą różne zabarwienia emocjonalne i one wpływają na jakość poznania. Naukowiec dążący do pogłębienia wiedzy powinien oddzielać uczucia od stanów intelektualnych i dystansować się od nich [Encyklopedia, 2011b, s. 894].

Docento discimus

Ucząc innych, sami się uczymy, troszczymy się o jakość, respektując prawa i podmiotowość podporządkowanych sobie uczniów (studentów, asystentów), o których aktywność i kreatywność zabiegać trzeba niestrudzenie, nie tylko w odniesieniu do programowej dydaktyki i procesu wychowawczego, lecz także do wszelkich przejawów życia, zwłaszcza w obrębie studenckiej samorządności, aktywności w różnych organach i kolegiach akademickich. W przejawach konkretnego działania następuje spełnienie świadomego i wolnego czynu, a więc czynu jako obowiązku moralnego. Jest to doświadczenie, które – jak głosił Karol Wojtyła, filozof, teolog i humanista, twórca personalistycznej antropologii i etyki, późniejszy papież Jan Paweł II – „przybliża ogląd intelektualny dany na gruncie faktu «człowiek działa» w całej jego niezliczonej częstotliwości [...] w czynach zawiera się sprawność, sprawność uwydatnia konkretne «ja» jako świadomą siebie przyczynę działania” [Encyklopedia, 2011b, s. 828–829].

Trudno sobie wyobrazić zaniechanie starań o przejrzystą formę i bogactwo treści, zrozumiałych dla studentów zajęć, bowiem to nauczyciel troszczyć się powinien o właściwe środki i metody czytelnego przekazu i komunikatywności, o literaturę przedmiotu, etc. etc. Nade wszystko dyscyplina, jako podstawa w prawidłowym kształtowaniu stosunków międzyludzkich, a zatem przestrzeganie rygorów dydaktycznych, zgodności planistycznych z realną sytuacją, punktualności itp. Ale dydaktyka to przede wszystkim czytelny przekaz, pozostający w zgodzie i korespondujący z aktualnie występującymi trendami w nauce. Oczywiście, mogą zaistnieć a nawet istnieją różnice przekonań, wątpliwości wobec wspomnianych trendów, ale tu wątpliwości nie mogą istnieć bez ich dokładnego rozważenia, chociażby poprzez wyrażenie własnego przekonania, skomentowanego w oparciu o najlepszą wiedzę i rzeczowe argumenty. Prawidłowa interpretacja treści, zdarzeń, faktów i wydarzeń – to akt wiarygodności.

Istotnym elementem w relacji nauczyciel – student jest (stanowisko autora, przekonanego o słuszności tezy jest nieprzejezdane) troska o samodzielność w podejmowaniu procesów myślowych, niepozbawionych krytycyzmu zawartego we własnej ocenie. Nade wszystko zmierzać należy do uszanowania, a tym samym do wyzwalania w studentach poczucia i świadomości

swobody przy formułowaniu własnych osądów poznawanych praw i prawidłowości rządzących w nauce. Nauczyciel, jako przedstawiciel nauki, w trosce o jej dobro powinien kontrolować swój „erudycyjny” dystans, przez co dążyć może do komfortu dobrej formy i godności osobistej swoich studentów.

Stosowanie ścisłych kryteriów w ocenianiu, bez rozbieżności i dowolności, wydaje się być oznaką sprawiedliwości w ocenie. Subtelność samej natury oceny studenta podpowiada i nakazuje, by ta czynność była przeprowadzona z namysłem odrzucającym schematy.

W wielu przypadkach może wystąpić w kontakcie z uczniem uzewnętrzanie osobistej i osobiwej natury własnych słabości, informacji osobistych a nawet intymnych. Trudno byłoby wyobrazić sobie nauczyciela – przedstawiciela nauki, nierespektującego elementarnej zasady dyskrecji. Ale też w kontaktach pozadydaktycznych, poza miejscem działalności naukowo-badawczej brak umiaru w przenoszeniu opinii, zwłaszcza tych o negatywnych konotacjach, które mogą ułatwiać identyfikację środowiska, jest naganne. W kontaktach pozadydaktycznych, np. obecność i współdziałanie na rzecz umacniania studenckiej samorządności, aktywności w organach przedstawicielskich, łącząca nauczyciela ze społecznością studencką więź osobista nie może wykazywać znamion faworyzowania jednostek, jak też bezzasadnego napiętnowania. Istnieć tu powinna ściśle kontrolowana relacja oparta na prawidłowym „zarządzaniu” emocjami, a przez umożliwiającą kształtowanie pożądanych nastrojów środowiska na tle wspólnoty celów, zadań i przedsięwzięć.

W żadnym przypadku postawa sygnalizująca oczekiwanie na jakikolwiek ekwiwalent za pracę dodatkową, rodzaju konsultacji problemowych, indywidualnego wsparcia, np. w roli promotora pracy magisterskiej i w innych okolicznościach, nie może być traktowana inaczej jak postępowanie destrukcyjne, naganne, oparte na motywacjach korzyści osobistych.

Empatia twórcy, przedstawiciela nauki

Przedstawiciel nauki (autor świadomie odrzuca wyraz „pracownik” w odniesieniu do nauki jako semantycznie niezręczny) tworzący dzieło – rezultat własnego wysiłku, a więc wytwór wyobraźni, owoc aktywności umysłu a niekiedy także dzieł rąk (jak np. architektura budowli czy krajobrazu itp.), osiągając wynik traktowany jako dobro osobiste, łączy je równocześnie z dobrem całej wspólnoty. Przestrzegając rygorów praw autorskich korzysta z osiągnięć osobistych, zachowując respekt i sprawiedliwe odniesienie do osiągnięć innych twórców, poprzez akt zgody na wykorzystanie obcego dzieła dla celów konfrontacji lub poparcia głoszonych tez. Cytowane dzieła należy podejmować i wykorzystywać wyłącznie w sytuacjach podyktowanych dobrem ogólnym, pod jednym wszakże warunkiem, którym zawsze powinno być czytelne i komunikatywne

odniesienie piśmiennicze do cudzego autorstwa. Intelktualna własność autorska, chroniona wszakże prawem, wymaga zgody na jej wykorzystanie, a ponadto wskazania źródła jej pochodzenia.

Bywa tak, że sukces miewa wielu ojców, niepowodzenie zaś jest sierotą – to prawda. Lecz w praktyce życia zdarzają się jednocześnie różne prawdy, a za znakomitym filozofem i publicystą – księdzem Józefem Tischnerem (1931–2000) uznajmy, że istnieją trzy prawdy: prawda, prawie prawda i g... prawda. Te, wskazane przez Tischnera, prawdy doskonale ukazują kondycję współczesnego człowieka, tym bardziej twórcy, oswojonego z dobrem, znającego najlepsze drogi do źródeł tegoż dobra. Oto istotne wartości etyczne wskazujące kontekst ludzkiej egzystencji, pojmowane i ujawniane, dostrzegane lub nie przez człowieka. Myślenie kategoriami „wartości stanowią rdzeń w rozpoznawaniu istnienia praw rządzących i efektów tegoż istnienia. Świat wartości uchyla przed twórcą przysłowiową blokadę dróg, po których wędrowanie prowadzi do wymiaru intelektualno-poznawczego, albowiem uwzględnia ludzki czyn (produkt umysłu) jako wyraz samookreślenia i przynależności do świata wartości albo też odmowę tej przynależności. Prawda odrzuca błędy, eliminuje kłamstwo i obłudę, czyli zło zrodzone w wyniku poczynań świadomych. Jeśli ktokolwiek po nie sięga – dopuszcza się pokusy złego, nagannego wyboru.

Zatem twórca, przedstawiciel nauki zmierzać powinien konsekwentnie ku prawdzie. Z należnym sprawnym zdeterminowaniem i uporem, ale też z pasją. Na twórcy ciąży odpowiedzialność, obowiązek stałej troski o to, by efekt dzieła naukowego przypadła nie komu innemu lecz wyłącznie samemu twórcy – autorowi dzieła naukowego, zaś odstąpienie autorstwa innej osobie jest w każdym przypadku naganne i niedopuszczalne, jak nie dopuszczalne jest oderwanie i przyjmowanie autorstwa bez faktycznego uzasadnienia i dowodu na jego istnienie. Autorstwo dzieła jest zatem prawem niezbywalnym

Twórca troszczy się o rzetelność wyników swoich badań i przedstawia je w sposób obiektywny, wiarygodny. Troszczy się zwłaszcza, by w badaniach uwzględniających element ludzki zachować poufność, a także anonimowość z poszanowaniem osoby ludzkiej w kwestiach zdrowia, małoletniości, wieku starczego, osobistych relacji międzyludzkich etc. etc.

Badania naukowe nie mogą stanowić zagrożenia bezpieczeństwa badanego podmiotu (człowiek, naturalne środowisko, natura i kultura, różne przejawy życia osobniczego), a jeśli wystąpi uzasadniona konieczność nadmiernej ingerencji w otoczenie (środowisko), należy po zakończeniu czynności badawczych przywrócić poprzedni (pierwotny) jego stan.

Ważnym zagadnieniem pozostaje problem zdyskontowania dorobku naukowego na obszarze oczekiwań społecznych, gospodarczych, wszelkich czynników doskonalących rozwój i powszechne ich zastosowanie. I m in. dlatego wyniki badań powinny być przedstawiane rzetelnie, by nauka ze

wszech miar służyła dobru ogólnemu. Tym samym niedozwolone jest ukrywanie wyników uznanych za „nieadekwatne do oczekiwań”, zaprzeczające założeniom badawczym, podważające hipotezy czy oczekiwania. Istnieje obowiązek przejrzystego metodologicznie, komunikatywnego języka opisu wyników badań, oceny, sprawozdawczości. Natomiast stanowisko przedstawicieli innych dyscyplin nauki w sprawach wymagających interdyscyplinarnego postrzegania problemu badawczego, co wymaga rozwagi, namysłu, elastyczności, taktu i umiaru w prezentowaniu własnych racji, powinno podlegać rozsądnemu uwzględnianiu w praktyce.

Nie należy mnożyć publikacji z zakresu własnego dorobku, co zdarzyć się może (zdarza się w praktyce mniej doświadczonych i początkujących twórców, niekoniecznie świadomie) dla wzbogacania dokonań, wszak jest to działanie pozorne i zbędne. Ta, istotna uwaga (za celowością jej przedstawienia przemawia także osobiste doświadczenie autora), dotyczy publikacji naukowych jednego (tożsamego) opracowania w wielu czasopismach, co wymaga szczegółowych uzgodnień, a konkretnie zgody wydawcy na opublikowanie wykorzystanego uprzednio tekstu opracowania. W sytuacjach uzasadnionych należy przestrzegać wymogu odwołania się do zamieszczonych publikacji tożsamych z wyraźnym wskazaniem (wyszczególnieniem) w wykazie osobistego dorobku autora. Dorobek własny, ocena osiągnięć i odniesionych sukcesów twórczych powinny być wolne od zabiegania o własną popularność. Niedopuszczalne jest jakiegokolwiek gloryfikowanie, reklamowanie osiągnięć, a tym bardziej podejmowanie popularyzowania własnej osoby (np. powoływanie się na „niedokonania” twórcze, na dzieła niepotwierdzone i niepoddające się czytelnej weryfikacji), a wiadomo, że tego rodzaju postawy i zachowania zdarzają się niepokojąco często.

Ze wszech miar pożądanym jest rodzaj postaw i zachowań wyraźnie oddalający posługiwanie się tytułami i stopniami naukowymi w różnych wypowiedziach i wystąpieniach pozanaukowych. Twórca rzetelny, moralnie czysty, nieakceptujący postaw i zachowań „pseudotwórczych” oddziela swe osady, opinie, oceny o charakterze popularnym, obiegowym czy też propagandowym od tych, które osadzone są łonie nauki.

Intelektualne przewodnictwo

Przedstawicielom świata nauki przypada przewodnictwo wśród początkujących kandydatów do jej uprawiania, a więc w grupie dojrzewającej intelektualnie, zorientowanej etycznie i profesjonalnie na uprawianie służebnej (czytaj: pozbawionej protekcjonalizmu zawodowego, korupcyjnych inklinacji, negatywnych postaw wszelkiej dyskryminacji dyscypliny) roli. Jest bowiem wiele do zrobienia, a na pewno do udoskonalenia, w sferze troski o adeptów, osobniczo uzdolnionych, wyróżniających się pod względem postaw i zachowań, wiedzy i odwagi.

Będąc wzorem, a więc uznanym przywódcą i przewodnikiem, mistrzem a jednocześnie zdecydowanym propagatorem dobrych zwyczajów i obyczajów, twórca i nauczyciel troszczy się o rozwój naukowy w swoim zasięgu oddziaływania, także poprzez oddziaływanie przykładem osobistym. Zwłaszcza funkcjonując samodzielnie i niezależnie, winien swemu otoczeniu nieść pomoc na miarę posiadanych możliwości i kompetencji. Sprawiedliwie i życzliwie oceniając, z należnym sprawie tej uzasadnionym krytycyzmem, powinien troszczyć się także w opiniowaniu i ewentualnym wnioskowaniu o nagrody i wyróżnienia podporządkowanym sobie członkom zespołu.

Swych zadań i powinności rzetelny twórca nie powierza osobom sobie podporządkowanej, piętnuje natomiast wszelkie przejawy „psychotechniki” w otoczeniu, świadomy, że prowadzi one do bylejakości. W istotnych kwestiach zasięga opinii ogółu, zwłaszcza w działalności badawczej, kształtując atmosferę wzajemnego zrozumienia, życzliwości, bezinteresownej pomocy – pożądanego nastrojów na tle współżycia społecznego i współtworzenia dobra ogólnego. Wolny od uczucia zazdrości potrafi docenić osiągnięcia członków zespołu, wyrazić uznanie, usatysfakcjonować, dzielić troski i porażki niezawinione. Wszelkie oceny i opinie formułuje rozważnie, rzetelnie, odpowiedzialnie i sprawiedliwie. Niestrudzenie zmierza do stanu ideału w nauce.

Odpowiedzialność za jakość

Twórca, przedstawiciel nauki zachowuje właściwy dystans w opiniowaniu i ocenianiu dorobku naukowego według kompetencji, w sposób niepozbawiony dociekliwej wnikliwości, a zarazem bezstronności i niezależności. Napiętnuje opinie „pobieżne” i powierzchowne, złośliwe, niesprawiedliwe lub faworyzujące bez logicznego uzasadnienia, nie stroniąc od opinii zasłużenie krytycznych, zwłaszcza w opiniowaniu prac naukowych (doktorskie, habilitacyjne), zachowuje jednocześnie właściwy stosunek do autorskich praw własności.

Ważne jest także dotrzymywanie (przestrzeganie) zasad terminowości, bowiem wszelkie opóźnienia komplikują i utrudniają pracę i są wyrazem nagannej opieszałości. Funkcja opiniodawcy wymaga rzeczowego określenia kompetencyjności ze znawstwa przedmiotu oceny, co uniemożliwia ewentualne pomijanie błędów i niedoskonałości. Publikacje naukowe nie mogą odbiegać od kryteriów naukowości. Należy unikać, nawet w sytuacjach krytycznych i trudnych dokonywania ocen znacznie wykraczających poza zasięg zainteresowań naukowych opiniodawcy.

Współautorstwo w rozprawie naukowej zarówno promotora jak też recenzenta jest naganne i niedozwolone.

Krytyczne opinie i wnioski nacechowane rzetelnością i odpowiedzialnością, polemika i dyskusja nie mogą być pozbawione namysłu, rozwagi,

rzeczowości i rzetelności w podejmowaniu problemów, a także zwyczajnych zasad szacunku do osoby ludzkiej. Pozwala to uniknąć kolizji i wszelkich niezręczności natury alienacji personalnej, ośmieszenia, powierzchowności zarzutów, przy czym krytykowany autor (podmiot) musi mieć nieograniczoną możliwość ustosunkowania się do krytyki bądź też stawianych publicznie zarzutów.

Normatywem w nauce jest także, a może w szczególności, sumienie twórcy i naukowca.

Jakość ponad wszystko

Jak już wspomniano, krytyka nie oznacza negacji, a na pewno nie może być pozbawiona troski o jakość. Dlatego też opinie szczegółowe i oceny, eksperckie opracowania powinny być poparte ponadprzeciętną wiedzą i powszechnie uznanym autorytetem.

Ekspertyzy i opinie o znamionach rzeczoznawczych powinny zawierać zarówno informację o rzeczoznawcy (ekspercie), jak też zleceniodawcy i adresata, a ich rzetelność powinna korespondować ze stanem wiedzy naukowej w przedmiocie oceny, możliwie najpełniejszego odniesienia do istniejących faktów oraz umiejscowienie okoliczności szczegółowych, o ile zostały rozpoznane. Interes osobisty wyklucza czynności eksperckie, wobec czego powinna nastąpić odmowa ich przeprowadzenia, ze skutkiem powiadomienia czynnika zlecającego, z podaniem przyczyn odstąpienia od sporządzenia ekspertyzy.

Ewentualny konflikt interesów (co zdarza się nierzadko) powinna zdominować i decydować o rozstrzygnięciach prawda oczywista i ogólne dobro środowiska, a przede wszystkim samej nauki.

Obowiązek rzetelności przekazu

Spółczesność informacyjna ujawnia z całą mocą swą wrażliwość na rzetelność informacji i przekazu, tym bardziej opartego na podstawach i osiągnięciach nauki. Odrzucając wszelkie przejawy pseudonaukowej frazeologii, a nawet nadmierne, zaciemniające obraz przekazu cytowanie wielu twórców i ich dzieł w sposób teatralny i efekciarski, stosowany zapewne dla podkreślenia własnego autorytetu – należy troszczyć się o dobry zwyczaj i obyczaj, o zwykłe poszanowanie odbiorcy, adresata. Człowiek, chcąc żyć w zgodzie z samym sobą – głosi Jarosław H. Rudniański, psycholog, filozof, prakseolog (1921–2008) – decyduje się realizować w życiu określone wartości, decyduje się na walkę wewnętrzną, ale również zewnętrzną, niekoniecznie zbrojną. Jednak w tej walce znaleźć może prawdziwe szczęście. [Encyklopedia, 2011b, s. 473].

Każdy człowiek zachowuje prawo do prawdy, o czym pouczają nas autorytety moralne lecz także funkcjonariusze życia publicznego państwa,

których relacja z nauką nie pozostaje bez znaczenia. Jest obowiązkiem i prawem przedstawiciela nauki przekazywanie rzetelnej informacji naukowej szerokim rzeszom społecznym, nie tylko konkretnym adresatom czy odbiorcom profesjonalnie informacją zainteresowanym.

Naukowiec nie kryje prawdy i nie występuje przeciw jej upowszechnianiu. Jest zdecydowanym przeciwnikiem postaw i zachowań zachowawczych, ujawniających chęć partykularnego wykorzystywania informacji oraz przejawom tworzenia blokad w obiegu pożądaných społecznie wzorów, przykładów, odniesień.

Inteligencja emocjonalna wymaga szerokiego jej upowszechniania, w czym środowiska nauki stanowią klucz do całego organizmu państwowości, kultury, prawa, zwyczajów i obyczajów. Wiedza i autorytet osobisty, wartość intelektu uczonego przyczyniać się mogą do upowszechniania wzorów i wartości pożytecznych z punktu widzenia dobra społecznego. Jak twierdzi Mieczysław Krapiec – dobro wspólne, będące celem istnienia społeczeństwa, leży na płaszczyźnie realizacji intelektu i woli – jest to dobro osobowe nie powodujące konfliktu z żadnym innym dobrem. Ostatecznie celem społeczeństwa jest osobowy rozwój każdej jednostki oraz wychowanie do dostrzegania i dobrowolnego wybierania osobowego dobra. [Encyklopedia, 2011b, s. 912].

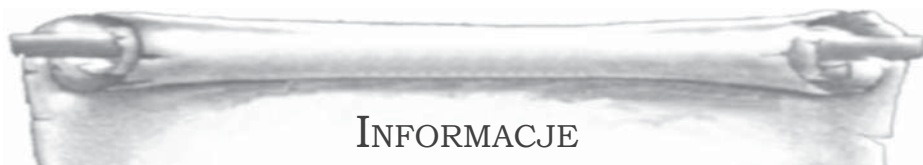
Naukowiec nigdy nie pozostaje bierny wobec przejawów lansowania rozmaitych przeobrażeń w stylu życia, a jego głos ma znaczenie wiodące i inspirowane. Aktywny i kreatywny, nie unika kandydowania do zajmowania prestiżowych stanowisk w kierowaniu nauką, mając ogólne dobro na celu.

Świat nauki zdołał wypracować mechanizmy i powszechnie dostępne wzorce postępowania oparte na przestrzeganiu prawa, norm etycznych, dobrego zwyczaju i obyczaju. Naturę i kulturę, przestrzeń życia narodów, ich tożsamość, *logos* i *ethos* – odkrywa, opisuje, współtworzy i upowszechnia nauka. Ucząc rozumienia otaczającej człowieka rzeczywistości, rozumienia niezgłębionej złożoności świata, a w nim obecności ludzkiego geniuszu – nauka determinuje jego kulturotwórczą obecność, ale też obnaża destrukcję i niedoskonałości. Dynamizm przejawów obecności nauki w życiu człowieka jest zarazem świadectwem żywotności postępu cywilizacyjnego na rzecz tworzenia ogólnego dobra. Przedstawiciel nauki poszukuje niezmiennie dróg do prawdy o prawach rządzących rozwojem cywilizacji. W nauce zarówno uczoney jak też sam student upatrują pomocy w rozumieniu świata a zarazem racjonalnego sposobu na jego doskonalenie. Nauka jest dobrem i bogactwem uniwersalnym, godnym sprawiedliwego dzielenia się nim z każdą istotą w jej życiu osobniczym.

Bibliografia

Maryniarczyk A. (red.) (2011a), *Encyklopedia filozofii polskiej*. T. 1. A-L. Lublin.

Maryniarczyk A. (red.) (2011b), *Encyklopedia filozofii polskiej*. T. 2, M-Ż. Lublin.

INFORMACJE

AKTUALNY WYKAZ CZASOPISM DOSTĘPNYCH W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ AWF IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

Czasopisma zagraniczne

1. Acta Physiologica
2. Acta Universitatis Carolinae. Kinesiology
3. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica
4. Aktiv Laufen
5. Archives of Physical Medicine and Rehabilitation
6. Exercise and Sport Sciences Reviews
7. Exercitatio Corporalis – Motus – Salus
8. Fizyczna Kultura w Szkole
9. Fussballtraining
10. Gait & Posture
11. International Journal of Sports Medicine
12. JOPERD - Journal of Physical Education, Recreation and Dance
13. Journal of Science and Medicine in Sport
14. Journal of Sport and Tourism + on-line
15. Lab Times
16. Leichtathletik
17. Leichtathletiktraining
18. Manuelle Medizin
19. Marketing Science
20. Medicine & Science In Sports Exercise
21. Olympisches Feuer
22. Physio Active
23. Physio Science

24. Pt Zeitschrift fur Physiotherapeuten
25. Research Quarterly for Exercise and Sport
26. Science
27. Swimming World Magazine
28. Telesna Kultura
29. Teoria i Praktyka Fizycznej Kultury
30. University Sports Magazine

Czasopisma polskie

I. BIBLIOTEKOZNAWSTWO. INFORMACJA NAUKOWA. BIBLIOGRAFIA

1. Bibliografia Bibliografii Polskich
2. Bibliotekarz
3. Bibliotheca Nostra
4. Polska Bibliografia Bibliologiczna
5. Przegląd Biblioteczny
6. Rocznik Biblioteki Narodowej
7. Zagadnienia Informacji Naukowej

II. NAUKI EKONOMICZNE. ZARZĄDZANIE. SOCJOLOGIA. PRACA. STATYSTYKA

1. Auxilium Sociale Novum
2. Brief
3. Controlling i Rachunkowość Zarządcza
4. Człowiek i Zdrowie
5. Ekonomista

-
6. Logistyka
  7. Marketing i Rynek
  8. Marketing w Praktyce
  9. Nowe Zarządzanie Kryzysowe w Praktyce (pozycja wymiennokartkowa)
  10. Organizacja i Kierowanie
  11. Personel i Zarządzanie
  12. Praca i Nauka za Granicą
  13. Problemy Jakości
  14. Przegląd Organizacji
  15. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej
  16. Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego
  17. Rozprawy Społeczne
  18. Scientific Journal. Service Management
  19. Studia Periegetica. Zeszyty Naukowe WWSTiZ w Poznaniu
  20. Studia Socjologiczne
  21. Szkolnictwo Wyższe : informator statystyczny
  22. Turystyka (seria Informacje i Opracowania Statystyczne)
  23. Zeszyty Historyczne AWF we Wrocławiu
  24. Zeszyty Naukowe / Akademia Finansów i Biznesu Vistula
  25. Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Turystyki / US
  26. Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Usług / US
  27. Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie
- III. NAUKA. EDUKACJA. PEDAGOGIKA. SZKOLNICTWO
1. Academia : magazyn PAN
  2. Akademicki Przegląd Sportowy
  3. Auxilium Sociale Novum
  4. Biuletyn Akademii Obrony Narodowej
  5. Chowanna
  6. Edukacja Ustawiczna Dorosłych
  7. Eunomia : miesięcznik raciborskiej PWSZ
  8. Forum Akademickie
  9. Homines Hominibus. Zeszyty Naukowe WSPiA w Poznaniu
  10. Nauka
  11. Nauka i Szkolnictwo Wyższe
  12. Nowa Szkoła
  13. Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze
  14. Rekord : pismo AWF w Katowicach
  15. Rocznik Pedagogiczny
  16. Rozprawy Społeczne
  17. Studia Humanistyczne / AWF Kraków
  18. Szkolnictwo Wyższe : informator statystyczny
  19. Szkoła Specjalna
  20. Świat Nauki
  21. Wiedza i Życie
  22. Zeszyty Historyczne AWF we Wrocławiu
- IV. WOJSKO. OBRONNOŚĆ
1. Bezpieczeństwo
  2. Biuletyn Akademii Obrony Narodowej
  3. Nowe Zarządzanie Kryzysowe w Praktyce (pozycja wymiennokartkowa)
  4. Przegląd Obrony Cywilnej
  5. Wiedza Obronna
- V. NAUKI BIOLOGICZNE. EKOLOGIA. ANTROPOLOGIA. BIOCHEMIA
1. Anthropological Review
  2. Antropomotoryka
  3. Aura
  4. Biology of Sport
  5. Human Movement
- VI. MEDYCYNĄ. HIGIENA. REHABILITACJA
1. Acta Balneologica
  2. Baltic Journal of Health and Physical Activity
  3. Ból
  4. Człowiek i Zdrowie
  5. European Journal of Physical & Health Education
  6. Fizjoterapia
  7. Fizjoterapia Polska
  8. Journal of Physical Education & Health. Social Perspective
  9. Kardioprofil
  10. Medicina Sportiva
  11. Medicina Sportiva Practica
  12. Medycyna Manualna
  13. Medycyna Sportowa
  14. Ortopedia, Traumatologia i Rehabilitacja
  15. Pediatria Polska
  16. Polski Merkuriusz Lekarski

-
17. Postępy Rehabilitacji
  18. Praktyczna Fizjoterapia & Rehabilitacja
  19. Przegląd Medyczny UR i NIL w Warszawie
  20. Rehabilitacja Medyczna
  21. Rehabilitacja w Praktyce
  22. Roczniki PZH
  23. Sport Niepełnosprawnych
  24. Studia Medyczne
  25. Terapia : uzależnienia i współuzależnienia
  26. Zdrowie, Kultura Zdrowotna, Edukacja
  27. Zeszyty Naukowe. Wychowanie Fizyczne i Fizjoterapia / PO
  28. Żyjmy Dłużej
- VII. WYCHOWANIE FIZYCZNE. SPORT. KULTURA FIZYCZNA. KULTURYSTYKA
1. Akademicki Przegląd Sportowy
  2. Antropomotoryka
  3. Baltic Journal of Health and Physical Activity
  4. Biblioteczka Piłki Nożnej
  5. Biology of Sport
  6. Biuletyn Sekcji Historii PTNKF
  7. Body Life
  8. Cross
  9. European Journal of Physical & Health Education
  10. Góry : górski magazyn sportowy
  11. Handball Polska
  12. Human Movement
  13. IDO Movement for Culture
  14. Jeżyk : biuletyn informacyjny Stowarzyszenia Olimpiady Specjalne Polska
  15. Journal of Human Kinetics
  16. Journal of Physical Education & Health. Social Perspective
  17. Kronika / AWF Poznań
  18. Kultura Fizyczna
  19. Kulturystyka i Fitness
  20. Lekkoatleta
  21. Magazyn Górski
  22. Magazyn Rowerowy
  23. Magazyn Trenera
  24. Medicina Sportiva
  25. Medicina Sportiva Practica
  26. Medycyna Sportowa
  27. Physical Culture and Sport. Studies and Research
  28. Piłka Nożna : tygodnik
  29. Piłka Nożna Plus : magazyn sportowy
  30. Piłka Nożna - Trening
  31. Pływanie
  32. Podlaska Kultura Fizyczna
  33. Polish Journal of Sport & Tourism / AWF Warszawa. ZWWF Biała Podlaska
  34. Polska Siatkówka
  35. Prace Naukowe AJD w Częstochowie. Kultura Fizyczna
  36. Prawo Sportowe (pozycja wymiennokartkowa)
  37. Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej UR
  38. Przegląd Sportowy
  39. Rocznik Naukowy / AWFIS Gdańsk
  40. Roczniki Naukowe WSWFiT w Białymstoku
  41. Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu
  42. SKI: magazyn dla narciarzy
  43. Sport
  44. Sport dla Wszystkich
  45. Sport Niepełnosprawnych
  46. Sport Wyczynowy
  47. Studia Humanistyczne / AWF Kraków
  48. Trends in Sport Sciences
  49. Trener
  50. Wychowanie Fizyczne i Sport
  51. Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne
  52. Zdrowie, Kultura Zdrowotna, Edukacja
  53. Zeszyty Metodyczno-Naukowe / AWF Katowice
  54. Zeszyty Naukowe. Prace Instytutu Kultury Fizycznej / US
  55. Zeszyty Naukowe. Wychowanie Fizyczne i Fizjoterapia / PO
  56. Zeszyty Naukowe WSKFiT / Pruszków
  57. Żagle
  58. Żyjmy Dłużej
- VIII. KRAJOZNAWSTWO. TURYSTYKA. REKREACJA
1. Aura
  2. Cross
  3. Folia Turistica
  4. Góry : górski magazyn sportowy
  5. Hotelarz

-
- 6. Magazyn Górski
  - 7. National Geographic Polska
  - 8. Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego
  - 9. Physical Culture and Sport. Studies and Research
  - 10. Płaj
  - 11. Problemy Turystyki i Hotelarstwa
  - 12. Problemy Turystyki i Rekreacji / SGTiR
  - 13. Roczniki Naukowe WSWFiT w Białymstoku
  - 14. Rynek Podróży
  - 15. Rynek Turystyczny
  - 16. Studia Periegetica : zeszyty naukowe WWSTiZ w Poznaniu
  - 17. Sudety
  - 18. Tatarnik
  - 19. Turystyka (seria: Informacje i Opracowania Statystyczne)
  - 20. Turystyka i Rekreacja / AWF Warszawa
  - 21. Turyzm
  - 22. Wiadomości Turystyczne
  - 23. Wierchy
  - 24. Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Turystyki / US
  - 25. Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Usług/ US
  - 26. Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja / PO
  - 27. Zeszyty Naukowe WSHiT w Częstochowie
  - 28. Zeszyty Naukowe WSKFiT / Pruszków
  - 29. Zeszyty Naukowe WSTiJO w Warszawie. Turystyka i Rekreacja
- IX. DZIENNIKI, TYGODNIKI, MIESIĘCZNIKI - OGÓLNE
- 1. Dziennik Gazeta Prawna
  - 2. Polska Dziennik Zachodni
  - 3. Focus
  - 4. Forum
  - 5. Gazeta Wyborcza
  - 6. Newsweek Polska
  - 7. Polityka
  - 8. Przekrój
  - 9. Rzeczpospolita
  - 10. Uważam Rze
  - 11. Wprost

BAZY DANYCH DOSTĘPNE W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ AWF IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

Bazy własne biblioteki:

PROLIB

Obejmuje całość zbiorów zgromadzonych w Bibliotece Głównej Akademii Wychowania Fizycznego.

PROMAX

Rejestruje dorobek naukowy pracowników AWF (prace zwarte, artykuły, udział w konferencjach naukowych) oraz prace magisterskie i doktorskie.

PROWEB

Bibliografia Zawartości Czasopism. Zawiera informacje bibliograficzne o zawartości wybranych tytułów czasopism polskich z zakresu kultury fizycznej, sportu, edukacji obronnej, nauk biologiczno-medycznych, rehabilitacji oraz turystyki i rekreacji.

Bazy elektroniczne dostępne w Czytelni:

SPORTS MEDICINE

Elektroniczna wersja czasopisma „Sports Medicine” on-line na platformie OVID.

SCOPUS

CZASOPISMA WYDAWNICTWA WILEY & BLACKWELL

W ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki:

WEB OF KNOWLEDGE

WYDAWNICTWO SPRINGER

WYDAWNICTWO ELSEVIER

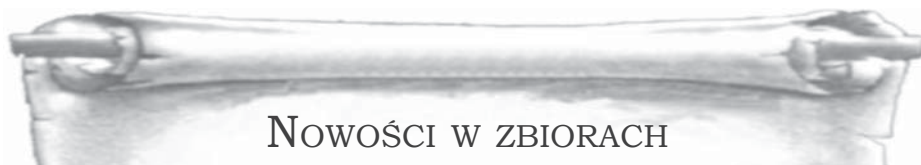
W ramach serwisu EBSCO:

ACADEMIC SEARCH COMPLETE

MEDLINE

SPORTDiscuss with Full Text

HOSPITALITY AND TOURISM COMPLETE

NOWOŚCI W ZBIORACH

WYKAZ KSIĄŻEK ZAREJESTROWANYCH W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ AWF W KATOWICACH W II KWARTALE 2013 ROKU

Encyklopedie ogólne, informatyka, bibliotekoznawstwo, bibliografie, ogólne podstawy wiedzy i kultury

Krajobraz społeczno-kulturowy województwa kujawsko-pomorskiego na tle innych regionów Polski / pod red. Z. Sawaniewskiej-Mochowej, W. Mocha ; Instytut Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy. Pracownia Regionalistyczna. Bydgoszcz : Wydaw. Uczelniane WSG, 2012. Sygn.: CZYT. 7/792

Filozofia, psychologia, religia

BOTWINA R., KOWALIK S.: *Mentalne wspomaganie sportowców niepełnosprawnych*. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 413). Sygn.: CZYT. 796:159.9

GALLOWAY J.: *Trening mentalny biegacza : jak utrzymać motywację*. Gliwice : „Helion”, cop. 2013. (Septem / [Helion]). Sygn.: CZYT. 796.42/.43

KOZŁOWSKA K.J.: *Psychologia w zawodzie trenera piłki nożnej : Jose Mourinho kontra Josep Guardiola*. [Warszawa] : Collegium Civitas ; Toruń : Adam Marszałek, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.332

SIKORSKI W.: *Niewerbalna komunikacja interpersonalna : doskonalenie przez trening*. Warszawa : „Difin”, cop. 2011. (Engram / Difin). Sygn.: W 47647; CZYT. 159.9

STRELAU J.: *Psychologia różnic indywidualnych*. Wyd. 2 rozsz., dodr. 5. Warszawa : Wydaw. Nauk. „Scholar”, cop. 2013. (Wykłady z Psychologii / [Scholar] ; t. 10). Sygn.: CZYT. 159.9

Socjologia, statystyka, demografia

BABBIE E.: *Podstawy badań społecznych*. Wyd. 1, dodr. 2. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. Sygn.: CZYT. 3

BANASZKIEWICZ M.: *Dialog międzykulturowy w turystyce : przypadek polsko-rosyjski*. Kraków : Wydaw. Uniw. Jagiellońskiego, cop. 2012. (Varia Culturalia). Sygn.: CZYT. 338.48-6

DOMARADZKI J.: *Środowiskowe uwarunkowania krótkookresowych przemian morfologicznych i funkcjonalnych 10-15-letniej młodzieży*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2013. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, ISSN 0239-6009 ; nr 110). Sygn.: CZYT. 796.012

Komunikacja społeczna, negocjacje, edukacja : perspektywa wielu kultur / red. nauk. Z. Nęcki, W.J. Maliszewski, K. Czerwiński. Toruń : Adam Marszałek ; Gniezno : Gnieźnieńska Szkoła Wyższa Millennium, cop. 2012. (Komunikacja Społeczna w Edukacji. Sygn.: CZYT. 316

Krajobraz społeczno-kulturowy województwa kujawsko-pomorskiego na tle innych regionów Polski / pod red. Z. Sawaniewskiej-Mochowej, W. Mocha ; Instytut Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy. Pracownia Regionalistyczna. Bydgoszcz : Wydaw. Uczelniane WSG, 2012. Sygn.: CZYT. 7/792

MOCARZ M.: *Interkulturowość w przewodniku turystycznym : studium o odbiorze inności w przekładzie* / [Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II]. Wydział Nauk Humanistycznych. Instytut Filologii Słowiańskiej. Lublin : Wydaw. KUL, 2011. Sygn.: CZYT. 81

Problematyka osób niepełnosprawnych w oglądzie teoretyków i praktyków / pod red. nauk. A. Klinik. Kraków : „Impuls” ; Katowice : Uniw. Śląski, 2012. (Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych ; t. 15). Sygn.: CZYT. 376

SAHAJ T.: *Niepełnosprawni i niepełnosprawność w mediach* / [Instytut Rozwoju Służb Społecznych]. Warszawa : IRSS, 2013. (Ex Libris Pracownika Socjalnego). Sygn.: CZYT. 316

SZYMAŃSKI M.J.: *Socjologia edukacji : zarys problematyki*. Kraków : Oficyna Wy-

daw. „Impuls”, 2013. (PNiP). Sygn.: CZYT. 37.013

Polityka, nauki ekonomiczne, gospodarka, prawo, wojskowość

ARMKNECHT A.: *Umowa sponsoringu w sporcie*. Warszawa : „Promotor”, 2011. (Magister.pl). Sygn.: CZYT. 796.06

Ekonomiczne i organizacyjne aspekty funkcjonowania polskich uzdrowisk / pod red. E. Rydza ; Akademia Pomorska w Słupsku. Słupsk : Wydaw. Nauk. Akademii Pomorskiej, 2012. Sygn.: CZYT. 614

Finansowanie sportu przez samorząd terytorialny : [praca zbiorowa] / pod red. A. Babczuka. Stan prawny: styczeń 2013 r. Warszawa : C.H. Beck, 2013. (Finanse Publiczne dla Praktyków) (Beck InfoBiznes). Sygn.: CZYT. 796.06

GAWEŁ Ł.: *Szlaki dziedzictwa kulturowego : teoria i praktyka zarządzania*. Kraków : Wydaw. Uniw. Jagiellońskiego, cop. 2011. Sygn.: W 47772; CZYT. 338.48-6

HELNARSKA K.J.: *Działania Unii Europejskiej na rzecz rozwoju turystyki z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony*. Toruń : A. Marszałek, 2012. Sygn.: CZYT. 338.482/.483

Kierunki rozwoju europejskiego prawa prywatnego : wpływ europejskiego prawa konsumenckiego na prawo krajowe / pod red. M. Jagielskiej, E. Rott-Pietrzyk, A. Wiewiórowskiej-Domagalskiej ; [aut. E. Bagińska i in.]. Warszawa : C.H. Beck ; Fund. „Centrum Europejskie Natolin”, 2012. Sygn.: CZYT. 34

KOPCZYK R.: *Zakaz dyskryminacji w sporcie w prawie Unii Europejskiej*. Stan prawny na 1 stycznia 2013 r. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2013. (Monografie Lex, ISSN 1897-4392). Sygn.: CZYT. 796.06

Marketing w turystyce i rekreacji / red. nauk. A. Panasiuk ; aut. M. Januszewska [i in.]. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. (Turystyka / [Wydaw. Nauk. PWN]). Sygn.: W 47644-47645; CZYT. 338.486

NIEMCZYK A.: *Zróżnicowanie zachowań konsumentów na rynku turystyki kulturowej*. Kraków : Wydaw. UE, 2012. (Zeszyty Naukowe / Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Seria Specjalna, Monografie, ISSN 1899-0428 ; nr 214). Sygn.: CZYT. 338.48-6

ORŁOWSKI T.: *Protokół dyplomatyczny : ceremonial & etykieta*. Wyd. 3 zm. Warszawa : Polski Inst. Spraw Międzynarodowych, 2010. Sygn.: CZYT. 34

Ubezpieczenia / red. nauk. M. Iwanicz-Drozdowska. Warszawa : Polskie Wydaw. Ekonomiczne, 2013. Sygn.: CZYT. 36

Szkolnictwo, oświata, pedagogika, wychowanie

BRAY M.: *Korepetycje : cień rzucany przez szkoły* / red. nauk. wyd. pol. E. Putkiewicz. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2012. (Inspiracje Edukacyjne). Sygn.: CZYT. 37.091.3/.8

Człowiek ze specjalnymi potrzebami w przestrzeni edukacyjnej i społecznej Polski oraz Republiki Czeskiej / pod red. nauk. Z. Gajdzicy, I. Bieńkowskiej. Kraków : „Impuls” ; Katowice : Uniw. Śląski, 2012. (Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji osób niepełnosprawnych ; t. 14). Sygn.: CZYT. 376

Edukacja zdrowotna w wychowaniu fizycznym - realizacja podstawy programowej : opracowanie kierowane do studentów i nauczycieli wychowania fizycznego / red. nauk. A. Kostencka, M. Śmiglewska, M. Szark-Eckardt ; Instytut Kultury Fizycznej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Bydgoszcz : Oficyna Wy-

daw. Mirosław Wrocławski, 2012. Sygn.: CZYT. 796.01

Problematyka osób niepełnosprawnych w oglądzie teoretyków i praktyków / pod red. nauk. A. Klinik. Kraków : „Impuls” ; Katowice : Uniw. Śląski, 2012. (Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych ; t. 15). Sygn.: CZYT. 376

SOWIŃSKA B.: *Poradnik dyplomanta kierunku studiów turystyka i rekreacja*. Bydgoszcz : Wydaw. Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, 2013. Sygn.: CZYT. 378

SZYMAŃSKI M.J.: *Socjologia edukacji : zarys problematyki*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2013. (PNIp). Sygn.: CZYT. 37.013

WARCHOŁ K.: *Autorski program nauczania wychowania fizycznego : postawa, aktywność, wiedza, umiejętności, sprawność : dla I, II, III i IV etapu edukacji wraz z rocznymi planami pracy, konspektami zajęć i przedmiotowymi systemami oceniania*. Rzeszów : Wydaw. Oświatowe FOSZE, cop. 2013. Sygn.: CZYT. 796.01

Turystyka, rekreacja, czas wolny, hotelarstwo, etnologia

BANASZKIEWICZ M.: *Dialog międzykulturowy w turystyce : przypadek polsko-rosyjski*. Kraków : Wydaw. Uniw. Jagiellońskiego, cop. 2012. (Varia Culturalia). Sygn.: CZYT. 338.48-6

BATORSKI J.: *Instrumenty zarządzania kryzysowego w przedsiębiorstwie turystycznym : perspektywa organizacyjnego uczenia się*. Kraków : Wydaw. Uniw. Jagiellońskiego, cop. 2013. Sygn.: W 47768-47769; CZYT. 338.486

Contemporary trends in the hotel industry and international tourism : collective publication / of W. Siwińskiego, E. Muchy-Szajek, R.D. Taubera [red. nauk.] ; The

- Academy of Hotel Management and Catering Industry in Poznań, The Polish Scientific Association of Animation, Recreation and Tourism, The Polish Association of Hotel Management and Catering Industry workers. Poznań : Wydaw. Nauk. WSHiG, 2013. (Monografie / Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii w Poznaniu, ISSN 1895-1546 ; nr 11). Sygn.: CZYT. 64
- CZERWIŃSKI J.: *Podstawy turystyki*. Wrocław ; Poznań : Wydaw. Wyższej Szkoły Bankowej, 2011. Sygn.: CZYT. 338.48
- ĆWIKŁA L.: *Prawne aspekty rozwoju turystyki w Polsce w latach 1918-1939* / Katołicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji. Lublin : Wydaw. KUL, 2011. Sygn.: CZYT. 338.482/.483
- DRÓŻDŹ R.: *Analiza bazy noclegowej ośrodków wypoczynkowych i pól campingowych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem województwa warmińsko-mazurskiego*. Sopot : Wydaw. Europejskiej Szkoły Wyższej, 2013. Sygn.: CZYT. 64
- Ekonomiczne i organizacyjne aspekty funkcjonowania polskich uzdrowisk / pod red. E. Rydza* ; Akademia Pomorska w Słupsku. Słupsk : Wydaw. Nauk. Akademii Pomorskiej, 2012. Sygn.: CZYT. 614
- GAWĘŁ Ł.: *Szlaki dziedzictwa kulturowego : teoria i praktyka zarządzania*. Kraków : Wydaw. Uniw. Jagiellońskiego, cop. 2011. Sygn.: W 47772; CZYT. 338.48-6
- HELNARSKA K.J.: *Działania Unii Europejskiej na rzecz rozwoju turystyki z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony*. Toruń : A. Marszałek, 2012. Sygn.: CZYT. 338.482/.483
- JAKUBOWSKI R., SZEWCZYK R.: *Schroniska górskie w Polsce*. Warszawa : „Sport i Turystyka - Muza”, cop. 2013. (Są Takie Miejsca...). Sygn.: CZYT. 796.5
- JASTRZĘBSKI C.: *Podróż po przeżycie : wyprawy krajoznawcze w widłach Wisły i Pilicy w okresie międzypowstaniowym (1832-1862)*. Kielce : Wydaw. Uniw. Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, 2010. Sygn.: CZYT. 91
- Katalog obiektów geoturystycznych w obrębie pomników i rezerwatów przyrody nieożywionej / red. nauk. T. Słomka ; [aut. T. Bartuś i in.]*. Kraków : AGH. WGGiOŚ. Katedra Geologii Ogólnej i Geoturystyki, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48-6
- KLIMEK K.: *Turystyka biznesowa na globalnym rynku usług turystycznych*. Kraków : Wydaw. Uniw. Ekonomicznego, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48-6
- Kultura i turystyka : wspólne korzenie / red. nauk. B. Włodarczyk, B. Krakowiak*. Łódź : Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48-6
- MAREK A.: *Pilot wycieczek, przewodnik turystyczny : testy i zagadnienia / Akademia Pomorska w Słupsku*. Słupsk : Wydaw. Nauk. Akademii Pomorskiej, 2013. Sygn.: W 47691; CZYT. 338.486
- Marketing w turystyce i rekreacji / red. nauk. A. Panasiuk ; aut. M. Januszewska [i in.]*. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. (Turystyka / [Wydaw. Nauk. PWN]). Sygn.: W 47644-47645; CZYT. 338.486
- MAZUR E.: *Słownik turystyki i krajoznawstwa / Wyższa Szkoła Hotelarstwa i urystyki w Częstochowie*. Częstochowa : WSHiT, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48
- MICHNIEWICZ G.: *Turystyka i sport : aspekty organizacyjno-prawne*. Poznań : Polskie Wydaw. Prawnicze „Iuris”, 2012. (Seria Akademicka / [Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris]). Sygn.: W 47683; CZYT. 338.482/.483

MOCARZ M.: *Interkulturowość w przewodniku turystycznym : studium o odbiorze inności w przekładzie* / [Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II]. Wydział Nauk Humanistycznych. Instytut Filologii Słowiańskiej. Lublin : Wydaw. KUL, 2011. Sygn.: CZYT. 81

NIEMCZYK A.: *Zróźnicowanie zachowań konsumentów na rynku turystyki kulturowej*. Kraków : Wydaw. UE, 2012. (Zeszyty Naukowe / Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Seria Specjalna, Monografie, ISSN 1899-0428 ; nr 214). Sygn.: CZYT. 338.48-6

Organizacja przedsiębiorstw turystycznych i hotelarskich / pod red. H. Górskiej-Warszewicz i B. Sawickiej ; [aut. A. Boboła i in.]. Warszawa : Wydaw. SGGW, 2012. Sygn.: W 47674; CZYT. 338.486

PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA A.: *Planowanie przestrzeni turystycznej*. Gdynia : „Novae Res - Wydaw. Innowacyjne”, cop. 2013. Sygn.: CZYT. 338.48

PRZERWA T.: *Między łękiem i zachwytem : sporty zimowe w śląskich Sudetach i ich znaczenie dla regionu (do 1945 roku)*. Wrocław : Oficyna Wydaw. „Atut” - Wrocławskie Wydaw. Oświatowe, 2012. Sygn.: CZYT. 796.9

Reagowanie branży turystycznej na sytuacje kryzysowe / red. nauk. E. Dziedzic. Warszawa : Szkoła Główna Handlowa. Oficyna Wydaw., 2012. Sygn.: CZYT. 338.48

SEWERYN R.: *Kreowanie wartości dla klienta przez obszar recepcji turystycznej*. Kraków : Wydaw. UE, 2012. (Zeszyty Naukowe / Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Seria Specjalna, Monografie, ISSN 1899-0428 ; nr 220). Sygn.: CZYT. 338.486

SOWIŃSKA B.: *Poradnik dyplomanta kierunku studiów turystyka i rekreacja*.

Bydgoszcz : Wydaw. Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, 2013. Sygn.: CZYT. 378

Społeczne, kulturowe i ekonomiczne problemy turystyki morskiej i nadmorskiej / pod red. J. Oździńskiego ; Europejska Szkoła Wyższa w Sopocie. Sopot : ESW, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48-52

SROKA P.: *Turystyka w polskich Sudetach w latach 1945-1956*. Wrocław : Oficyna Wydaw. „Atut” - Wrocławskie Wydaw. Oświatowe : Ośrodek Pamięć i Przyszłość, 2013. Sygn.: CZYT. 338.48

Strategiczne założenia rozwoju turystyki krajowej i zagranicznej / red. nauk. J. Oździński ; Europejska Szkoła Wyższa w Sopocie. Sopot : ESW, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48

Studia i materiały z dziejów krajoznawstwa polskiego : tożsamość Towarzystwa budowana przez pokolenia krajoznawców / [wybór mat. oraz układ t. E. Wieczorek] ; Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Zarząd Główny. Komisja Historii i Tradycji. Warszawa : ZG PTTK ; Radom : „Inserat”, cop. 2012. (Studia i Materiały z Dziejów Krajoznawstwa Polskiego ; t. 6). Sygn.: CZYT. 338.48-52

SZAFRANOWICZ-MAŁOZIEĆ R.: *Kompendium rezydenta biura podróży*. Warszawa : „Sowa”, cop. 2012. Sygn.: W 47687; CZYT. 338.486

Szanse i bariery rozwoju turystyki krajowej i zagranicznej / pod red. J. Grochowicza. Sopot : ESW, 2012. (Zeszyty Naukowe / Europejska Szkoła Wyższa w Sopocie ; nr 1). Sygn.: CZYT. 338.48

SZROMEK A.R.: *Wskaźniki funkcji turystycznej : koncepcja wskaźnika funkcji turystycznej i uzdrowiskowej*. Gliwice : Wydaw. PŚ, 2012. (Monografia / [Politechnika Śląska] ; 362). Sygn.: W 47747; CZYT. 338.482/.483

Teoria i metodyka rekreacji ruchowej w świetle aktualnych badań : praca zbiorowa / pod red. W. Siwińskiego i B. Pluty ; Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu. Katedra Teorii i Metodyki Rekreacji, Polskie Stowarzyszenie Naukowe Animacji, Rekreacji i Turystyki. - Poznań : Bogucki Wydaw. Nauk., 2012. Sygn.: W 47802; CZYT. 379.8

Turystyka a zdrowie / red. E. Lonc, K. Klementowski ; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Wałbrzych : Wydaw. PWSZ, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48-6

UJMA-WĄSOWICZ K.: *Kształtowanie przestrzeni sportowo-rekreacyjnych w mieście : ewolucja problemu*. Gliwice : Wydaw. PŚ, 2012. (Monografia / [Politechnika Śląska] ; 417). Sygn.: CZYT. 796

Warunki rozwoju turystyki w dolinach rzecznych / pod red. M. Grabiszewskiego. Bydgoszcz : Wydaw. Uczelniane WSG, 2010. (Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, ISSN 1733-8891 ; t. 15. Turystyka i Rekreacja ; nr 7). Sygn.: CZYT. 338.48-6

Współczesne wyzwania dla gospodarki turystycznej / red. nauk. M. Bednarska, G. Gołembski. Poznań : Wydaw. UE, 2012. (Zeszyty Naukowe / Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,, ISSN 1689-7374 ; 225). Sygn.: CZYT. 338.486

Wyzwania współczesnej polityki turystycznej : problemy funkcjonowania rynku turystycznego / red. nauk. A. Rapacz. Wrocław : Wydaw. UE, 2012. (Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, ISSN 1899-3192 ; 258). Sygn.: CZYT. 338.48

Wyzwania współczesnej polityki turystycznej : problemy polityki turystycznej / red. nauk. A. Rapacz. Wrocław : Wydaw.

UE, 2012. (Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, ISSN 1899-3192 ; 259). Sygn.: CZYT. 338.48

Matematyka, nauki przyrodnicze i biologiczne

CHWAŁA W.: *Wpływ prędkości na zmiany położenia środka ciężkości ciała i sprawność mechanizmu odzyskiwania energii w chodzie fizjologicznym i sportowym*. Kraków : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, ISSN 2082-7202 ; nr 12). Sygn.: CZYT. 796:577

CZUBA M.: *Wpływ hipoksji hipo- i normobarycznej na wydolność aerobową oraz możliwości wysiłkowe zawodników dyscyplin wytrzymałościowych w normoksji* / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Wydział Wychowania Fizycznego. Katowice : Wydaw. AWF, 2013. Sygn.: W 47620-47622; CZYT. 796.012

DOMARADZKI J.: *Środowiskowe uwarunkowania krótkookresowych przemian morfologicznych i funkcjonalnych 10-15-letniej młodzieży*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2013. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, ISSN 0239-6009 ; nr 110). Sygn.: CZYT. 796.012

Katalog obiektów geoturystycznych w obrębie pomników i rezerwatów przyrody nieożywionej / red. nauk. T. Słomka ; [aut. T. Bartuś i in.]. Kraków : AGH. WGGiOŚ. Katedra Geologii Ogólnej i Geoturystyki, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48-6

KONARSKI J.M.: *Wybrane czynniki determinujące mistrzostwo w zespołowych grach sportowych na przykładzie hokeja na trawie*. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 421). Sygn.: CZYT. 796.3

LIM M.Y., ROACH J.O.: *Metabolizm i żywienie*. Wyd. 1 pol. / red. T. Brzozowski. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2012. (Crash Course). Sygn.: CZYT. 616

TCHÓRZEWSKI D.: *Charakterystyka procesu utrzymywania równowagi ciała u kobiet i mężczyzn w stanie na podłożu niestabilnym w pozycjach jedno- i obunóż w aspekcie asymetrii funkcjonalnej kończyn dolnych oraz budowy somatycznej*. Kraków : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, ISSN 2082-7202 ; nr 14). Sygn.: CZYT. 796.012

Warunki rozwoju turystyki w dolinach rzecznych / pod red. M. Grabiszewskiego. Bydgoszcz : Wydaw. Uczelniane WSG, 2010. (Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, ISSN 1733-8891 ; t. 15. Turystyka i Rekreacja ; nr 7). Sygn.: CZYT. 338.48-6

WASZAK M.: *Wykorzystanie metody bliźniąt do określenia udziału czynników genetycznych i środowiskowych w zmienności cech ilościowych w okresie okołourodzeniowym*. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 422). Sygn.: CZYT. 618

WIERZBICKA-DAMSKA I.: *Zmiany wybranych wskaźników budowy i składu ciała oraz wydolności fizycznej pod wpływem różnych bodźców treningowych*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2013. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, ISSN 0239-6009 ; nr 111). Sygn.: CZYT. 796.01

WOLAŃSKI N.: *Rozwój biologiczny człowieka : podstawy auksologii, gerontologii i promocji zdrowia*. Wyd. 8 zm.. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2012. Sygn.: CZYT. 612

ZARZECZNY R.: *Wpływ diety niskosodowej o zróżnicowanej zawartości węglowodanów na zdolność wysiłkową i reakcje fizjologiczne* / Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie. Częstochowa : Wydaw. AJD, 2007. Sygn.: CZYT. 796.012

Zmiany w rozwoju biologicznym dziewcząt i chłopców wiejskich z powiatu bialskiego w okresie między 1998 a 2008 rokiem / K. Górniak [i in.]. Biała Podlaska : AWF w Warszawie. WWFiS, 2012. (Monografie i Opracowania / Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej ; nr 16). Sygn.: CZYT. 796.012

ZWIERSZCHOWSKA A.: *Zmienność morfologiczna a rozwój funkcjonalny dzieci i młodzieży niesłyszącej* / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2013. Sygn.: W 47659-47667; CZYT. 796.012

Medycyna

Atlas neurologii klinicznej / G. D. Perkin [i in.]. Wyd. 1 pol. / red. D. Ryglewicz. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 616.8

BANKS K., HENGEVELD E.: *Terapia manualna według Maitlanda*. Wyd. 1 pol. / red. Z. Śliwiński. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, 2013. Sygn.: W 47591-47594; CZYT. 615.8

BIESALSKI H.K., GRIMM P.: *Żywność : atlas i podręcznik* / przy współpr. z S. Nowitzki-Grimm ; aut. ryc. M. Waigand-Brauner, U. Biesalski i K. Baum. Wyd. 1 pol. / red. D. Gajewska. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2012. Sygn.: W 47602; CZYT. 613

Choroby nerwowo-mięśniowe / red. nauk. I. Hausmanowa-Petrusewicz ; [aut. M. Błaszczuk i in.]. Wyd. 2. Lublin : „Czelej” : Polska Akademia Nauk. Wyd. Nauk

- Medycznych. Komitet Nauk Neurologicznych, 2013. Sygn.: CZYT. 616.8
- DUKAN P.: *Nie potrafię schudnąć*. Wyd. 1, dodr. Kraków : Wydaw. Otwarte, 2009. Sygn.: CZYT. 613
- DZIAK A., TAYARA S.: *Urazy i uszkodzenia w sporcie*. Kraków : Firma Handlowo-Uslugowa „Kasper”, [2013]. Sygn.: W 47656; CZYT. 796:61
- Edukacja zdrowotna w wychowaniu fizycznym - realizacja podstawy programowej : opracowanie kierowane do studentów i nauczycieli wychowania fizycznego* / red. nauk. A. Kostencka, M. Smiglewska, M. Szark-Eckardt ; Instytut Kultury Fizycznej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Bydgoszcz : Oficyna Wydaw. Mirosław Wrocławski, 2012. Sygn.: CZYT. 796.01
- Ekonomiczne i organizacyjne aspekty funkcjonowania polskich uzdrowisk* / pod red. E. Rydza ; Akademia Pomorska w Słupsku. Słupsk : Wydaw. Nauk. Akademii Pomorskiej, 2012. Sygn.: CZYT. 614
- FOLDI M., STROSSENREUTHER R.: *Podstawy manualnego drenażu limfatycznego*. Wyd. 1 pol., dodr. / pod red. M. Woźniewskiego. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, 2010. Sygn.: W 47570-47571
- GATTERMAN M.I.: *Whiplash : metoda badania i terapii ukierunkowana na pacjenta*. Wyd. 1 pol. / red. E. Saulicz. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2013. Sygn.: W 47599-47600; CZYT. 615.8
- GÓRNY G.: *Zbrodnia i medycyna*. Radom : Polskie Wydaw. Encyklopedyczne, 2013. Sygn.: CZYT. 614
- HANSEN J.T., KOEPPEN B.M.: *Atlas fizjologii człowieka Nettera* / współpr. J.A. Craig, C.A.G. Machado, J.A. Perkins ; il. F.H. Netter. Wyd. 1 pol., dodr. / pod red. S. Konturka. Wrocław : Wydaw. Medyczne Urban & Partner, 2012. Sygn.: W 47557; CZYT. 612
- NIEBRZYDOWSKI J.: *Jak leczyć reumatoidalne zapalenie stawów : poradnik dla chorych*. Konin : „Psychoskok”, 2013. Sygn.: W 47706; CZYT. 616.7
- KRAEMER J.: *Choroby krążka międzykręgowego : przypadki kliniczne, diagnostyka, leczenie, profilaktyka* / współaut. M. Hasenbring [i in.]. Wyd. 1 pol. / red. A. Dziak. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2013. Sygn.: CZYT. 616.7
- LIM M.Y., ROACH J.O.: *Metabolizm i żywienie*. Wyd. 1 pol. / red. T. Brzozowski. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2012. (Crash Course). Sygn.: CZYT. 616
- MARTIN S., KESSLER M.: *Techniki terapeutyczne w fizjoterapii neurologicznej*. Wyd. 1 pol. / red. E. Saulicz. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2012. Sygn.: W 47584-47587; CZYT. 615.8
- Ocena zmian inwolucyjnych wybranych aspektów kondycji biologicznej osób starszych* / Z. Ignasiak [i in.]. Wrocław : Wydaw. AWF, 2012 (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, ISSN 0239-6009 ; nr 109). Sygn.: CZYT. 612
- Rehabilitacja w onkologii i chorobach wewnętrznych* / praca pod red. A. Barinowa-Wojewódzkiego. Poznań : AWF, 2012. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 417). Sygn.: CZYT. 615.8
- SOBOTTA J.: *Atlas anatomii człowieka*. [T. 1], *Ogólne pojęcia anatomiczne, narządy ruchu* / red. 23. wyd. oryg. F. Paulsen i J. Waschke. Wyd. 4 pol. / oprac. i red. nauk. W. Woźniak i K.S. Jędrzejewski. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop.

2012. Sygn.: W 47548/T.1/+Tab.-47549/T.1/+Tab.; CZYT. 611

SOBOTTA J.: *Atlas anatomii człowieka*. [T. 2], *Narządy wewnętrzne klatki piersiowej, jamy brzusznej i miednicy* / red. 23. wyd. oryg. F. Paulsen i J. Waschke. Wyd. 4 pol. / oprac. i red. nauk. W. Woźniak i K.S. Jędrzejewski. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2012. Sygn.: W 47551/T.2-47552/T.2; CZYT. 611

SOBOTTA J.: *Atlas anatomii człowieka*. [T. 3], *Głowa, szyja i układ nerwowy* / red. 23. wyd. oryg. F. Paulsen i J. Waschke. Wyd. 4 pol. / oprac. i red. nauk. W. Woźniak i K.S. Jędrzejewski. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2012. Sygn.: W 47554/T.3-47555/T.3; CZYT. 611

Turystyka a zdrowie / red. E. Lonc, K. Klementowski ; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Wałbrzych : Wydaw. PWSZ, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48-6

WASZAK M.: *Wykorzystanie metody bliźniąt do określenia udziału czynników genetycznych i środowiskowych w zmienności cech ilościowych w okresie okołourodzeniowym*. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 422). Sygn.: CZYT. 618

WAUGH A., GRANT A.: *Ross & Wilson anatomia i fizjologia człowieka w warunkach zdrowia i choroby* / il. G. Chambers. Wyd. 1 pol. / red. B. Ciszek, R. Maciejewski. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2012. Sygn.: W 47546; CZYT. 611

WOLAŃSKI N.: *Rozwój biologiczny człowieka : podstawy auksologii, gerontologii i promocji zdrowia*. Wyd. 8 zm. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2012. Sygn.: CZYT. 612

WOYNAROWSKA B.: *Edukacja zdrowotna : podręcznik akademicki* / [oraz A. Długołęcka i in.]. Wyd. 2, dodr. 1. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2012. Sygn.: W 47631; CZYT. 613

ZARZECZNY R.: *Wpływ diety niskosodowej o zróżnicowanej zawartości węglowodanów na zdolność wysiłkową i reakcje fizjologiczne* / Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie. Częstochowa : Wydaw. AJD, 2007. Sygn.: CZYT. 796.012

ZUKUNFT-HUBER B.: *Trójplaszczynowa manualna terapia wad stóp u dzieci* / współaut. O. Eberhardt [i in.]. Wyd. 1 pol. / red. E. Saulicz. Wrocław : Elsevier Urban & Partner, cop. 2013. Sygn.: W 47596-47597; CZYT. 615.8

Organizacja i zarządzanie

BATORSKI J.: *Instrumenty zarządzania kryzysowego w przedsiębiorstwie turystycznym : perspektywa organizacyjnego uczenia się*. Kraków : Wydaw. Uniw. Jagiellońskiego, cop. 2013. Sygn.: W 47768-47769; CZYT. 338.486

RITCHIE C.: *Marketing*. Warszawa : MT Biznes, 2012. (Szybka Droga do Sukcesu). Sygn.: CZYT. 339.138

Reagowanie branży turystycznej na sytuacje kryzysowe / red. nauk. E. Dziedzic. Warszawa : Szkoła Główna Handlowa. Oficyna Wydaw., 2012. Sygn.: CZYT. 338.48

Sport

ADAM M.: *Wskaźniki przygotowania techniczno-taktycznego zawodników i zawodniczek judo jako kryterium kontroli poziomu wyszkolenia* / Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku. Gdańsk : Wydaw. Uczelniane AWFis, 2012. Sygn.: CZYT. 796.8

- ARMKNECHT A.: *Umowa sponsoringu w sporcie*. Warszawa : „Promotor”, 2011. (Magister.pl). Sygn.: CZYT. 796.06
- BAUR C., THURNER B.: *Biegi długodystansowe : przygotowanie, trening, strategia*. Wyd. 2. Warszawa : „RM”, cop. 2013. Sygn.: W 47698; CZYT. 796.42/.43
- BIERNACKI L., NOWIŃSKI W., KUBRYCHT J.: *Pierwsze kroki w piłce ręcznej : przewodnik metodyczny* / [Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku]. Gdańsk : Wydaw. Uczelniane AWF i S, 2012. Sygn.: CZYT. 796.322
- BONDAROWICZ M., STANISZEWSKI T.: *Wielka księga zabaw i gier ruchowych*. Cz. 2, *Jesienno-zimowe chłodne dni*. Wrocław : „BK”, 2010. Sygn.: CZYT. 796.1/.2
- BOTWINA R., KOWALIK S.: *Mentalne wspomaganie sportowców niepełnosprawnych*. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 413). Sygn.: CZYT. 796:159.9
- CHWAŁA W.: *Wpływ prędkości na zmiany położenia środka ciężkości ciała i sprawność mechanizmu odzyskiwania energii w chodzie fizjologicznym i sportowym*. Kraków : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, ISSN 2082-7202 ; nr 12). Sygn.: CZYT. 796:577
- COTRINA J.: *Barca : emocje* / [zdj. J. Cotrina ; tekst J. Domenech ; prolog X. Hernandez. [Kraków] : „Sine Qua Non”, 2013. Sygn.: W 47696; CZYT. 796.332
- Current research in motor control IV : from theory to implementation* / ed. G. Juras, K. Słomka ; [The Jerzy Kukuczka] Academy of Physical Education in Katowice. Katowice : Wydaw. AWF, 2012. Sygn.: W 47502-47503; CZYT. 796.012
- Czasowe i przestrzenne parametry biegu przez płotki a budowa ciała i przygotowanie motoryczne młodzieży* / J. Iskra [i in.] ; (pod red. J. Iskry) ; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu. Racibórz : Wydaw. PWSZ, 2013. Sygn.: W 47755; CZYT. 796.42/.43
- CZUBA M.: *Wpływ hipoksji hipo- i normobarycznej na wydolność aerobową oraz możliwości wysiłkowe zawodników dyscyplin wytrzymałościowych w normoksji* / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Wydział Wychowania Fizycznego. Katowice : Wydaw. AWF, 2013. Sygn.: W 47620-47622; CZYT. 796.012
- DEL PIERO A.: *Gramy dalej*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.332
- DĘBOWSKI J.: *Humanistyczne i społeczne aspekty wychowania fizycznego i sportu*. Białystok : Dział Wydaw. i Publ. Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki, 2013. Sygn.: CZYT. 796(091)
- DOMARADZKI J.: *Środowiskowe uwarunkowania krótkookresowych przemian morfologicznych i funkcjonalnych 10-15-letniej młodzieży polkowickiej*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2013. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, ISSN 0239-6009 ; nr 110). Sygn.: CZYT. 796.012
- DZIAK A., TAYARA S.: *Urazy i uszkodzenia w sporcie*. Kraków : Firma Handlowo-Usługowa „Kasper”, [2013]. Sygn.: W 47656; CZYT. 796.61
- Edukacja zdrowotna w wychowaniu fizycznym - realizacja podstawy programowej : opracowanie kierowane do studentów i nauczycieli wychowania fizycznego* / red. nauk.

A. Kostencka, M. Śmiglewska, M. Szark-Eckardt ; Instytut Kultury Fizycznej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Bydgoszcz : Oficyna Wydaw. Mirosław Wrocławski, 2012. Sygn.: CZYT. 796.01

Finansowanie sportu przez samorząd terytorialny : [praca zbiorowa] / pod red. A. Babczuka. Stan prawny: styczeń 2013 r. Warszawa : C.H. Beck, 2013. (Finanse Publiczne dla Praktyków) (Beck InfoBiznes). Sygn.: CZYT. 796.06

GALLOWAY J.: *Trening mentalny biegacza : jak utrzymać motywację. Gliwice : „Helion”, cop. 2013. (Septem / [Helion]). Sygn.: CZYT. 796.42/.43*

GIFFORD C.: *Encyklopedia piłki nożnej : [fakty, osiągnięcia, największe gwiazdy]. Poznań : „Publicat”, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.332*

GOLENISZCZEW W.E.: *Program szkolenia szachistów na III kategorię. Wyd. 3 popr. Rzeszów : „Arden” ; „Resprint”, 2010. Sygn.: W 47671; CZYT. 793/794*

Gwiazdy piłki nożnej / [koncepcja albumu M. Rogala ; teksty J. Włodarczyk, B. Tryhubczak ; wybór zdj. M. Rogala]. Warszawa : PWH „Artię, Artur Rogala, Mariusz Rogala, 2012. Sygn.: CZYT. 796.332

HAMILTON T., COYLE D.: *Wyścig tajemnic. Kraków : „Sine Qua Non”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.6/.7*

ILSKI M.: *Słownik sportowy niemiecko-polski. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. Sygn.: CZYT. 796, 47653*

JAKUBOWSKI R., SZEWCZYK R.: *Schroniska górskie w Polsce. Warszawa : „Sport i Turystyka - Muza”, cop. 2013. (Są Takie Miejsca...). Sygn.: CZYT. 796.5*

JUREK T.: *Polonijna kultura fizyczna w Niemczech (1918-1939) / Polskie Towar-*

zystwo Naukowe Kultury Fizycznej. Sekcja Historii. Warszawa : [Sekcja Historii PTNKF ; Gorzów Wlkp. : Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej poznańskiej AWF], 2013. Sygn.: CZYT. 796(091)

KADOCZNIKOW A.: *Wojskowa wal-ka wręcz. Łódź : „Aha” [właśc. „JK”], cop. 2012. Sygn.: W 47730; CZYT. 796.8*

KAPŁON J.: *Tatrzańskie Towarzystwo Narciarzy : zarys dziejów. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy” COTG PTTK, 2013. (Biblioteka Górską Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie ; t. 20). Sygn.: CZYT. 796.9*

KITA A.: *Piłka nożna kobiet w działalności Uczniowskiego Klubu Sportowego „Victoria” S.P.2 Sianów w latach 1997-2012 / [Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Uczniowski Klub Sportowy „Victoria” S.P.2 Sianów, Polskie Tow. Nauk. Kultury Fizycznej. Sekcja Historii]. Częstochowa : Wydaw. im. Stanisława Podobińskiego AJD, 2013. Sygn.: CZYT. 796.332*

KONARSKI J.M.: *Wybrane czynniki determinujące mistrzostwo w zespołowych grach sportowych na przykładzie hokeja na trawie. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 421). Sygn.: CZYT. 796.3*

KOPCZYK R.L.: *Zakaz dyskryminacji w sporcie w prawie Unii Europejskiej. Stan prawny na 1 stycznia 2013 r. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2013. (Monografie Lex,, ISSN 1897-4392). Sygn.: CZYT. 796.06*

KOZŁOWSKA K.J.: *Psychologia w zawodzie trenera piłki nożnej : Jose Mourinho kontra Josep Guardiola. [Warszawa] : Collegium Civitas ; Toruń : Adam Marszałek, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.332*

- KOZŁOWSKI W.A.: *Chełmskie Towarzystwo Cyklistów 1922-1939*. Chełm : Waldemar Antoni Kozłowski, 2013. Sygn.: W 47754; CZYT. 796.6/.7
- Kronika sportu polskiego 2012* / [red. nacz. B. Chruścicki ; aut. tekstów A. Dutilinger i in.]. Warszawa : Fund. Dobrej Książki, 2013. Sygn.: CZYT. 796(091)
- MCDONALD B.: *Ucieczka na szczyt : [Rutkiewicz, Wielicki, Kurtyka, Kukuczka]*. Wyd. 2 uzup. Warszawa : „Agora”, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.5
- MADEJSKI E.: *Wybrane uwarunkowania osobnicze, rodzinne i szkolne aktywności ruchowej dzieci w młodszym wieku szkolnym*. Kraków : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, ISSN 2082-7202 ; nr 13). Sygn.: CZYT. 796.01
- Mario Balotelli : sekretny dziennik* / przeł. z jęz. wł. na jęz. ang. B. Vincent ; przeł. z jęz. ang. P. Kuś. Poznań : Dom Wydaw. REBIS, 2013. Sygn.: W 47641; CZYT. 796.332
- MICHNIEWICZ G.: *Turystyka i sport : aspekty organizacyjno-prawne*. Poznań : Polskie Wydaw. Prawnicze „Iuris”, 2012. (Seria Akademicka / [Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris]). Sygn.: W 47683; CZYT. 338.482/.483
- MORLINO B.: *Legendarne postacie futbolu* / tekst B. Morlino, S. Szczepłek (s. 124, 210) ; przedm. E. Cantona. Ożarów Mazowiecki : „Olesiejuk”, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.332
- NAGLAK Z.: *Trenowanie gracza na specjalnym etapie* / Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Wrocław : Wydaw. AWF, 2013. Sygn.: CZYT. 796.3
- NEVELING E.: *Jurgen Klopp : czarodziej z Dortmundu*. Poznań : „Vesper”, 2012. Sygn.: W 47708; CZYT. 796.332
- OWCZAREK S., BONDAROWICZ M.: *Zabawy i gry ruchowe w gimnastyce rekreacyjnej*. Wyd. 12. Warszawa : Wydaw. Szkolne i Pedagogiczne, 2012. (Sport, Zdrowie). Sygn.: CZYT. 615.8
- PEREIRA L.M., LUZ N.: *Mourinho : za kulisami zwycięstw*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2013. Sygn.: W 47712; CZYT. 796.332
- Progress in motor control*. Vol. 3, *Effects of age, disorder, and rehabilitation* / ed. M.L. Latash, M.F. Levin. Champaign, Il. : Human Kinetics, cop. 2004. Sygn.: W 47758
- PRZERWA T.: *Między łękiem i zachwytem : sporty zimowe w śląskich Sudetach i ich znaczenie dla regionu (do 1945 roku)*. Wrocław : Oficyna Wydaw. „Atut” - Wrocławskie Wydaw. Oświatowe, 2012. Sygn.: CZYT. 796.9
- Przygotowanie sprawnościowe w zespołowych grach sportowych* / T. Bompa [i in.] ; Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2013. Sygn.: W 47454-47492; CZYT. 796.3
- RODGERS B., DOUGLAS S.: *Bieganie nie tylko dla żółtodziobów czyli Wszystko, co powinieneś wiedzieć o... Poznań : Dom Wydaw. REBIS, 2013. (Dla Żółtodziobów czyli Wszystko co Powinieneś Wiedzieć o)*. Sygn.: W 47628; CZYT. 796.42/.43
- ROSZKOWSKA E.: *Taternictwo polskie : geneza i rozwój do 1914 roku*. Kraków : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, ISSN 2082-7202 ; nr 11). Sygn.: CZYT. 796.5
- RYNKIEWICZ T., RYNKIEWICZ M.: *Zmienność wybranych uwarunkowań wyniku sportowego w kajakarstwie*. Poznań : AWF, 2012. (Monografie / Akademia Wy-

chowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 424). Sygn.: CZYT. 797.1/.2

STEMPLEWSKI R.: *Wpływ wysiłków o niskiej i umiarkowanej intensywności na stabilność posturalną u mężczyzn po 65. roku życia*. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 420). Sygn.: CZYT. 796.012

SZAFRAŃSKI M., BYDLIŃSKI M.: *Narciarstwo : od amatorów do zawodowców*. Olszanica : „Bosz”, cop. 2011. Sygn.: W 44836/+DVD-47752/+DVD; CZYT. 796.9

Szermierka sportowa w świetle współczesnych badań naukowych / pod red. nauk. M. Łuczaka. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 412). Sygn.: CZYT. 796.8

TCHÓRZEWSKI D.: *Charakterystyka procesu utrzymywania równowagi ciała u kobiet i mężczyzn w stanie na podłożu niestabilnym w pozycjach jedno- i obunóż w aspekcie asymetrii funkcjonalnej kończyn dolnych oraz budowy somatycznej*. Kraków : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, ISSN 2082-7202 ; nr 14). Sygn.: CZYT. 796.012

UJMA-WĄSOWICZ K.: *Kształtowanie przestrzeni sportowo-rekreacyjnych w mieście : ewolucja problemu*. Gliwice : Wydaw. PŚ, 2012. (Monografia / [Politechnika Śląska] ; 417). Sygn.: CZYT. 796

URBAŃCZYK A.: *A jednak żeglowaliśmy : jachting polski w latach 1945-1989*. Kraków : „Arcana”, 2013. (Arkana Historii). Sygn.: CZYT. 797.1/.2

WADE P.: *Skazany na trening. 2, Zaawansowana zaprawa więzienna : przyrost masy mięśni, utrata tkanki tłuszczowej, wyrobienie tytanowych stawów*. Łódź : „Aha” [właśc. „JK”], 2013. (Fit & Active). Sygn.: W 47721/T.2-47722/T. 2; CZYT. 796.8

WALSH D., GODYŃ M., HABURA M.: *Oszustwo niedoskonałe : jak zdemaskować Lance’a Armstronga*. Kraków : „Znak”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.6/.7

WARCHOŁ K.: *Autorski program nauczania wychowania fizycznego : postawa, aktywność, wiedza, umiejętności, sprawność : dla I, II, III i IV etapu edukacji wraz z rocznymi planami pracy, konspektami zajęć i przedmiotowymi systemami oceniania*. Rzeszów : Wydaw. Oświatowe FOSZE, cop. 2013. Sygn.: CZYT. 796.01

WELCH I.: *Ikony boksu : [22 najświetniejsze walki w historii boksu]*. Ożarów Mazowiecki : „Olesiejuk”, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.8

WIERZBICKA-DAMSKA I.: *Zmiany wybranych wskaźników budowy i składu ciała oraz wydolności fizycznej pod wpływem różnych bodźców treningowych*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2013. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, ISSN 0239-6009 ; nr 111). Sygn.: CZYT. 796.01

WOJCIECHOWSKI K.: *Super Mario Botelli*. Poznań : „Vesper”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.332

ZARZECZNY R.: *Wpływ diety niskosodowej o zróżnicowanej zawartości węglowodanów na zdolność wysiłkową i reakcje fizjologiczne* / Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie. Częstochowa : Wydaw. AJD, 2007. Sygn.: CZYT. 796.012

ZWIERZCHOWSKA A.: *Zmienność morfologiczna a rozwój funkcjonalny dzieci i młodzieży niestylującej* / Akademia Wychowania

Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2013. Sygn.: W 47659-47667; CZYT. 796.012

ŻUŁAWSKI W.: *Trylogia tatrzańska* / [wstęp J. Kurczab]. Wyd. 2 popr. Warszawa : „Sklep Podróżnika”, 2012. (W Górach). Sygn.: CZYT. 796.5

Geografia, opisy krajów, podróże

JASTRZEBSKI C.: *Podróż po przeżycie : wyprawy krajoznawcze w widłach Wisły i Pilicy w okresie międzypowstaniowym (1832-1862)*. Kielce : Wydaw. Uniw. Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, 2010. Sygn.: CZYT. 91

Katalog obiektów geoturystycznych w obrębie pomników i rezerwatów przyrody nieożywionej / red. nauk. T. Słomka ; [aut. T. Bartuś i in.]. Kraków : AGH. WGGiOŚ. Katedra Geologii Ogólnej i Geoturystyki, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48-6

MAZUR E.: *Słownik turystyki i krajoznawstwa* / Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki w Częstochowie. Częstochowa : WSHiT, 2012. Sygn.: CZYT. 338.48

Studia i materiały z dziejów krajoznawstwa polskiego : tożsamość Towarzystwa budowana przez pokolenia krajoznawców / [wybór mat. oraz układ t. E. Wiczorek] ; Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Zarząd Główny. Komisja Historii i Tradycji. Warszawa : ZG PTTK ; Radom : „Inserat”, cop. 2012. (Studia i Materiały z Dziejów Krajoznawstwa Polskiego ; t. 6). Sygn.: CZYT. 338.48-52

Historia, biografie

DEL PIERO A.: *Gramy dalej*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.332

HAMILTON T., COYLE D.: *Wyścig tajemnic*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.6/.7

MCDONALD B.: *Ucieczka na szczyt* : [Rutkiewicz, Wielicki, Kurtyka, Kukuczka]. Wyd. 2 uzup. Warszawa : „Agora”, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.5

Mario Balotelli : *sekretny dziennik* / przeł. z jeż. wł. na jeż. ang. B. Vincent ; przeł. z jeż. ang. P. Kuś. Poznań : Dom Wydaw. REBIS, 2013. Sygn.: W 47641; CZYT. 796.332

MORLINO B.: *Legendarne postacie futbolu* / tekst B. Morlino, S. Szczepiek (s. 124, 210) ; przedm. E. Cantona. Ożarów Mazowiecki : „Olesiejuk”, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.332

NEVELING E.: *Jurgen Klopp : czarodziej z Dortmundu*. Poznań : „Vesper”, 2012. Sygn.: W 47708; CZYT. 796.332

PEREIRA L.M., LUZ N.: *Mourinho : za kulisami zwycięstw*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2013. Sygn.: W 47712; CZYT. 796.332

WELCH I.: *Ikony boksu : [22 najsztywniejsze walki w historii boksu]*. Ożarów Mazowiecki : „Olesiejuk”, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 796.8

WOJCIECHOWSKI K.: *Super Mario Balotelli*. Poznań : „Vesper”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.332

ŻUŁAWSKI W.: *Trylogia tatrzańska* / [wstęp J. Kurczab]. Wyd. 2 popr. Warszawa : „Sklep Podróżnika”, 2012. (W Górach). Sygn.: CZYT. 796.5

Sztuka, architektura, urbanistyka

Krajobraz społeczno-kulturowy województwa kujawsko-pomorskiego na tle innych regionów Polski / pod red. Z. Sawaniewskiej-Mochowej, W. Mocha ; Instytut Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy. Pracownia Regionalistyczna. Bydgoszcz : Wydaw. Uczelniane WSG, 2012. Sygn.: CZYT. 7/792

Nowy taniec / red. W. Mrozek. Warszawa : Wydaw. Krytyki Politycznej, 2012. Sygn.: W 47714; CZYT. 793/794

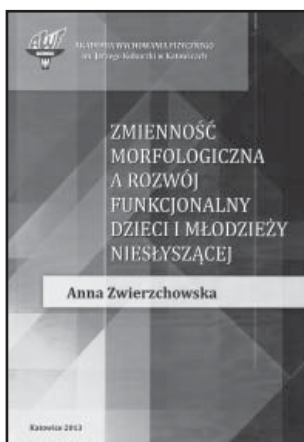
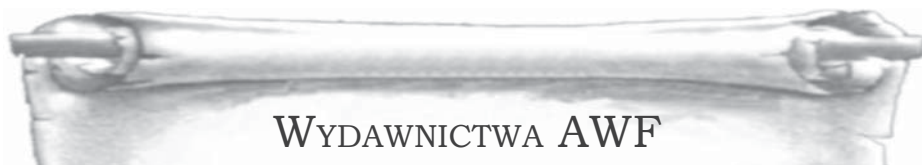
PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA A.: *Planowanie przestrzeni turystycznej*. Gdynia : „Novae Res - Wydaw. Innowacyjne”, cop. 2013. Sygn.: CZYT. 338.48

UJMA-WĄSOWICZ K.: *Kształtowanie przestrzeni sportowo-rekreacyjnych w mieście : ewolucja problemu*. Gliwice : Wydaw. PŚ, 2012. (Monografia / [Politechnika Śląska] ; 417). Sygn.: CZYT. 796

Językoznawstwo, nauka o literaturze

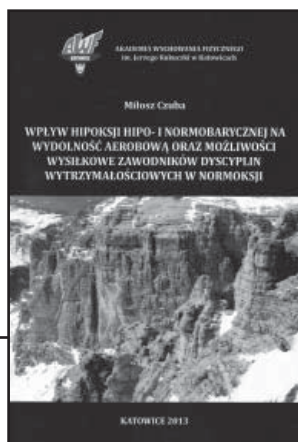
ILSKI M.: *Słownik sportowy niemiecko-polski*. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. Sygn.: CZYT. 796, 47653

MOCARZ M.: *Interkulturowość w przewodniku turystycznym : studium o odbiorze inności w przekładzie* / [Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II]. Wydział Nauk Humanistycznych. Instytut Filologii Słowiańskiej. Lublin : Wydaw. KUL, 2011. Sygn.: CZYT. 81

A. Zwierzchowska

Zmienność morfologiczna a rozwój funkcjonalny dzieci i młodzieży niesłyszącej
2013

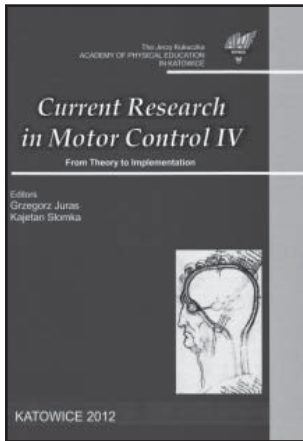
M. Czuba

Wpływ hipoksji hipo- i normobarycznej na wydolność aerobową oraz możliwości wysiłkowe zawodników dyscyplin wytrzymałościowych w normoksji
2013

T. Bompa, A. Zając, Z. Waśkiewicz, J. Chmura

Przygotowanie sprawnościowe w zespołowych grach sportowych
2013

*Current research in motor control IV.
From theory to implementation*

Ed. G. Juras, K. Słomka

2012

Journal of Human Kinetics
Vol. 36, 2013

